

*Γραμματοσημάδια
Ιστορίας*

Τίτλος βιβλίου: Γραμματοσημάδια Ιστορίας

Συγγραφείς: Ευαγγελία Μουλά

Ιωάννης Παπαδομαρκάκης

© ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΟΥΛΑ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΜΑΡΚΑΚΗΣ

ISBN: 978-618-00-1825-7

Εκδοτική Παραγωγή **ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.**

Αρδηττού 12-16, 116 36 Αθήνα

Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820 • Fax: 210.923.7033

www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΟΥΛΑ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΜΑΡΚΑΚΗΣ

*Γραμματοσημάδια
Ιστορίας*

ΑΘΗΝΑ 2020

Ευχαριστούμε θερμά:
*την **Ιερά Μητρόπολη Ρόδου**, το **Ίδρυμα Λοχαγού Φανουράκη** και το **Ίδρυμα Εμμανουήλ και Μαίρης Σταματίου** για την ευγενική τους χορηγία και την υποστήριξη των δράσεων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δωδεκανήσου, καθώς και:*
*τον **κο Ιωάννη Κουρέλη**, τέως Πρόεδρο της Φιλοτελικής Ένωσης Δωδεκανήσου, για τη μεταλαμπάδευση των πολύτιμων γνώσεών του σχετικά με τη Δωδεκανησιακή ταχυδρομική ιστορία*
*και τον **Dr. Jørgen Christian Meyer** του Τμήματος Αρχαιολογίας, Ιστορίας, Πολιτισμικών σπουδών και Θρησκείας στον Πανεπιστημίου Bergen της Νορβηγίας, για την παραχώρηση του δικαιώματος επεξεργασίας του αρχαιακού υλικού.*

Περιεχόμενο και θεωρητικό υπόβαθρο του εγχειριδίου

Πρώτη ύλη του παρόντος εκπαιδευτικού υλικού είναι κυρίως τα γραμματόσημα της περιόδου της περιόδου Ιταλοκρατίας (1912-1943) που κυκλοφόρησαν στα Δωδεκάνησα. Αυτά συνεξετάζονται, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο, με γραμματόσημα που κυκλοφορούσαν την ίδια περίοδο στην Ιταλία¹. Εξίσου συμπεριλαμβάνονται ελάχιστα γραμματόσημα από την τελευταία περίοδο της Γερμανικής κατοχής των νησιών (1943-45).

Το σκεπτικό που οδήγησε στην ενασχόληση με το συγκεκριμένο υλικό σχετίζεται γενικότερα, με ζητήματα διδακτικής της ιστορίας και ειδικότερα, με την αναγκαιότητα γνωριμίας των νέων με την τοπική ιστορία, ως στοιχειώδη προϋπόθεση αυτογνωσίας.

Η ιστορία είναι μια διαρκής προσπάθεια αποδιάρθρωσης και επανασυναρμολόγησης των πολιτισμικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών (Giroux & Simon, 1989). Η στεία γεγονотоλογία που κυριαρχεί στη σχολική ιστορία συσκοτίζει τη διάσταση του ιστορικού χρόνου ως βιωμένης πραγματικότητας, ενώ η κατά καιρούς κυρίαρχη δημόσια ιστορία, υπακούει σε προκατασκευασμένα ερμηνευτικά σχήματα που υπηρετούν σκοπιμότητες και εμποδίζουν την κριτική προσέγγιση και κατανόηση των ιστορικών τεκταινόμενων. Οι μαθητές συνήθως πλήττουν, βρίσκουν το μάθημα της ιστορίας ανιαρό, αδιάφορο και προκατειλημμένο και δυσκολεύονται να εντοπίσουν σχέσεις ανάμεσα σε όσα διδάσκονται και τον κόσμο γύρω τους (Osborne, 1986-87).

Στη χρεωκοπημένη ρητορεία του μαθήματος και στη φθίνουσα προσοχή του μαθητή κατά τη διάρκεια μιας διάλεξης οφείλουμε να αντιπαραθέσουμε εναλλακτικές προσεγγίσεις, που να τον ενεργοποιούν και να ανταποκρίνονται στη δική του πραγματικότητα αλλά και στον τρόπο αντίληψης και νοηματοδότησης του κόσμου γύρω του (Moula, 2013).

Σύμφωνα με τις σύγχρονες τάσεις η ιστορική μάθηση «εκλαμβάνεται ως η προσωρινή κατάληξη μιας ατομικής ή συλλογικής ερευνητικής διαδικασίας, που προσομοιάζει υπό όρους με αυτήν των ιστορικών, ... επιτρέποντας αφενός στους μαθητές και τις μαθήτριες να κατανοήσουν τη διαδικασία συγκρότησης της ιστορικής γνώσης και αφετέρου να συνειδητοποιήσουν την οργανική συνύφανση μεθοδολογίας, εννοιών και γνωστικού περιεχομένου» (Κόκκινος - Νάκου, 2004: 15). Η ερευνητική διαδικασία δε, πρέπει να συνοδεύεται από δεξιότητες κριτικής επεξεργασίας των δεδομένων (Baynham, 1995/Balin, Case, Coombs & Daniels, 1999). Η ευρετική στρατηγική που ενδείκνυται για την προσέγγιση της ιστορικής γνώσης, εμπεριέχει μια σειρά ενεργειών: διατύπωση ερωτημάτων για την επίλυση προβλημάτων (problem solving), εστιασμένη ευρετική (sourcing heuristic και close reading: αναγνώριση πηγών και εκ του σύνεγγυς ανάγνωση), επιβεβαιωτική ευρετική (corroboration heuristic:

1. Οι φωτογραφίες των γραμματοσήμων που κυκλοφορούσαν στην Ιταλία την αντίστοιχη περίοδο έχουν φωτογραφηθεί από τον καθηγητή φιλοσοφίας, Dr. Jørgen Christian Meyer του Τμήματος Αρχαιολογίας, Ιστορίας, Πολιτισμικών σπουδών και Θρησκείας του Πανεπιστημίου Bergen της Νορβηγίας και είναι αναρτημένες στο site: <http://www.hist.uib.no/antikk/stamps/indeks.htm?Indeks=Italian+Stamps%3A+Index>

συσχέτιση πηγών με άλλες, διακειμενικές συνδέσεις) και ένταξη των πηγών στα ιστορικά συμφραζόμενά τους (contextualization)².

Επιπλέον, στη φιλοσοφία της σύγχρονης διδακτικής της ιστορίας για την εμπάθυνση σε ένα θέμα, θεωρείται αναγκαία η επεξεργασία ενός ποικίλου υλικού, ανάμεσα στο οποίο συγκαταλέγονται πηγές: εικονιστικές, λογοτεχνικές, αρχαία, έργα τέχνης, ντοκιμαντέρ, ταινίες, μουσική (Percoco James, 2001). Μια αδιαμφισβήτητα σημαντική πηγή αποτελούν και τα γραμματόσημα, ως τεκμήρια πολιτικών και ιδεολογικών επιλογών (Βαρδοπούλου, 2014).

Μεθοδολογία, στόχοι και δομή του εγχειριδίου

Εφαρμόζοντας την ευρετική στρατηγική, μέσα από γραμματόσημα της περιόδου της κατοχής των Δωδεκανήσων από τους Ιταλούς –και τους Γερμανούς– θα θέσουμε τους μαθητές σε ρόλο ερευνητή, ζητώντας τους να αναλύσουν τα συνθετικά τους στοιχεία (sourcing-close reading), να τα εντάξουν στο ιστορικό-ιδεολογικό τους συγκείμενο (contextualization) και να τα συσχετίσουν με άλλες πηγές (corroboration), ενισχύοντας τα συμπεράσματά τους. Κατά την εφαρμογή της εκ του σύνεγγυς αναγνώσεως, θα επιμείνουμε στην αναπαραστατική (ideational) (Kress & V. Leeuwe, 2006: 40) διάσταση των γραμματοσήμων, που αφορά στην ανάλυση των στοιχείων που απεικονίζονται σε αυτά, καθώς η εξέταση των λοιπών διαστάσεων σύνθεσης της εικόνας θα απαιτούσε μια διαφορετική ποιοτική προσέγγιση.

Στόχοι του παρόντος εγχειριδίου είναι:

- Η επαφή με την περίοδο της Ιταλοκρατίας στα Δωδεκάνησα και με τα ιστορικά γεγονότα της περιόδου,
- η γνωριμία με τα γραμματόσημα της περιόδου της Ιταλοκρατίας και η καλλιέργεια του φιλοτελισμού γενικότερα,
- η ανάδειξη του ρόλου των γραμματοσήμων ως μηχανισμών ιδεολογικού ελέγχου και διαμόρφωσης της συνείδησης,
- ο εντοπισμός των χαρακτηριστικών των ολοκληρωτικών καθεστώτων και δη του ιταλικού φασισμού,
- η καλλιέργεια και η όξυνση της ιστορικής- κριτικής σκέψης των μαθητών,
- η ετοιμότητά τους να αναγνωρίζουν τους μηχανισμούς προπαγάνδας και κατ' επέκταση,
- η ευαισθητοποίησή τους σε θέματα δημοκρατίας.

Για την παρουσίαση και την επεξεργασία των γραμματοσήμων της περιόδου θα ακολουθηθεί κυρίως χρονολογική σειρά, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις, με σκοπό την ανάδειξη πτυχών της φασιστικής πολιτικής και ιδεολογίας και τη σύγκριση πηγών, θα παρατίθενται και θα συσχετίζονται μεταξύ τους γραμματόσημα διαφορετικών χρονολογιών ή ακόμα θα συνδυάζονται γραμματόσημα που κυκλοφόρησαν αποκλειστικά

2. <http://chnm.gmu.edu/tah-loudoun/wp-content/guidelines/historical-thinking.pdf>

στα Δωδεκάνησα με άλλα που κυκλοφορούσαν στην Ιταλία και άλλοτε έφταναν στα νησιά επισημασμένα.

Το εγχειρίδιο αποτελείται από την εισαγωγή, στην οποία παρατίθενται συνοπτικά πληροφορίες σχετικά με την ιστορία των γραμματοσήμων, τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά, την ιδεολογική τους διάσταση και την ταχυδρομική ιστορία των Δωδεκανήσων. Επίσης, θίγεται το θέμα της πολιτικής των Ιταλών στα Δωδεκάνησα και περιγράφονται τα χαρακτηριστικά του Ιταλικού φασισμού, ως ελάχιστη γνωστική προϋπόθεση για την κριτική πρόσβαση στο υλικό. Σε επόμενο σύντομο κεφάλαιο αναλύονται τα πιο συχνά εμφανιζόμενα σύμβολα στα Ιταλικά γραμματόσημα της περιόδου και τέλος, παρατίθεται ένας πίνακας συμβόλων, βάσει των οποίων ταξινομούνται οι προτεινόμενες ασκήσεις. Αμέσως μετά ακολουθεί το κυρίως μέρος με σχόλια και δραστηριότητες και τέλος, ένα παράρτημα με ενδεικτικές απαντήσεις και η βιβλιογραφία.

Λίγα λόγια για τα γραμματόσημα: ιστορική ανασκόπηση

Το μαγικό αυτό οδοντωτό χαρτάκι που κολλάμε στα γράμματα για να φτάσουν στον προορισμό τους, το γραμματόσημο, επινοήθηκε το 1653 από τον Φρ. Βαλαγέ στη Γαλλία. Η τιμή που αναγράφεται πάνω του, το τέλος, συμβολίζει το κόστος της αποστολής. Το 1874 ιδρύθηκε στη Βέρνη η Παγκόσμια Ταχυδρομική Ένωση, στην οποία ανήκε και η Ελλάδα.

Σύμφωνα με το Καταστατικό της Παγκόσμιας Ταχυδρομικής Ένωσης οι παραστάσεις των γραμματοσήμων πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένες με την πολιτιστική ταυτότητα της χώρας-μέλους ή της επικράτειας που εκδίδονται και να συμβάλλουν στη διάδοση του πολιτισμού ή στη διατήρηση της ειρήνης. Ακόμη, στην περίπτωση που μνημονεύονται εξέχουσες προσωπικότητες ή γεγονότα ξένα με τη χώρα-μέλος ή την επικράτεια, πρέπει να έχουν στενή σχέση με την εν λόγω χώρα ή επικράτεια. Πρέπει να μη φέρουν πολιτικό ή προσβλητικό χαρακτήρα όσον αφορά ένα πρόσωπο ή μια χώρα και να είναι μείζονος σημασίας για τη χώρα-μέλος ή την επικράτεια.

Στον ελλαδικό χώρο, κατά τη διάρκεια της οθωμανικής διοίκησης, η διακίνηση αλληλογραφίας ήταν περιορισμένη και οι λιγοστές περιπτώσεις εξυπηρετούνταν χωρίς όφελος από ένα οργανωμένο Ταχυδρομείο. Για την εξόφληση του αντιτίμου αποστολής της ιδιωτικής αλληλογραφίας χρησιμοποιούνταν το σύστημα του ποδοκοπίου (Ασημακόπουλος, 2005: 1-2), το οποίο προέβλεπε εναλλακτικά την καταβολή χρημάτων, την παραχώρηση καταλύματος, ή την πληρωμή σε είδος (τρόφιμα ή άλλα αγαθά) από τον αποστολέα, τον παραλήπτη ή οποιονδήποτε άλλον ήταν παρών κατά τη διανομή των γραμμάτων. Από τον 18ο αιώνα, η ανάγκη επικοινωνίας των ευρωπαϊκών δυνάμεων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε καταστεί προφανής.

Εκτός Ελλάδος, οι ταχυδρομικές ανάγκες ήταν αυξημένες και την κάλυψη των ταχυδρομικών υπηρεσιών είχαν αναλάβει οι Μεγάλες Δυνάμεις. Αργότερα, η σύσταση του ελληνικού κράτους με τα στενά γεωγραφικά όρια, άφησε εκτός συνόρων τεράστιο και συμπαγή όγκο ελληνικών πληθυσμών στα βόρεια και ανατολικά σύνορα. Στο νε-

οσύστατο ελληνικό Κράτος η ταχυδρομική υπηρεσία οργανώθηκε στο πρότυπο του Γαλλικού Ταχυδρομείου. Με τον νόμο της 19ης Μαΐου 1855 καθορίστηκαν οι λεπτομέρειες της οργάνωσης της Ταχυδρομικής Υπηρεσίας, καθώς και η εισαγωγή του γραμματοσήμου ως μέσου προπληρωμής των ταχυδρομικών τελών. Το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο είχε τυπωθεί την 1η Οκτωβρίου 1861 στο Παρίσι, στο τυπογραφείο του Ernest Meyer, είχε σχεδιαστεί από τον Γάλλο χαράκτη Albert Barre και απεικόνιζε την κεφαλή του θεού Ερμή.

Η αυξανόμενη απήχηση του φιλοτελισμού στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα οδήγησε στην εισαγωγή του ως μαθήματος σε σχολεία της Ευρώπης και της Αμερικής³. Οι προτάσεις για μια ανάλογη ενέργεια και στα ελληνικά σχολεία διατυπώνονται από νωρίς και στον ελληνικό φιλοτελικό τύπο (Σαββίδης, 1936: 11).

Η ελληνική φιλοτελική ορολογία άρχισε να δημιουργείται με την έκδοση του περιοδικού «Φιλοτέλεια» που εκδίδεται χωρίς διακοπή από το 1924 έως σήμερα από την Ελληνική Φιλοτελική Εταιρεία (ΕΦΕ). Στην αρχή με τον τίτλο του περιοδικού, καθιερώθηκε και ο όρος φιλοτέλεια, (από το φίλος και τέλος), για να δηλωθεί η προσήλωση στα γραμματόσημα από συλλεκτική αλλά και ερευνητική άποψη. Πρόσφατα, δεδομένων των συχνών ομαδικών αποστολών αλληλογραφίας, στις οποίες καταργείται η επικόλληση γραμματοσήμου και αντικαθίσταται από τη σφράγιση προπληρωμένου τέλους, η διοικητική ομάδα της Παγκόσμιας Ταχυδρομικής Ένωσης, κατά την 5η Συνάντησή της στη Βέρνη, πρότεινε την εικονογράφιση των εν λόγω σφραγίδων⁴.

Τεχνικά χαρακτηριστικά

Τα γραμματόσημα ποικίλουν σε σχήματα, χρώματα και μεγέθη, αν και στα τελευταία κυριαρχεί το ορθογώνιο και το τετράγωνο. Οι εκδόσεις τους διακρίνονται σε:

- Τακτικές ή αλλιώς Κοινές και κυκλοφορούν μέχρι εξαντλήσεώς τους.
- Έκτακτες, κατηγορία που απαρτίζεται από σειρές με επισημάνσεις που τροποποιούν, κυρίως, την αρχική ονομαστική αξία ή τις αναγραφόμενες ενδείξεις του γραμματοσήμου.
- Αναμνηστικές (εορταστικές, επετειακές, διάσημων προσωπικοτήτων), των οποίων, σύμφωνα με την τρέχουσα νομοθεσία, η διάρκεια δεν μπορεί να υπερβαίνει το ένα έτος.
- Αεροπορικές, που προορίζονταν για αποκλειστική επικόλληση σε αερομεταφερόμενα αντικείμενα, με τελευταία ελληνική έκδοση τη σειρά *Λιμένες*, το 1958,
- Προνοίας, που απέβλεπαν στην οικονομική ενίσχυση συγκεκριμένων δράσεων, με τελευταία έκδοση το 1958 υπέρ των Μακεδονικών Σπουδών,
- Ενάριθμες, που αφορούν στα πρόσθετα τέλη που επιβαρύνουν τον παραλήπτη επιστολών ή εντύπων με ελλειπές ή ελλείπον τέλος.

3. «Ο φιλοτελισμός ως εκπαιδευτικόν μάθημα», *Φιλοτελικός Τύπος*, αρ.10, 1935, σ.73.

4. Πρακτικά Παγκόσμιου Ταχυδρομικού Συνεδρίου, Απρίλιος 2010, Βέρνη.

Επίσης, σημαντικές είναι οι επισημάνσεις οι οποίες χρησιμοποιούνται για να τροποποιούν τις λεκτικές σημάνσεις των γραμματοσήμων, ώστε να προσαρμόζονται, χωρίς να απαιτούνται καινούριες εκδόσεις ή εκτυπώσεις, για την επείγουσα κάλυψη έκτακτων αναγκών της Ταχυδρομικής Υπηρεσίας. Έτσι, ιστορικά, σε περίπτωση απελευθέρωσης ή κατάκτησης εδαφών, οι νέες αρχές προέβαιναν σε επισήμανση των γραμματοσήμων που ήδη κυκλοφορούσαν, ή άλλων που έφερναν μαζί τους από τη χώρα καταγωγής τους, όπως η επισήμανση *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ*, στα γραμματόσημα των περιοχών που απελευθέρωνε ο ελληνικός στρατός το 1913, ή *Σ.Α.Δ.* (Στρατιωτική Διοίκησης Δωδεκανήσου) στα γραμματόσημα της Δωδεκανήσου το διάστημα 1947-48, πριν την ενσωμάτωση και την επιβολή της πολιτικής διοίκησης. Οι συγκεκριμένες επισημάνσεις προέκυψαν από την υποχρέωση τήρησης λεπτομερούς λογιστικής διαχείρισης των εδαφών, όπως υπαγόρευαν οι διεθνείς συνθήκες, μέχρι την οριστική διευθέτηση των συνόρων. Για τον λόγο αυτόν, έπρεπε τα γραμματόσημα και τα χαρτόσημα που χρησιμοποιούνταν να διακρίνονται από τα μητροπολιτικά (Καραμήτσος, 2006: 29).

Εξίσου σημαντικό πληροφοριακό φορτίο –κυρίως το χρονολογικό σήμαντρο– φέρουν και οι ακυρωτικές σφραγίδες (Βιρβίλης, 1974), οι οποίες διακρίνονται σε κλασικές και αναμνηστικές. Οι τελευταίες προορίζονταν για την προβολή επετείων ή διεθνών γεγονότων. Σπανιότερες είναι οι αεροπορικές, που χρησιμοποιούνται για τις πρώτες πτήσεις και οι αγροτικές, για τους αγροτικούς διανομείς (Παναγιωτάκος, 2013).

Στο συμβολικό σύστημα του γραμματοσήμου, το οποίο αποτελεί μορφή έντυπης επικοινωνίας, συνεργάζονται για να επικοινωνήσουν την απαραίτητη πληροφορία, στοιχεία τριών κατηγοριών:

- α) Ενδείξεις, που δηλώνουν τη χώρα προέλευσης.
- β) Εικόνα, που περιέχει το κεντρικό μήνυμα και
- γ) Σύμβολα, δηλαδή συμβατικά σημάδια που αντιπροσωπεύουν το σύμβολο της νομισματικής του αξίας.

Η ιδεολογική διάσταση των γραμματοσήμων: παραδείγματα από την ελληνική πραγματικότητα

Ενώ η λειτουργία του γραμματοσήμου θα μπορούσε να επιτελεσθεί με την απλή αναγραφή της ονομαστικής του αξίας, η εικονογράφησή του και η ευρεία θεματολογία του προδίδουν τον πολυδιάστατο ρόλο του στη διάδοση ιδεών και στη διαμόρφωση απόψεων. Οι φιλοτελικές εκδόσεις συνιστούν ένα εργαλείο διαχείρισης της μνήμης. Είναι στιγμές (moments) ιστορίας που μεταδίδουν πληροφορίες για το παρελθόν και το παρόν (Le Goff, J. & Nora, P., 1975).

Τόσο οι κοινές όσο και οι αναμνηστικές σειρές αφορούν συνήθως σε σημαντικά ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα που επιλέγονται για να προβάλουν τη χώρα στο εσωτερικό και το εξωτερικό, οι οποίες, με λίγα λόγια, μετατρέπονται σε όχημα διάδοσης ιδεολογικών θέσεων και αιτιολογικών αφηγημάτων, που αποτυπώνουν επιλεκτικά το ιστορικό γίνεσθαι, οριοθετούν την εθνική ταυτότητα και υποδηλώνουν τις προθέσεις της εκάστοτε εξουσίας.

Στο υπόμνημα της Ελληνικής Φιλοτελικής Εταιρείας προς τα υπουργεία Οικονομικών και Παιδείας, στις 23 Δεκεμβρίου 1925, αναφέρεται μεταξύ άλλων:

Το γραμματόσημο λόγω της κολοσσιαίας ανάπτυξης της αλληλογραφίας μεταξύ πασών των χωρών του κόσμου ανεγνωρίσθει ότι αποτελεί έν από τα ισχυρότερα και πλέον τελέσφορα μέσα φυσικής και αυτομάτου τρόπου τινά εθνικής προπαγάνδας.

Ενδεικτική είναι περίπτωση της ελληνικής σειράς των αφιερωμένων στην πρώτη αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων του 1896 γραμματοσήμων. Μέσα από τις αλληπάλληλες εκδόσεις αυτής της σειράς, το νεοσυσταθέν ελληνικό κρατίδιο επιχείρησε τη δυναμική διασύνδεσή του με την αρχαιότητα, σχέση στην οποία στηρίχθηκε το μακροβιότερο ιδεολόγημα της νεοελληνικής πολιτικής σκηνής, η Μεγάλη Ιδέα, αλλά και γενικότερα η διαμόρφωση της επίσημης εκδοχής της εθνικής μας ταυτότητας (Μουλά, 2010).

Η αξιοποίηση του ελληνικού γραμματοσήμου ως μέσου διεξαγωγής ψυχολογικών επιχειρήσεων επισημαίνεται από πολλούς μελετητές (Σδρόλιας, 2008: 54-73). Την ίδια διαπίστωση ενισχύουν και τα στατιστικά μεγέθη που αφορούν στα ελληνικά γραμματόσημα ενός αιώνα (1861-1961). Σε ποσοστό επί του συνόλου των τεμαχίων γραμματοσήμων που κυκλοφόρησαν την παραπάνω περίοδο, αυτά που είχαν θέμα την αρχαιότητα αποτελούν το 45,6%, ενώ στην ιστορία του 20ου αι. αντιστοιχούσε μόλις το 9,1% και στις επετείους- γεγονότα το 12,5% (Βαρδοπούλου, 2014). Βάσει άλλης κατανομής, οι αναπαραστάσεις προσωπικοτήτων (ανεξαρτήτως χρονικού προσδιορισμού από το 1900 ως το 2000) αντιστοιχούν στο 32,9% και γεγονότων στο 22,7%. Η πρόκριση των προσωπικοτήτων δείχνει σαφή προτίμηση στον τονισμό του ατομικού ηγετικού ρόλου και ενισχύει την ιδεολογική πίστη στο άτομο έναντι του συνόλου, ενώ η γεγονοτολογική αναπαράσταση (Κόκκινος, 1998: 37) συντάσσεται στη γραμμή της επιφανειακής, περιγραφικής, θετικιστικής ιστοριογραφίας.

Άλλοτε, την αποστολή διάδοσης ορισμένης ιδεολογίας ή πολιτικής αναλαμβάνουν οι επισημάνσεις. Αυτές μπορεί να αποτελούν μαρτυρίες της ελληνικής ιστορίας, όπως είναι η περίπτωση του εθνικού διχασμού με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της διαφοράς αντιλήψεων μεταξύ του Ε. Βενιζέλου και του βασιλιά Κωνσταντίνου, η οποία αποτυπώθηκε σε εκδόσεις επισημασμένων γραμματοσήμων. Έτσι κάποια από αυτά έφεραν το σύμβολο ΕΤ (Ελληνικά ταχυδρομεία) και το στέμμα και άλλα, τη φράση Προσωρινή Κυβέρνησις:

Οι επισημάνσεις άλλοτε πάλι, καταδηλώνουν την πολιτειακή αλλαγή, όπως στην περίπτωση της παλινόρθωσης του 1935, με την επισήμανση 3/11/1935 –ημέρα του δημοψηφίσματος– και το στέμμα.

Επομένως, καθώς τα γραμματόσημα αποτελούν μέρος της εθνικής ιστορικής αφήγησης με σκοπό τη σφυρηλάτηση της εθνικής ενότητας (Μονιού, 2002: 123-4), ανάγονται σε διαμορφωτικό παράγοντα της ταυτότητας ενός κράτους (Ricoeur, 1990).

Η πραγματικότητα διηθείται μέσα από το πρίσμα της ιδεολογικής θεώρησης, και οι κυρίαρχες ιδέες διαπλάθουν τις εικόνες προς «δημόσια χρήση» που υποστηρίζουν το εθνικό αφήγημα, μέρος των οποίων είναι και τα γραμματόσημα. Η εξουσία επιβάλλει τη δική της ανάγνωση της ιστορίας, τη φυσικοποιεί και δημιουργεί τη συλλογική μνήμη.

Γι' αυτό, αποκτά ιδιαίτερο εκπαιδευτικό ενδιαφέρον η εξέταση του ρόλου του γραμματοσήμου ως πολιτισμικής συνιστώσας διαχείρισης της συλλογικής μνήμης και διαμόρφωσης –εθνικής– ταυτότητας.

Η ταχυδρομική ιστορία των Δωδεκανήσων

Τα Δωδεκάνησα ανήκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία από το 1520 μέχρι το 1912, δηλαδή για πολύ μετά τη σύσταση του ελληνικού κράτους (1830). Οι ταχυδρομικές υπηρεσίες στην αγανή Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ανύπαρκτες και έκαναν την πρώτη τους εμφάνιση το 1720, οπότε η Αίγυπτος πέτυχε συμφωνία μεταφοράς αλληλογραφίας από την πρεσβεία της στην Κωνσταντινούπολη. Ακολούθησε η εγκατάσταση πολλών ξένων ταχυδρομείων στα εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, των γνωστών LEVANT, καθώς και παρόμοιες συμφωνίες.

Στη Ρόδο μέχρι το 1840 και πριν από την άφιξη των ατμοκίνητων τροχοφόρων πλοίων των ξένων Δυνάμεων δεν υπήρχε καμιά οργανωμένη υπηρεσία. Η Αυστρία στη συνέχεια εγκατέστησε το πρώτο ταχυδρομικό γραφείο.

Μετά την Ιταλική κατάκτηση, το 1912 –και ενώ νέα εδάφη προσαρτούνταν στην κυρίως Ελλάδα– οι Ιταλοί οργάνωσαν το ταχυδρομείο στα Δωδεκάνησα στα ευρωπαϊκά πρότυπα. Το τούρκικο ταχυδρομείο που κατέλαβαν, βρισκόταν στη Σκάλα, σημερινή Κολώνα. Στις 10 Μαΐου του 1912 άρχισε τη λειτουργία του το στρατιωτικό ταχυδρομείο της 6ης Ιταλικής μεραρχίας που λειτουργούσε στο νοσοκομείο των Ιπποτών, σημερινό Μουσείο. Την παραλαβή της αλληλογραφίας ανέλαβαν αρχικά οι κατά τόπους διοικητές και αργότερα οι σταθμάρχες των караμπινιέρων, ώστε να μπορούν και να την ελέγχουν. Από το Σεπτέμβριο του 1943, που η Ιταλία συνθηκολόγησε, η υπηρεσία μετατράπηκε

σε ιταλογερμανική, ενώ το 1945 έγινε αγγλική –παράλληλα με την ινδική, που εξυπηρετούσε τις ανάγκες του ινδικού τάγματος που έφεραν μαζί τους οι Άγγλοι–. Μετά την απελευθέρωση, την 1η Απριλίου 1947 και την εγκατάσταση της ΣΣΔ (Στρατιωτικής Διοίκησης Δωδεκανήσου) λειτούργησαν πλέον τα ελληνικά ταχυδρομεία.

Η πολιτική των Ιταλών στα Δωδεκάνησα

Οι Ιταλοί αποβιβάστηκαν στη Ρόδο τον Απρίλιο του 1912 κατά τη διάρκεια του ιταλοτουρκικού πολέμου, με το πρόσχημα να εμποδίσουν τον ανεφοδιασμό των Τούρκων προς τη Λιβύη και έως ότου παγιωθεί η ηρεμία στην περιοχή. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, με τη Συνθήκη των Σεβρών στις 10 Αυγούστου του 1919, η Τουρκία παραιτήθηκε από κάθε δικαίωμα στα Δωδεκάνησα και η Ιταλία το ίδιο υπέρ της Ελλάδος, αλλά δυστυχώς, η συνθήκη δεν εφαρμόστηκε ποτέ, με την Ιταλία να την καταγγέλει τον Οκτώβριο του 1922. Στη συνέχεια, η Μικρασιατική περιπέτεια οδήγησε στην υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης (24-07-1923), οπότε η Ιταλία απέκτησε πλήρη κυριαρχικά δικαιώματα στα Δωδεκάνησα (Νικολάου & Αγγελής, 2009).

Οι παρεμβάσεις των Ιταλών στα νησιά διαφοροποιούνται ανάλογα με τις φάσεις της εδώ παρουσίας τους: επί προσωρινής, στρατιωτικού χαρακτήρα, διοίκησης (1912-1923) και επί Κτήσεως (Possedimento) (1923-1943). Έτσι, κατά την πρώτη περίοδο η πολιτική είναι πιο ήπια και οι παρεμβάσεις περιορισμένες σε αριθμό και επικεντρωμένες σε συγκεκριμένα ελάχιστα κτήρια, στα τείχη (αποκατάσταση τειχών, προμαχόνων, πυλών), σε αρχαιολογικές ανασκαφές, καθώς και σε πρωτοποριακά μέτρα προστασίας, όπως η θεσμοθέτηση της ‘Ζώνης Σεβασμού’ «Μνημειακής Ζώνης» (Καρατζάς, 2015: 237). Στη δεύτερη περίοδο η ιταλική διοίκηση, σύμφωνα με τις αρχές του νέου καθεστώτος το οποίο είχε ανέβει στην εξουσία στις 28/10/1922, πραγματοποίησε ένα εκτεταμένο πρόγραμμα αποκαταστάσεων κτηρίων με την εφαρμογή του ρυθμιστικού σχεδίου (1926) (Τσιρπανλής, 1998: 216), επιδιώκοντας να νομιμοποιήσει την πολιτική ηγεμονία της στα νησιά (Καρατζάς, 2015: 236).

Παρόμοια είναι και η εξέλιξη των γραμματοσήμων. Η πρώτη ειδική σειρά αποκλειστικά για τα νησιά (έως τότε κυκλοφορούσαν ιταλικά γραμματόσημα επισημασμένα), κυκλοφόρησε στις 19 Μαΐου του 1929, αφού είχε προηγηθεί η υπογραφή του ελληνο-ιταλικού συμφώνου φιλίας (23-09-1928) και συνέπεσε με την επίσκεψη του βασιλιά της Ιταλίας στη Ρόδο⁵.

Η κατάκτηση των Δωδεκανήσων από τους Ιταλούς αιτιολογήθηκε ηθικά, στο πλαίσιο της αταβιστικής ιδεολογίας τους (Κιτρομηλίδης, 1983: 143-164), μέσα από την ανάδειξη της μεσαιωνικής ιστορίας της πόλης υπό το ιδεολογικό πρίσμα της Latinità και μετέπειτα της Romanità (μετά την ανακήρυξη του Imperum το 1936).

Λίγους μήνες μετά την ανάληψη καθηκόντων ως Κυβερνήτης των Νησιών, ο de Vecchi σε ομιλία του στους φοιτητές της σχολής Dante Alighieri, υπογράμμισε το ‘αυτονόητο’ της ανάδειξης του ιπποτικού χαρακτήρα των μνημείων της Ρόδου, αλλά

5. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ρεπορτάζ στη Ροδιακή, στις 30/05/1929: <http://81.186.40.120/main.html>

και τη στενή σχέση εξουσίας/παρόντος και ανάδειξης του παρελθόντος. Η ομιλία αυτή δημοσιεύθηκε στην προπαγανδιστική εφημερίδα *Messaggero di Rodi* στο άρθρο 'La solenne inaugurazione del Corso di Alta Cultura' (2/08/1937): «Η Ρόδος ως σημείο συνάντησης Ανατολής με τη Δύση αποτελεί περίφημο προμαχώνα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Η Ρώμη άφησε εδώ τα σημάδια του αυτοκρατορικού της μεγαλείου. Εδώ οι Ιωαννίτες ιππότες απέδειξαν την πίστη τους με την εκδήλωση του ηρωισμού τους και της αξίας τους. Όλα αυτά που θα δείτε και θα μελετήσετε θέλουν να είναι απόδειξη της *romanità*, δηλαδή της *italianità*, με άλλα λόγια του δυτικού πολιτισμού: αφού είναι ο πολιτισμός της Ρώμης, ο ίδιος που επικρατεί σήμερα στον κόσμο και έξω από τον οποίο υπάρχει μόνο το σκοτάδι. Θα δείτε σε αυτόν τον μικρόκοσμο των Ιταλικών Νησιών του Αιγαίου να εφαρμόζεται πλήρως, δίχως υπεκφυγές και με απόλυτη αδιλλαξία το φασιστικό πνεύμα. Θα δείτε μια Κυβέρνηση που λειτουργεί φασιστικά, δηλαδή ρωμαϊκά. Θα δείτε την προσκόλληση του παρελθόντος με το μέλλον. Σήμερα ενεργούμε σε συνέχεια με το χθές και με το βλέμμα στραμμένο προς το αύριο. Αν η Ρώμη έμεινε στη Ρόδο έξι αιώνες, ο Φασισμός θα μείνει τουλάχιστον εξήντα». (Καρανάσος, 2009: 300-301).

Τα χαρακτηριστικά του φασισμού και δη του Ιταλικού

Ο ιταλικός φασισμός αποτελεί μόρφωμα που συνδυάζει ποικίλα χαρακτηριστικά, μεταξύ των οποίων προεξάρχοντα τα εξής (Εκο, 1995): μοντερνισμός-εκσυγχρονισμός με ταυτόχρονη καταδίκη του καπιταλισμού, λαϊκισμός, εθνοκεντρισμός, αρχαιολατρεία, αντιελιτισμός, επεκτατισμός.

Ο μοντερνισμός, εξ ορισμού αντιτίθεται στην αρχή της ταυτότητας, της εθνικότητας καθώς και στην παράδοση, στοχεύοντας στη δημιουργία ενός κοσμοπολίτικου, ενιαίου και καθολικού στυλ (Φιορεβάντες, 1993: 237-8). Παρόλα αυτά, στην πολιτική και δη στον φασισμό, το μοντέρνο και η εθνική ταυτότητα συμπλέκονται άρρηκτα σε ένα μοναδικό ιστορικό οξύμωρο (Calotychos, 1990: 85). Ο εθνικισμός και η αναπαράσταση του παρελθόντος ως «εθνική κληρονομιά» που οδηγεί στη γαλούχηση μιας εθνικής ταυτότητας αναπτύχθηκαν ταυτόχρονα, όταν το έθνος διεκδικούσε κοινότητες, οι οποίες προσδιορίζονταν από διαφορετικές χωρικές κλίμακες ή κοινωνικές σχέσεις. Το εθνικό κράτος υποστήριξε την εδραίωση της εθνικής κληρονομιάς ως συλλογικού προσδιορισμού, καθώς έγινε το μέσο με το οποίο απορρόφησε ή εξουδετέρωσε ανταγωνιστικές κληρονομίες των κοινωνικο-πολιτιστικών ομάδων ή περιοχών τις οποίες περιέκλεινε στα όριά του (Graham, Ashworth & Tunbridge, 2000: 12).

Από την άλλη, τα φασιστικά καθεστώτα ιδιοποιήθηκαν στοιχεία του μοντερνισμού, στην εμμονή τους με την πρόοδο και την πίστη στην τεχνολογική εξέλιξη, τα οποία προσάρμοσαν στη δική τους διαχειριστική εκδοχή, συνδυάζοντάς τα με λαϊκίστικα προτάγματα. Ανεξάρτητα από την ακριβή σχέση μεταξύ εθνικισμού και εκσυγχρονισμού «είναι αδιαμφισβήτητο ότι η εκσυγχρονιστική διαδικασία επέκτεινε τον ρόλο του εθνικισμού πέρα από όλα τα προηγούμενα όρια» (Davies, 1996: 821).

Επιπλέον, «ο φασισμός είναι λαϊκισμός και κάθε λαϊκισμός είναι φασισμός κατ' ουσίαν». Οι στολές, οι παρελάσεις, οι λαμπαδηδρομίες, τα κολοσσιαία θεάματα αρένας, τα συνθήματα, το προγονικό μεγαλείο ... όλα αυτά τα εκμεταλλεύτηκαν τέλεια όλοι οι φασίστες δικτάτορες (Ραφαηλίδης, 2010).

Εξίσου, ο λαϊκισμός δεν είναι ποτέ τίποτα άλλο από την αντιστροφή ενός εθνοκεντρισμού, που παραπαίει σχεδόν πάντα ανάμεσα στον μιζεραμπιλισμό και στη χιλιαστική εξύμνηση, παραβλέποντας τις ταξικές συνθήκες (Bourdieu, 2004: 416). Τα πυρηνικά στοιχεία του λαϊκισμού, η έκκληση προς τον λαό, η εξύμνηση του μεγαλειώδους ιστορικού του προορισμού και ο αντιελιτισμός (Μουζέλης, 1989: 24), αποτελούν οργανικά στοιχεία κάθε φασισμού και εν προκειμένω και του ιταλικού.

Τέλος, η φασιστική ιδεολογία υιοθέτησε επεκτατικές θεωρίες για την ανασύσταση του ρωμαϊκού κόσμου (romanita) στις βάσεις ενός νέου λατινικού πολιτισμού (nuova latinita)⁶, ώστε να δικαιολογήσει την αποικιακή της πολιτική και την εκμετάλλευση ξένων εδαφών. Όλα τα παραπάνω αντανακλώνται στα γραμματόσημα της περιόδου της Ιταλοκρατίας των Δωδεκανήσων και θα επιχειρήσουμε να τα ανιχνεύσουμε.

Εισαγωγικά στοιχεία

Τα σύμβολα που συναντιούνται στα ιταλικά γραμματόσημα της περιόδου⁷ είναι:

Το έμβλημα του Οίκου των Savoy που αποτελείτο από έναν κεντρικό θυρεό διακοσμημένο με έναν ασημένιο σταυρό και το βασιλικό στέμμα στην κορυφή. Ο θυρεός περιβάλλεται από ένα περιδέραιο του Ανώτατου Τάγματος του Αγίου Ευαγγελισμού (Ordine della Santissima Annunziata), ενός από τα σημαντικότερα ιπποτικά τάγματα όλων των εποχών που ιδρύθηκε το 1362 από τον Amedeus VI των Savoy. Το κολάρο αποτελείται από μια σειρά από κόμπους, που συμβολίζουν την ενότητα και από τριαντάφυλλα. Πάνω σ αυτό εντοπίζονται τα αρχικά F.E.R.T. που σημαίνουν "Fortitudo ejus Rhodum tenuit" (το σθένος του φρουρούσε τη Ρόδο). Η φράση συνιστά φόρο τιμής στον Μέγα Amadeus (1249), ιδρυτή της δυναστείας των Savoy. Στα 1310 ενίσχυσε την άμυνα της πόλης της Ρόδου ενάντια στην επίθεση που δεχόταν από τους Σαρακηνούς.

Μια άλλη παραλλαγή του οικόσημου των Savoy είναι ένας αετός με ανοιγμένα φτερά, το στέμμα στο κεφάλι του και τον θυρεό στο στήθος του.

6. http://diolkos.blogspot.gr/2014/03/blog-post_7105.html

7. <http://www.hist.uib.no/antikk/stamps/indeks.htm?Indeks=Italian+Stamps%3A+Index>

Το παρακάτω οικόσημο πρωτοεμφανίστηκε το 1929 και συνδυάζει το σήμα της βασιλικής οικογένειας με δέσμες, υπονοώντας ότι ο φασισμός συνδέεται άμεσα με το εθνικό κράτος.

Δέσμες-Fascies (Ιταλικά: Fasci, Λατινική εκφώνηση: [fa.ske:s], από τη λατινική λέξη fascis, που σημαίνει «δέσμη») είναι μια δέσμη ξύλινων ράβδων, με μια λεπίδα που εξέχει και έχει προέλευση από τον ετρουσκικό πολιτισμό. Οι δέσμες μεταβίβαστηκαν στην αρχαία Ρώμη, όπου συμβόλιζαν την εξουσία και τη δικαιοδοσία των αρχόντων. Ο αριθμός των δεσμών μεταβαλλόταν ανάλογα με το αξίωμα, με ανώτατο αριθμό τις 24. Η λεπίδα από το τσεκούρι συνδέεται αρχικά με το σύμβολο λάβρυ, τον διπλό πέλεκυ της αρχαίας Κρήτης, που σχετιζόταν συνήθως με τις θηλυκές θεότητες, από την προϊστορική έως την ιστορική εποχή.

Οι δέσμες κατά τη φασιστική περίοδο συνδέθηκαν με την έννοια fascio, που σήμαινε πολιτικός οργανισμός ή κόμμα και μάλιστα οι φασιστικές ομάδες μάχης ονομάζονταν "Fasci Italiani Combattimento". Στον αυθεντικό ρωμαϊκό τύπο η λεπίδα εικονιζόταν στο μέσο της δέσμης, ενώ κατά την περίοδο της Γαλλικής επανάστασης, οπότε και συμβόλιζε την έννοια της ελευθερίας, στην κορυφή. Οι φασίστες επέστρεψαν στον αρχαίο τύπο και άλλοτε τοποθετούσαν στην κορυφή της λεπίδας την κεφαλή αετού ή λύκου.

Το σύμβολο έχει επιβιώσει στον σύγχρονο κόσμο ως εκπροσώπηση της δικαστικής ή συλλογικής εξουσίας, του νόμου και της διακυβέρνησης, όπως στην πίσω όψη του νομίσματος των 10 σέντς με την κεφαλή του Ερμή (Mercury dime) των ΗΠΑ, ή ακόμα πίσω από το βάθρο της Βουλής των Αντιπροσώπων των Ηνωμένων Πολιτειών, στην πόρτα του Οβάλ γραφείου του Λευκού Οίκου, ή στο οικόσημο του ελβετικού καντονιού του St. Gallen ήδη από το 1803 .

Ο κόμπος συμβολίζει την ενότητα.

Το αστέρι την ίδια την Ιταλία ή την καλή πίστη που την προστατεύει.

Το κλαδί δάφνης συμβολίζει την ειρήνη μετά τη νίκη και το κλαδί δρυός αντιπροσωπεύει την τιμή και την αθανασία.

Τα αρχικά S.N.D.A. (Societa Nazionale Dante Alighieri) την Εθνική Οργάνωση Dante Alighieri.

Ιδρύθηκε το 1889 και είχε χαρακτήρα φιλολογικό. Αργότερα προσέλαβε ευρύτερο πολιτισμικό και πολιτικό χαρακτήρα, τον οποίο εκμεταλλεύθηκε το φασιστικό κόμμα. Ο Δάντης (1265-1321) υπήρξε μεγάλος ποιητής με ανυπολόγιστη συνεισφορά στη διαμόρφωση της κοινής ιταλικής γλώσσας και στη δημιουργία συλλογικής συνείδησης,

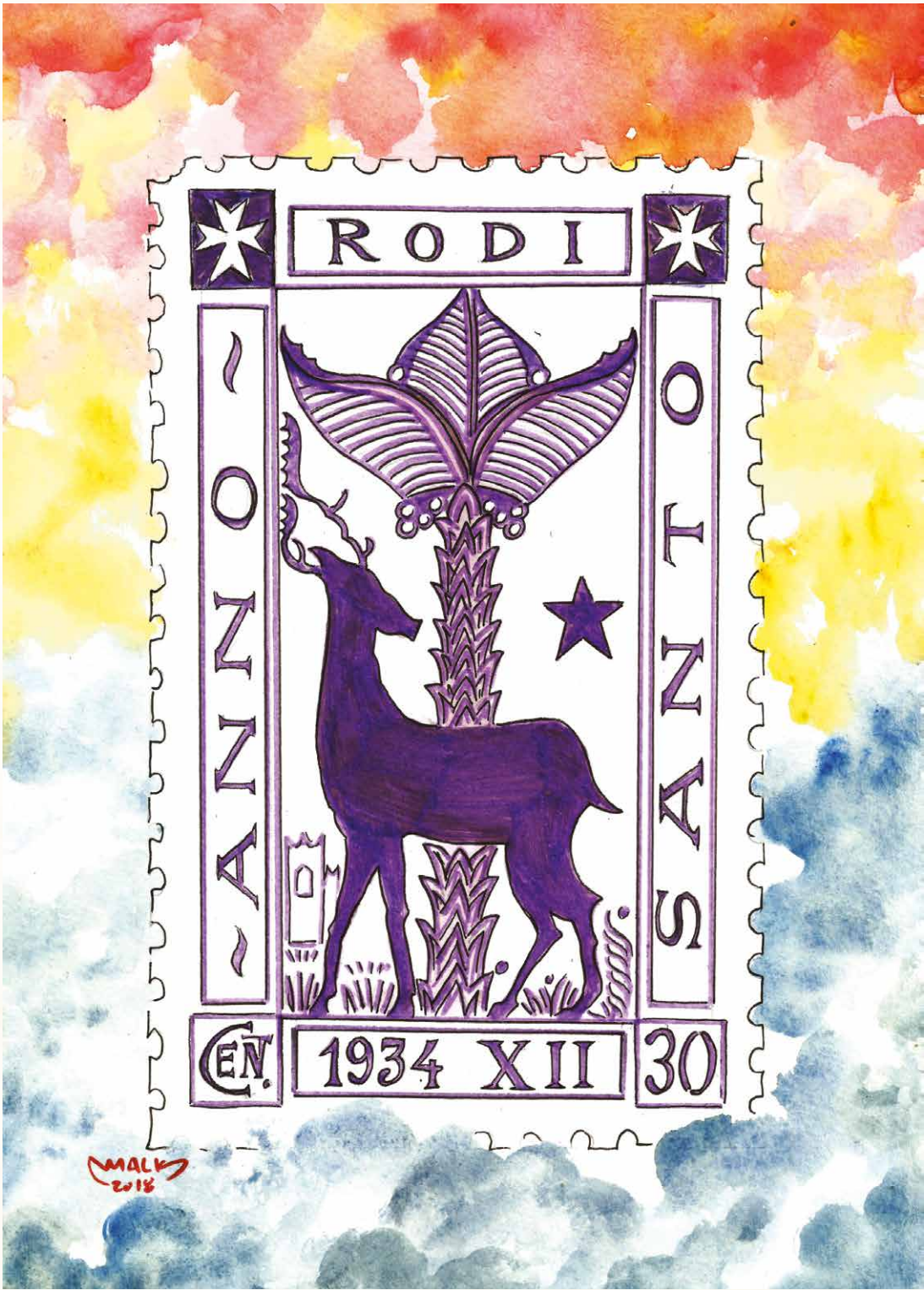
διαχωρίζοντας την κοσμική από την παπική εξουσία. Έγινε σύμβολο της δικαίωσης της αναγκαιότητας ύπαρξης ενός εθνικού κράτους και κατ' επέκταση νομιμοποίησης της ενοποίησης της Ιταλίας. Ακολουθούν ορισμένα από τα γραμματόσημα από τη σειρά του 1932 για την ομώνυμη Εθνική Οργάνωση, που κυκλοφόρησαν με επισήμανση και στα Δωδεκάνησα (Δάντης, Μακιαβέλι, Τορκουάτο Τάσσο, Ούγκο Φόσκολο).

Βοηθητικά σύμβολα που θα αξιοποιηθούν για την κατηγοριοποίηση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων και τη διευκόλυνση των χρηστών:

	Πρόγονοι		Προπαγάνδα		Τουρισμός
	Δόξα- ηρωισμός		Αθλητισμός		Ανθρωπιστική βοήθεια
	Ηγέτης		Πρόοδος		Δύναμη-υπεροχή

	Φασισμός		Τέχνη- πολιτισμός		Αρχαιότητα
	Πατρίδα- κράτος		Εργασία- γεωργία		Επιστήμη
	Πόλεμος		Γυναίκα		Εκκλησία
	Επεκτατισμός- αποικιοκρατία				

Τα γραμματόσημα κατά την Ιταλοκρατία

Πρώτη περίοδος

Στη Ρόδο, κατά την πρώτη περίοδο της Ιταλικής κατοχής χρησιμοποιήθηκαν ιταλικά γραμματόσημα, με ταχυδρομική σφραγίδα POSTA MILITARE 6A DIVISIONE, με ημερομηνία οριζόντια στο κέντρο, ανάμεσα σε δύο παράλληλες γραμμές, ως τις 31-10-1913. Αμέσως μετά λειτούργησε το πολιτικό ταχυδρομείο (το στρατιωτικό παρέμεινε για περιορισμένη χρήση πιθανόν ως το 1918).

Μέχρι το Σεπτέμβριο του 1912 χρησιμοποιήθηκαν στα Δωδεκάνησα κοινά Ιταλικά γραμματόσημα χωρίς επισημάνσεις. Στις 22 Σεπτεμβρίου οι Ιταλοί έθεσαν σε κυκλοφορία τα πρώτα ειδικά γραμματόσημα για την περιοχή, που ήταν ιταλική σειρά του 1908, στην οποία προστέθηκε η επισημάνση EGEO.

Την 1η Δεκεμβρίου 1912 εγκαταλείφθηκε η γενική επισημάνση και χρησιμοποιήθηκε μία ξεχωριστή για κάθε νησί (RODI, CALIMNO, CASO κ.ά.). Οι αξίες των γραμματοσήμων της περιόδου ως το 1922 ήταν οι εξής: 2, 5, 10, 15, 20, 40 και 50 cent. Συμπληρωματικά κυκλοφόρησε η αξία των 20c τον Ιανουάριο του 1916 και τον Ιούνιο του 1917. Την περίοδο 1922-23 κυκλοφόρησαν και οι αξίες των 85 cent και της 1 λίρας.

Με τη Συνθήκη των Σεβρών (1920) η Τουρκία παραιτείται από τα κυριαρχικά της δικαιώματα στα Δωδεκάνησα, ενώ ο Βενιζέλος είχε επιτύχει μια ιστορική συμφωνία με τον Τιττόνι, τον Ιούλιο του 1919, σύμφωνα με την οποία τα Δωδεκάνησα πλην της Ρόδου, θα παραχωρούνταν στην Ελλάδα. Η Ρόδος θα δινόταν μετά από 50 χρόνια, υπό την προϋπόθεση να παραχωρούνταν και η Κύπρος από τους Άγγλους στην Ελλάδα. Μετά όμως τη Μικρασιατική καταστροφή (Οκτώβριος 1922) και την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης (24-07-1923) η Ιταλία απέκτησε πλήρη κυριαρχικά δικαιώματα στα Δωδεκάνησα. Στο μεταξύ είχε ανεβεί στην εξουσία το φασιστικό κόμμα του Μπενίτο Μουσολίνι (1922). Στο εξής δεν επισημαίνονταν άλλα γραμματόσημα, γιατί η επισημάνση ίσχυε για τα κατεχόμενα εδάφη και όχι για τις κτήσεις. Έτσι κυκλοφορούσαν πλέον κοινά ιταλικά γραμματόσημα, μέχρι την έκδοση της πρώτης ειδικής σειράς για τα νησιά, στις 19 Μαΐου του 1929, που συνέπεσε σκόπιμα με την επίσκεψη του βασιλιά της Ιταλίας στη Ρόδο. Ενδιαφέρουσα καταχώρηση εντοπίζεται στη Ροδιακή της επόμενης ημέρας, προσβάσιμη με αναζήτηση στο ψηφιακό αρχείο της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ρόδου (<http://81.186.40.120/main.html>).

Η πρώτη σειρά για τα Δωδεκάνησα

Οι πολιτικές οικειοποίησης των Ιταλών αποσκοπούσαν στην ιδεολογική εγγραφή του χώρου των Δωδεκανήσων, και δη στην προβολή της ιπποτικής παρουσίας, ως προγονικής κληρονομιάς, με άλλα λόγια, στην κατασκευή μιας μακρινής «πατρίδας» που ανακτήθηκε. Έτσι, διαμόρφωσαν ένα «εθνοτοπίο» (ethnoscape), δηλαδή ένα ποιητικό τοπίο το οποίο αποτελούσε προέκταση και έκφραση του χαρακτήρα της εθνικής κοινότητας (Smith, 1998: 63).

Άσκηση 1η

Αναζητήστε τα γραμματόσημα της πρώτης ειδικής σειράς των Δωδεκανήσων στο διαδίκτυο με λέξεις-κλειδιά: Rodi, stamps, 1929 και εξηγήστε την επιλογή των παραστάσεων, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω (προς διευκόλυνση παραδίδονται τρία εξ αυτών). Επίσης συσχετίστε τα με τα γραμματόσημα του 1934, που κυκλοφόρησαν στη Ρόδο, με θέμα το σταυρό των ιπποτών και το ρόδο της Ρόδου.

Από τον Μάιο του 1929 ως την Ενσωμάτωση

Από τον Μάιο του 1929 και ως την ενσωμάτωση κυκλοφόρησαν αναμνηστικές εκδόσεις αλλά και γενικής χρήσεως (36 στο σύνολο). Η επίσημανση ISOLE ITALIANE DELL' EGEO, ή σπανιότερα η επιγραφή RODI ως αντιπροσωπευτική όλου του νησιωτικού συμπλέγματος, ή ακόμα και τα ονόματα των νησιών ξεχωριστά, εμφανίζονται μόνο σε αναμνηστικές σειρές που κυκλοφορούσαν και στην Ιταλία.

Μετά τη δημιουργία των εγκαταστάσεων στις ιαματικές πηγές Καλλιθέας (1927-29) αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί στη Ρόδο το 21ο Υδρολογικό και Φυσικοθεραπευτικό Συνέδριο στις 25 Σεπτεμβρίου 1930 (επίσημανση). Ενδιαφέρουσα καταχώρηση εντοπίζεται στη Ροδιακή της ίδιας ημέρας, προσβάσιμη με αναζήτηση στο ψηφιακό αρχείο της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ρόδου (<http://81.186.40.120/main.html>). Για τις συγκεκριμένες περιστάσεις κατασκευάστηκε και σφραγίδα με τις ενδείξεις TERME DI KALITEA (πάνω) - RODI (EGEO) (κάτω) και ημερομηνία στη μέση.

Η σφράγιση αφορούσε στην αλληλογραφία των θεραπευόμενων και των επισκεπτών των λουτρών και μόνο, από υπάλληλο που είχε σταλθεί από το κεντρικό ταχυδρομείο Ρόδου. Αυτή η σειρά είναι από τις πιο σπάνιες της Ρόδου.

Άσκηση 2η

Παρατηρήστε τα γραμματόσημα που ακολουθούν, τοποθετήστε τα χρονολογικά και δικαιολογήστε την επιλογή σας σε σχέση με το πολιτειακό καθεστώς που ίσχυε στα Δωδεκάνησα.

1		Μάρτιος 1912 - Σεπτέμβριος 1912
2		Σεπτέμβριος 1912 - Δεκέμβριος 1912
3		Σεπτέμβριος 1930
4		19 Μαΐου 1929

5		Δεκέμβριος 1912 - Ιούλιος 1923 (Συνθήκη Λωζάνης)
6		Μάιος 1929 κ. εξ.

Σειρά FERUCCI

Στις 20 Οκτωβρίου του 1930 για τα 400 χρόνια από τον θάνατο του Φερούτσι, επισημαίνεται με τα ονόματα όλων των νησιών η αντίστοιχη ιταλική αναμνηστική σειρά, με αλλαγμένο το χρώμα σε σχέση με την πρωτότυπη.

Άσκηση 3

A) Αναζητήστε πληροφορίες για τον Φερούτσι και αναλογιστείτε πώς η προβολή του συγκεκριμένου ήρωα εξυπηρετούσε τις ανάγκες του καθεστώτος του Μουσολίνι και την προβολή της χώρας στις κτήσεις της Ιταλίας.

B) Γιατί τα Δωδεκανησιακά γραμματόσημα φέρουν επισήμανση, αν και μετά το 1929;

Τα γραμματόσημα που κυκλοφόρησαν στην Ιταλία	Τα αντίστοιχα Δωδεκανησιακά
 <p>Ο Φερούτσι καθισμένος σε άλογο και περιστοιχισμένος από στρατιώτες, κατά την πολιορκία της Βολτέρα</p>	

Ο Μαραμάλντο δολοφονεί
τον Φερούτσι

Σειρά ΒΙΡΓΙΛΙΟΥ

Την 1η Δεκεμβρίου του 1930, για τα 2000 χρόνια του Βιργίλιου, επισημαίνεται η ιταλική αναμνηστική σειρά, σε διαφορετικά χρώματα από την πρωτότυπη, με τη γενική ένδειξη ISOLE ITALIANE DELL' EGEO.

Τα οικόσημα με τις δέσμες τοποθετούνται στην επάνω αριστερή γωνία. Στην κάτω αριστερή γωνία η φράση: SECONDO MILENARIO VIRGILIANO.

Τα μοτίβα επιστεγάζονται από ένα αέτωμα σε αρχαίο στυλ. Οι εικονογραφήσεις είναι όλες εμπνευσμένες από σκηνές από την Αινειάδα και τα Γεωργικά του Βιργίλιου. Ο Publius Vergilius Maro, κοινώς Βιργίλιος (70-19 π.Χ.) ήταν ίσως ο μεγαλύτερος ποιητής της εποχής του και μια από τις πιο σημαίνουσες μορφές της δυτικής λογοτεχνικής παράδοσης. Είναι ο «Όμηρος» των Ρωμαίων. Το αρχικό του έργο, η Αινειάδα, ένα επικό ποίημα σε 12 βιβλία, ήταν για τους Ρωμαίους το εθνικό τους έπος. Αναφέρεται στη μυθική ίδρυση της Ρώμης από τον Αινεία, γιο της Αφροδίτης, αφού έφυγε από την ερειπωμένη Τροία. Ο Αινείας ήταν ο προπάτορας του Καίσαρα.

Τα Γεωργικά ασχολούνται με ένα από τα αγαπημένα θέματα του αυτοκράτορα Αυγούστου, την αγροτική ζωή και τις αρετές της οικογενειακής ζωής στο αγρόκτημα, παρέχει δε και πρακτικές συμβουλές για τη γεωργία, τη δασοκομία και την εκτροφή βοοειδών και αλόγων.

Άσκηση 4η

Α) Παρατηρήστε την επισήμανση στα γραμματόσημα της δεξιάς στήλης και εξηγήστε τη, λαμβάνοντας υπόψη την αποικιοκρατική πολιτική και τις κτήσεις της Ιταλίας. Επιπλέον λάβετε υπόψη τα κείμενα στα γραμματόσημα και ερμηνεύστε τις επιλογές ως προς την ιδεολογική τους λειτουργία. Συγκρίνετέ τα και με τα γραμματόσημα που ακολουθούν.

Β) Ποιος ήταν ο Τούρνος και γιατί επιλέχθηκε από το καθεστώς του Μουσολίνι να προβληθεί σε γραμματόσημο;

Το πλαίσιο γύρω από την κύρια εικόνα έχει τη μορφή ναού. Στο κάτω δεξιό μέρος, σε όλα τα γραμματόσημα η φράση: «ANTIQUAM EXQUIRITE MATREM». «Αναζητήστε την αρχαία πατρίδα σας», απόσπασμα από την Αινειάδα 3.94-96:

Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto
accipiet reduces. Antiquam exquirite matrem.

Πολύ-βασανισμένοι γιοί του Δάρδανου, η γη των προγόνων σας που στερηθήκατε, θα σας καλωσορίσει πίσω στο στήθος της. Αναζητήστε την αρχαία σας πατρίδα.

Στην εικόνα εμφανίζονται ο Έλενος και ο Αινείας. Τα λόγια είναι οι πρώτες προφητείες του Απόλλωνα στον Αινεία για την Ιταλία ως «Πατρίδα».

Κείμενο: ECCE TIBI AVSONIAE TELLVS HANC ARRIPE VEIIS.
Μπροστά σου βρίσκεται η γη της Αυσονίας. Σήκωσε πανιά και κατάκτησέ την.
Αινειάδα 3.477.

Ο Αγχίσης και ο γιος του Αινείας κάθονται σε έναν λόφο και παρακολουθούν τις λεγεώνες που περνάνε. Ο Αγχίσης προφητεύει στο γιο του. *Αινειάδα* (6.748-6.755)
 Κείμενο: TU REGERE IMPERIO POPVLOS ROMANE MEMENTO.

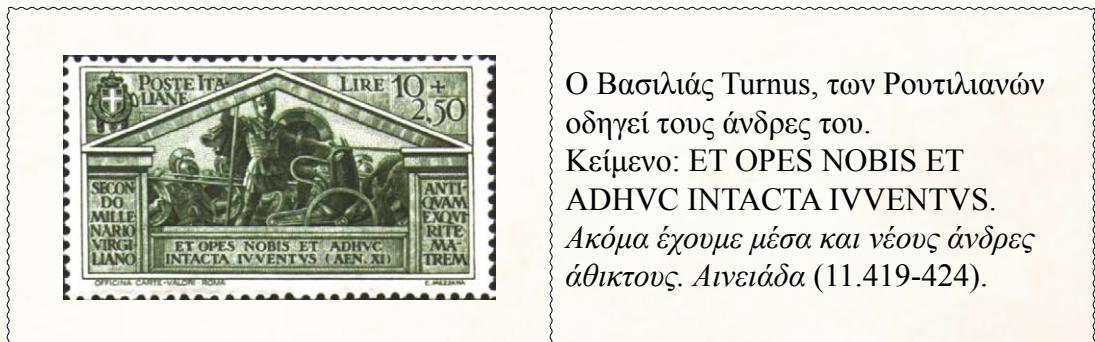
Να θυμάσαι, Ρωμαίε, να κυβερνάς το έθνος με επιβολή. Αινειάδα (6.851-853).

Ο Αινείας βγαίνει στην ξηρά ανάμεσα στις εκβολές του ποταμού Τίβερη και στο ακρωτήριο Anzio.

Κείμενο: SALVE FATIS MIHI DEBITA TELLVS HIC DOMVS HAEC PATRIA EST.

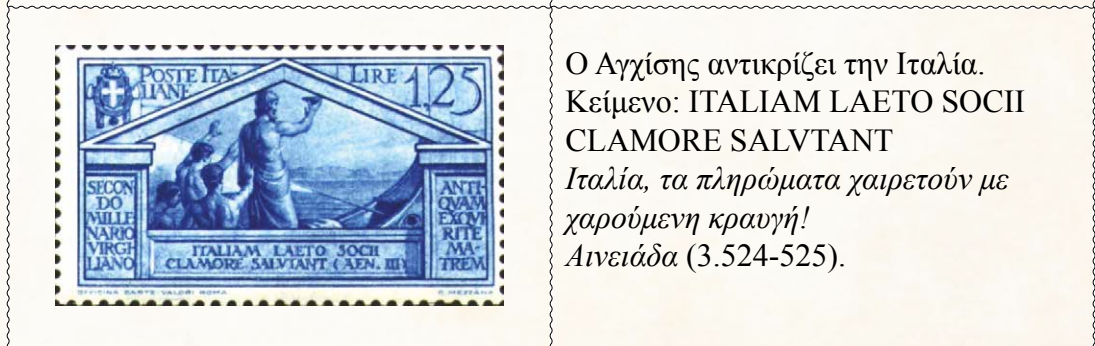
Χαίρε χώρα που είσαι της μοίρας μου ο προορισμός. Εδώ είναι το σπίτι μας, εδώ είναι η πατρίδα μας. Αινειάδα (7.120 – 7.122).

Ο Βασιλιάς Turnus, των Ρουτιλιανών οδηγεί τους άνδρες του.

Κείμενο: ET OPES NOBIS ET ADHVC INTACTA IVVENTVS.

Ακόμα έχουμε μέσα και νέους άνδρες άθικτους. Αινειάδα (11.419-424).

Ο Αγχίσης αντικρίζει την Ιταλία.

Κείμενο: ITALIAM LAETO SOCI CLAMORE SALVTANT

Ιταλία, τα πληρώματα χαιρετούν με χαρούμενη κραυγή!

Αινειάδα (3.524-525).

Άσκηση 5

Τι προδίδει το παρακάτω γραμματόσημο της σειράς του Βιργίλιου, για τη θέση της γυναίκας στο φασιστικό καθεστώς; Για να ενισχύσετε την άποψή σας παρατηρήστε και το ιταλικό γραμματόσημο του 1932 που ακολουθεί:

Κείμενο: INTEREA DULCES
PENDENT CIRCUM OSCULA NATI.
(Γεωργικά.ΙΙ)(2.523)

Στο μεταξύ τα αγαπημένα παιδιά
κρέμονται γύρω και τού δίνουν τα φιλά
τους.

Κείμενο: TREPIDA VIGILANZA SU
OGNI CULLA.

Ανήσυχη παρακολουθεί πίσω από
κάθε κούνια (τον ύπνο του αρσενικού
παιδιού της).

Σειρά ΓΚΑΡΙΜΠΑΛΝΤΙ

Στις 20 Αυγούστου 1932 κυκλοφόρησε για τα 50 χρόνια από τον θάνατο του Garibaldi, η ιταλική αναμνηστική σειρά με αλλαγμένα χρώματα και με επισήμανση.

Άσκηση 6

Αναζητήστε πληροφορίες για τον Γκαριμπάλντι και εξηγήστε γιατί αυτός και η Anita, η γυναίκα του, έγιναν σύμβολα του απελευθερωτικού αγώνα και του πατριωτι-

κού κινήματος. Ποια ήταν η Ανίτα; Πώς σχετίζεται ο ήρωας με τον βασιλιά Βίκτωρα Εμμανουήλ; Εντοπίστε την προέλευση της αντίστοιχης ιστορικής παράστασης, κάνοντας αναζήτηση στο διαδίκτυο με τις λέξεις κλειδιά: Garibaldi, Pietro Aldi.

Προαιρετικά αναζητήστε πληροφορίες για τις αναπαραστάσεις όλων των παρακάτω γραμματοσήμων για να ανασυστήσετε μέρος της ζωής και της δράσης του Γκαριμπάλντι.

Nizza. Η γενέτειρα του Garibaldi.

Η συνάντηση του Garibaldi με τον Vittorio Emanuele II στο Teano στις 26 Σεπτεμβρίου 1860.

Ο Garibaldi και ο Nino Bixio στη μάχη στο Calatafimi (15 Μαΐου 1860).
Κείμενο: Qui si fa L'Italia o si muore
Εδώ δημιουργούμε την Ιταλία, ή πεθαίνουμε.

Ο Garibaldi με τη γυναίκα του Anita Garibaldi, την ώρα που πεθαίνει, στη Magnavacca (1849).

Το ταφικό μνημείο του Garibaldi στην Caprera.

Το μνημείο του Garibaldi στο Gianicolo.

Garibaldi ολόσωμος.

Σειρά RODI 1932

Άσκηση 7

Τον Οκτώβριο του 1932 κυκλοφόρησαν τα παρακάτω γραμματόσημα στη Δωδεκάνησο σε σχέδια του ζωγράφου Bramanti. Η κυκλοφορία τους περιορίστηκε μέχρι το τέλος του ίδιου χρόνου. Παρατηρήστε τα σύμβολα, τα αρχικά γράμματα και τους αριθμούς που περιέχουν και αποδώστε τη σημασία τους.

Σειρά GRAF ZEPPELIN

Στις 12 Μαΐου 1933, με αφορμή τις πτήσεις του γερμανικού αερόπλοιου LZ 127 GRAF ZEPPELIN από το FRIEDRICHAFEN της Γερμανίας προς την Αμερική, κυκλοφόρησε μια σειρά γενική για όλα τα Δωδεκάνησα με την ένδειξη ISOLE ITALIANE DELL' EGEO. Φόντο της σειράς το παλιό νοσοκομείο των Ιπποτών (σημερινή Εφορεία Αρχαιοτήτων).

Ακόμα και αν το αεροσκάφος Graf Zeppelin, που ολοκληρώθηκε το 1928 και έκανε υπερατλαντικές πτήσεις ως το 1938, ήταν γερμανική επιχείρηση, αποτελεί κοινό μοτίβο στα διεθνή γραμματόσημα τη δεκαετία του 1930. Τη διετία 1938-39 αντικαταστάθηκε από το Graf Zeppelin II, D-LZ130, που εκτελούσε μόνο εμπορικά και όχι επιβατικά δρομολόγια καθώς και προπαγανδιστικές πτήσεις.

Άσκηση 8

Στην Ιταλία, στα αντίστοιχα γραμματόσημα, οι παραστάσεις με το Zeppelin προβάλλουν σημαντικά μνημεία της χώρας με ιδιαίτερο συμβολισμό. Κάποια από αυτά παραδίδονται στη συνέχεια. Παρατηρήστε τα και προβληματιστείτε πάνω στις προθέσεις του Μουσολίνι να αναδείξει τις συγκεκριμένες παραστάσεις.

Το Graf Zeppelin πάνω από το Foro Mussolini.

Το Graf Zeppelin πάνω από το Foro Romano.

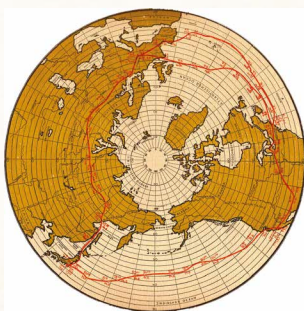
Το Graf Zeppelin πάνω από το Colosseo, τη Via Imperiale και τη Βασιλική του Κωνσταντίνου.

Διεθνή γραμματόσημα με το Graf Zeppelin

Άσκηση 9

Α) Παρατηρήστε τα γραμματόσημα και τον χάρτη που αποτυπώνει τον γύρο του κόσμου από το Zeppelin και αναζητήστε πληροφορίες για τις πτήσεις του. Πώς και γιατί σταμάτησαν;

В) Αναζητήστε πληροφορίες σχετικά με τη προπαγανδιστική χρήση του αερόπλοιου.

Γ) Εντοπίστε το περιστατικό που συνδέεται με την πτήση του στο Σικάγο για την παγκόσμια έκθεση «ενός αιώνα προόδου», το 1933 (γραμματόσημο πάνω δεξιά). Υλοποιήστε επίσης αναζήτηση με τη φράση που αναγράφεται στα παρακάτω γραμματόσημα (Crociera Nord Atlantica/ transatlantic flights, Italy, 1933), τα οποία σχετίζονται επίσης με το προαναφερθέν γεγονός και κυκλοφόρησαν στις 20 Μαΐου του 1933 στα Δωδεκάνησα, με αφορμή τη Βορειοατλαντική κρουαζιέρα στολίσκου ιταλικών υδροπλάνων στην Αμερική. Το τρίπτυχο, που κυκλοφορούσε και στην Ιταλία με αλλαγμένα χρώματα, έφερε επισήμανση στο πρώτο και το τρίτο γραμματόσημο, ενώ στο κέντρο βρισκόταν το πορτραίτο του βασιλιά Βίκτωρα Εμμανουήλ.

Σειρά ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΡΩΤΑΘΛΗΜΑΤΟΣ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ

Στις 15 Ιουνίου 1934 κυκλοφόρησε στα Δωδεκάνησα η αντίστοιχη ιταλική σειρά με θέμα το 2ο παγκόσμιο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, με αλλαγμένα χρώματα και επισήμανση ISOLE ITALIANE DELL' EGEO. Με αλλαγμένα επίσης χρώματα κυκλοφόρησε και η αεροπορική. Και οι δύο ίσχυσαν ως τις 30 Σεπτεμβρίου του 1934.

Άσκηση 10

Τα γραμματόσημα κυκλοφόρησαν το 1934, επ' αφορμή του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου. Αναζητήστε πληροφορίες και εξηγήστε τι κατέστησε το γεγονός αξιομνημόνευτο. Ποιο σύμβολο του φασιστικού καθεστώτος διακρίνετε σε αυτά; Στοχαστείτε πάνω στον ρόλο του αθλητισμού στα ολοκληρωτικά καθεστώτα και εντοπίστε και άλλα ιστορικά παραδείγματα από την ελληνική ή την παγκόσμια ιστορία. Λάβετε υπόψη και τα γραμματόσημα που ακολουθούν και κυκλοφόρησαν μόνο στην Ιταλία.

Η εικόνα δείχνει έναν αθλητή και μια σημαία σε ένα αθλητικό στάδιο.
Κείμενο: IL TRICOLORE SU TUTTI GLI STADI.
Η τρίχρωμη σε όλα τα στάδια.

Ο Οργανισμός ελεύθερου χρόνου O.N.D. (Opera Nazionale Dopolavoro)
Κείμενο: RITEMPRANDO LE FORZE PER IL LAVORO DI DOMANI
Χαλάρωσε τη δύναμη για την αυριανή εργασία.

Σειρά ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΛΛΙΩΝ

Τον Δεκέμβριο του 1934 κυκλοφόρησε η ιταλική αναμνηστική σειρά για τα 100 χρόνια από την καθιέρωση των στρατιωτικών μεταλλίων με τη γνωστή επισήμανση.

Τα βραβεία ξεκίνησαν με την ίδρυση του Τάγματος της στρατιωτικής τιμής που καθιέρωσε ο Vittorio Amedeo III το 1793. Έπεσαν σε αχρηστία κατά τη διάρκεια της εποχής του Ναπολέοντα και αναβίωσαν την 1η Απριλίου 1815 από τον Vittorio Emanuele I. Ο Emanuele στις 4 Αυγούστου του 1815, αντικατέστησε τα εν λόγω μετάλλια για γενναιότητα με το Στρατιωτικό Τάγμα της Σαβοΐας.

Το 1833, ο Charles Albert αναγνώρισε ότι οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση του μεταλλίου του Στρατιωτικού Τάγματος ήταν πολύ αυστηρές και τις τροποποίησε επί το ελαστικότερο. Έκτοτε απονέμονται μετάλλια από τον στρατό για γενναίοψυχες πράξεις, τόσο σε περίοδο πολέμου όσο και σε περίοδο ειρήνης.

Κείμενο: NEI SECOLI FEDELE
Πιστός μέσα στους αιώνες.
Σκιά караμπινιέρου. Μπροστά του κανονόμπαλα, το έμβλημα του σώματος, με τα αρχικά γράμματα του Vittorio Emmanuelle II.

Κείμενο: TRE SECOLI DI GLORIA
Τρεις αιώνες δόξας.

Κείμενο: SCARPONI D'ITALIA
Ορεινές στρατιωτικές ομάδες Ιταλίας.

Κείμενο: L'INDOMITO VALORE
Άγρυπνη γενναιότητα.

Κείμενο: IL FIORE DELLA TRINCEA
Το άνθος των χαρακωμάτων.

Κείμενο: CONTRIBUTO ALLA
VITTORIA
Συνεισφορά στη νίκη.

Κείμενο: A NOI
Σε εμάς!

Κείμενο: L'URTO CHE TRAVOLGE
Η απηιμαχία που σαρώνει.

Κείμενο: COLLABORAZIONE
EROICA
Ηρωική συνεργασία.

Κείμενο: LA SVBLIME MISSIONE
Η υπέρτατη αποστολή.

Άσκηση 11

A) Παρατηρήστε τα δύο πρώτα γραμματόσημα και αναζητήστε πληροφορίες για τους καραμπινιέρους και τους γρεναδιέρους. Τι εξυπηρετεί η προβολή τους;

B) Σχολιάστε τα γραμματόσημα με τα εξής κείμενα: Το άνθος των χαρακωμάτων/ η υπέρτατη αποστολή. Τι εικονίζουν και ποιο είναι το λανθάνον μήνυμα που υποβάλλουν; Επίσης, παρατηρήστε τα Ιταλικά γραμματόσημα του 1935 που ακολουθούν. Ταυτοποιήστε το μνημείο στον πρώτο από αυτά, πραγματοποιώντας αναζήτηση στο διαδίκτυο με τη φράση που εμφανίζεται στη βάση του κίονα (*milliarum aureum*), και συνδυάστε τις λεζάντες των δύο γραμματοσήμων που ακολουθούν για να οδηγηθείτε σε συμπεράσματα για την προθετικότητά τους.

Κείμενο: NUOVE STRADE PER LE
NUOVE LEGIONI
Νέοι δρόμοι για νέες λεγεώνες.

Παρέλαση στρατού μέσα από την Πύλη
του Κωνσταντίνου στη Ρώμη.
Κείμενο: SVLLE ORME DELLE
ANTICHE LEGIONI
Στα χνάρια των αρχαίων Λεγεόνων.

Σειρά ANNO SANTO (Άγιο Έτος καθολικών)

Τον Απρίλιο του 1935 με την καθιέρωση του «Αγίου έτους» των καθολικών, κυκλοφόρησε στη Ρόδο, σε σχέδιο του Ιταλού ζωγράφου B. Bramanti, γραμματόσημο με το ελαφάκι και το ρόδον. Το άγιο έτος αρχίζει την παραμονή των Χριστουγέννων. Οι ιερές πόρτες των ρωμαϊκών βασιλικών του Αγίου Πέτρου (St.Pietro), του Αγίου Ιωάννου του Λατερανό (St. Giovanni in Laterano), του Αγίου Παύλου εκτός των τειχών (S.Paulo) και της Αγίας Μαρίας της Μεγάλης (S.Maria Maggiore) ανοίγουν. Το Έτος τελειώνει με το κλείσιμο τους μετά το βράδυ των Χριστουγέννων.

Άσκηση 12

Α) Η καθιέρωση του εορτασμού ήταν καθαρά πράξη χριστιανικού περιεχομένου, ή υπόκρυπτε και άλλες διαστάσεις και αξιώσεις των παπών; Πραγματοποιήστε αναζήτηση στο διαδίκτυο με λέξεις-κλειδιά: Βονιφάτιος ο Η΄, Ιωβηλαίο.

Β) Αναζητήστε επίσης πληροφορίες με λέξεις κλειδιά: Φίλιππος ο Δ΄ ο Ωραίος, Κλήμης ο Ε΄, Αβινιόν και παρουσιάστε εν συντομία την εξέλιξη της καισαροπαπικής διαμάχης.

Γ) Στην Ιταλία το 1932 κυκλοφόρησε το παρακάτω γραμματόσημο, με θρησκευτικά και εθνικά σύμβολα.

Κείμενο: CREDERE

Πίστη

Στ' αριστερά σύμβολα του Κράτους και στα δεξιά ένας άμβωνας με έναν σταυρό και τη Βίβλο ανοικτή στα Ευαγγέλια.

Εξίσου, για τον εορτασμό του Αγίου έτους κυκλοφόρησε το παρακάτω γραμματόσημο. Τι συμβολίζει η παρουσία των δύο οικόσημων στο γραμματόσημο; Με βάση την ημερομηνία έναρξης των Ιερών ετών, ο συγκεκριμένος εορτασμός ήταν τακτικός ή έκτακτος; Ποιο ιστορικό γεγονός υπομνημάτιζε; Αναζητήστε πληροφορίες με λέξεις κλειδιά: Συνθήκες του Λατερανό, πάπας Πίος ο XI; Επισκεφθείτε επίσης την ιστοσελίδα: <http://antikleidi.com/2013/03/12/vatican/>

ΕΚΘΕΣΗ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Σε αντιστάθμισμα του Ιερού Έτους της καθολικής εκκλησίας και με αφορμή τα 10 χρόνια του Μουσολίνι στην εξουσία, το φασιστικό καθεστώς διοργάνωσε μια μεγαλειώδη έκθεση που διήρκησε 2 χρόνια.

Άσκηση 13

Στην Ιταλία, σε ανάμνηση του γεγονότος της Έκθεσης της φασιστικής επανάστασης (1932-34), κυκλοφόρησε μια σειρά γραμματοσήμων, μεταξύ των οποίων και τα παρακάτω (Ιούλιος 1935-Δεκέμβριος 1936). Η Έκθεση λειτούργησε ως αντιστάθμισμα των εκδηλώσεων του Αγίου Έτους των Καθολικών.

Α) Παρατηρήστε τα γραμματόσημα και αναζητήστε πληροφορίες και εικόνες με τη φράση: Mostra della Rivoluzione Fascista. Ποιο κτίριο εικονίζεται στο δεύτερο γραμματόσημο; Εντοπίστε επίσης πληροφορίες για τον χώρο που απεικονίζεται στο πρώτο, το ιερό των μαρτύρων (Sacratio dei Martiri). Ερμηνεύστε το μήνυμα των επιγραφών στον σταυρό και στα τείχη που πλαισιώνουν τον στρατιώτη (Per la Patria immortale/ Presente).

Στρατιώτης που στέκεται φρουρός δίπλα στον μεγάλο σταυρό.
Κείμενο: RACCONTATE AL POPOLO COME SIA DOLCE L'ORGOGGIO DEL SANGVE VERSATO.
Πείτε στον κόσμο πόσο γλυκιά είναι η περηφάνια του χυμένου αίματος.

Φτερά, η υδρόγειος και ένα κτίριο.

Κείμενο: VLTERIVS SIT ITER

Το ταξίδι πρέπει να συνεχιστεί.

Β) Αφού λάβετε υπόψη τη θέση του Ουμπέρτο Έκο: “Όλοι μαθαίνουν πως πρέπει να γίνουν ήρωες. Σε κάθε μυθολογία, ο ήρωας είναι ένα εξαιρετικό ον, αλλά για την πρωτοφασιστική ιδεολογία ο ηρωισμός είναι ο κανόνας. Αυτή η λατρεία του ηρωισμού συνδέεται στενά με τη λατρεία του θανάτου”, απαντήστε πώς το πρώτο γραμματόσημο εναρμονίζεται με τις αρχές του φασισμού (ηρωισμός, δράση, αυτοθυσία, πόλεμος); Πώς προσλαμβάνει ταυτόχρονα πατριωτική και θρησκευτική διάσταση και υπαινίσσεται τη συμφιλίωση κράτους και εκκλησίας;

Σειρά ΤΟ ΕΛΑΦΙ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

Άσκηση 14

Στις 6 Δεκεμβρίου 1935 κυκλοφόρησε η παρακάτω σειρά από δύο γραμματόσημα για γράμματα εξπρές. Περιγράψτε τα σύμβολα που διακρίνετε στο γραμματόσημο που ακολουθεί, σε σχέδιο του Ιταλού ζωγράφου Β. Bramanti. Αναζητήστε πληροφορίες για το ελάφι της Ρόδου και τη σχέση του με τους Ιταλούς.

Σειρά ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Στις 10 Μαΐου 1938, για τα 2000 χρόνια του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αυγούστου, κυκλοφόρησε η αντίστοιχη ιταλική σειρά με αλλαγμένα χρώματα και επισημασμένη με το ISOLE ITALIANE DELL' EGEO. Η κυκλοφορία τους περιορίστηκε ως τις 30 Απριλίου του 1939.

Η 2000η επέτειος του Αυγούστου χαρακτηρίστηκε από τεράστιες δημόσιες μεταρρυθμίσεις.

Άσκηση 15

A) Σε όλα τα επετειακά γραμματόσημα υπάρχουν παραπομπές από το Monumentum Ancyranum του Αυγούστου, την περιγραφή όλων των πράξεών του Αυγούστου προς όφελος του Ρωμαϊκού λαού. Αναζητήστε πληροφορίες για το μνημείο με βοηθητικές λέξεις-κλειδιά: Μανσωλείο Αυγούστου, Res Gestae Divi Augusti, Ara Pacis, Piazza Augusto Imperatore και συνδέστε το με τις προθέσεις του Μουσολίνι (παρατηρήστε το 7ο γραμματόσημο).

B) Αιτιολογήστε τη σύνδεση Αύγουστου-Μουσολίνι, κάνοντας αναζήτηση με λέξεις-κλειδιά: Ρομαντικά, φασισμός (παρατηρήστε το 6ο γραμματόσημο)

1

Μνημείο ναυτικής νίκης
Κείμενο: MARE PACAVI
*Εφερα ειρήνη στη θάλασσα, απαλλάσσοντάς
την από τους πειρατές.*
Απόσπασμα από Mon. Anc. 25:
Mare pacavia praedonibus.

Το μνημείο διακοσμείται από άγκυρες και
έμβολα των εχθρικών πλοίων

2

Στρατιωτικά τρόπαια.
Κείμενο: BELLA TERRA ET MARI TOTO
IN ORBE TERRARVM SAEPE GESSI
VICTORQVE OMNIBVS
Ανέλαβα πολλούς πολέμους σε στεριά και
θάλασσα και σε όλα τα μέρη του κόσμου και
σε όλους ως νικητής (έδωσα συγχώρεση σε
όλους τους πολίτες που ζήτησαν το έλεός
μου)
Απόσπασμα από Mon. Anc. 3:
*Bella terra et mari toto in orbe terrarum
saepe gessi victorqve omnibus veniam
petentibus civibus reperci.*
Το τρόπαιο αποτελείται από όπλα και
πανοπλίες των ηττημένων, προσαρτημένα σε
ένα σχήμα που θα μπορούσε να παραπέμπει
σε ανθρώπινο σώμα. Αναφέρεται ως δώρο
προς τη θεά που βοήθησε στον πόλεμο.

3

Ο Αύγουστος ως Ανώτατος Ποντίφηξ (εκκλησιαστικός άρχοντας), με μανδύα στο κεφάλι του, σαν ιερέας, κάνει θυσία σε έναν βωμό. Η λέξη «ιερό» διακρίνεται πάνω στο βωμό.

Κείμενο: *TEMPLA DEVUM IN VRBE REFECI*

Επισκέυασα 82 ναούς των Θεών στη Ρώμη κατά τη διάρκεια της έκτης θητείας μου και με την έγκριση της Συγκλήτου.

Απόσπασμα από Mon.Anc. 20:

*Duo et octoginta *templa deum in urbe* consul sextum ex auctoritate senatus *refeci*.*

4

Κείμενο: *CENSVM POPVLI EGI*

Πραγματοποίησα απογραφή του λαού (κατά την έκτη μου θητεία ως συγκλητικού μαζί με τον Μάρκο Αग्रίππα)

Απόσπασμα από Mon.Anc. 8:

*Et in consulatu sexto *censum populi* conlega M. Agrippa *egi*.*

Κείμενο: *IAM NOVA PROGENIES CAELO DEMITTUR ALTO.*

Με μια νέα γενιά ανδρών σταλμένων από τον ουρανό.

Απόσπασμα από Βιργίλιο, Εκλογές 4. 3-7.

5

Κείμενο: *COEPTA PROFLIGATAQVE OPERA A PATRE MEO PERFECI*

Ολοκλήρωσα έργα που είχαν ξεκινήσει και σχεδόν υλοποιηθεί από τον πατέρα μου. (Το Φόρο Iulium και τη Βασιλική που βρισκόταν μεταξύ του ναού του Κάστορα και του Κρόνου)

Απόσπασμα από Mon. Anc. 20:

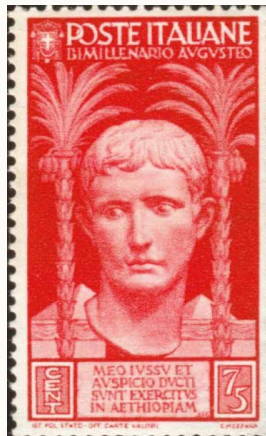
*Forum Iulium et basilicam, quae fuit inter aedem Castoris at aedem Saturni *coepta profligataque opera a patre meo perfeci*.*

6

Κείμενο: IVRAVIT IN MEA VERBA TOTA ITALIA ET ME DUCEM DEPOPOSCIT
Ολόκληρη η Ιταλία πήρε όρκο συμμαχίας μαζί μου και απαίτησε να γίνω ο αρχηγός της (στον πόλεμο που κέρδισα στο Άκτιο)
 Απόσπασμα από Mon. Anc. 25:
Iuravit in mea verba tota Italia sponte sua et me belli, quo vici ad Actium ducem depoposcit.

7

Κείμενο: MEO IVSSV ET AVSPICIO DVCTI SVNT EXERCITVS IN AETHIOPIAM
Υπό την εξουσία και την αγίδα μου, δύο στρατιωτικά σώματα στάλθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα στην Αιθιοπία, στο μέρος αυτό της Αραβίας που ονομάζεται Ευδαμονία.
 Απόσπασμα από Mon. Anc. 26:
Meo iussu et auspicio ducti sunt duo exercitus eodem fere tempore in Aethiopiam et in Arabiam, quae appellatur Eudaemon.

8

Ρωμαϊκή, ναυτική, πολεμική δύναμη. Mare Nostrum (η θάλασσα μας, η Μεσόγειος).

Κείμενο: CLASSIS MEA PER OCEANVM
Ο στόλος μου σάλπαρε για τον ωκεανό (από την εκβολή του Ρήνου προς τα ανατολικά και μέχρι τη χώρα των Κιμβρίων)
 Απόσπασμα από Mon. Anc. 26:
Classis mea per oceanum ab ostio Rheni ad solis orientis regionem usque ad fines Cimbrorum navigavit.

9

Κείμενο: ARAM PACIS AVGVSTAE
SENATVS PRO REDITV MEO
CONSACRANDAM CENSVIT

Η Σύγκλητος προς τιμήν της επιστροφής, αποφάσισε ότι πρέπει να αφιερωθεί ένας ναός στην Ειρήνη του Αυγούστου (Ara Pacis στο πεδίο του Άρεως)

Απόσπασμα από Mon. Anc. 12:

Cum ex Hispania Galliaque, rebus in iis
provincis prospere gestis, Romam redi
Ti. Nerone P. Quintilio consulibus, *aram
pacis Augustae senatus pro reditu meo
consacrandam censuit ad campum Martium.*

10

Κείμενο: LAVRVM DE FASCIBVS
DEPOSVI IN CAPITOLIO VOTIS
SOLVTIS

Εναπόθεσα στο Καπιτώλιο το δάφνινο στεφάνι και τις δέσμες μου, έχοντας τηρήσει (σε όλους τους πολέμους που διεξήγαγα) τους όρκους μου.

Απόσπασμα από Mon. Anc. 4:

Laurum de fascibus deposui in Capitolio
votis, *quae quoque bello nuncupaveram,
solutis.*

11

Κείμενο: HOR. TVA CAESAR AETAS
FRUGES ET AGRIS RETTVLIT VBERES

Η εποχή σου, ω Καίσαρα, ξανάδωσε στους αγρούς την πλούσια σοδειά τους.

Απόσπασμα από τον Οράτιο, Ωδαί, 4,15,4-5

Ένας γυναικείος χαρακτήρας με το κέρα της Αμάλθειας, δύο παιδιά, ο αετός του Δία, ένα περιδέραιο στο βάθος με τη μορφή ενός αλόγου με ουρά ιππόκαμπου.

12

Κείμενο: ROMVLAE GENTI DATE
REMQVE PROLEMQVE ET DECVS
OMNE. HOR.

*Στη γενιά του Ρωμύλου, πλούτη και απόγονοι
και κάθε δόξα!*

Απόσπασμα από τον Οράτιο, Carmen
saeculare 47-48.

Η αυτοκρατορική οικογένεια σε παράταξη
στο διάζωμα του Ναού της Ειρήνης.

13

Κείμενο: ALME SOL POSSIS NIHIL VRBE
ROMA VISERE MAIVS. HOR.

*Ζωοφόρε και πάντα καινούριε Ήλιε, (που
ξεκινάς την ημέρα και την επιστρέφεις στην
πατρίδα), ας μην είναι κανένα άλλο θέαμα
λαμπρότερο από τη Ρώμη.*

Απόσπασμα από τον Οράτιο, Carmen
Saeculare 9-12

*Alme Sol, curru nitido diem qui
promis et celas aliusque et idem
nasceris, possis nihil urbe Roma
visere maius!*

14

Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Κείμενο: QVI MARE QVI TERRAS OMNI
DITIONE TENERENT. VERG.

*Να κρατούν τη θάλασσα και όλη τη γη κάτω
από την κυριαρχία τους.*

Απόσπασμα από τον Βριγίλιο, Αινειάδα.
1.234

*Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
hinc fore ductores, revocato a sanguine
Teucrici, qui mare, qui terras omni ditione
tenerent, pollicitus, quae te, genitor, sententia
vertit?*

Από αυτούς, ακόμα και από την
αποκατασταθείσα γενιά του Τεύκρου, πρέπει
να έρθουν κυβερνήτες, που θα κρατήσουν
τη θάλασσα και όλη τη γη κάτω από την
κυριαρχία τους.

15

Κείμενο: TVTELA PRAESENS ITALIAE
DOMINAEQVE ROMAE. HOR.

Απόσπασμα από Ωδή του Οράτιου 4.14.

Te Cantaber non ante domabilis
Medusque et Indus, te profugus Scythes
miratur, o *tutela praesens
Italiae dominaeque Romae.*

Εσένα θαυμάζουν οι Καταβριανοί, που ποτέ
πριν δεν είχαν υποταχθεί, εσένα οι Μήδοι και
οι Ινδοί, εσένα οι περιπλανώμενοι Σκύθες.

Τα δάφνινα στεφάνια παραπέμπουν σε
πανηγυρική υποδοχή.

Άσκηση 15 (συνέχεια)

Γ) Παρατηρήστε στο 4ο γραμματόσημο τα σύμβολα, τους αετούς, το μισοφέγγαρο και τον κομήτη και εξηγήστε τα σε σχέση με το κοσμοϊστορικό γεγονός που έλαβε χώρα τα χρόνια του Αυγούστου, που αποτελεί και το σημαντικότερο γεγονός της Χριστιανοσύνης. Ποια είναι η πιθανή διττή σημασία της λέξης *progenies*; Πώς σχετίζεται με τις φιλοδοξίες του Μουσολίνι που κατοπτρίζονται στον νέο τρόπο μέτρησης του χρόνου που καθιέρωσε;

Δ) Στο 5ο γραμματόσημο απεικονίζεται ένα αστέρι. Εντοπίστε πληροφορίες με τη λέξη- κλειδί *Pium sidus* και συνδυάστε τες με τη σχέση Ιούλιου Καίσαρα-Αυγούστου. Στο ίδιο γραμματόσημο το άγαλμα του Καίσαρα στέκεται πάνω σε ανολοκλήρωτες κολώνες. Για να εξηγήσετε τον συμβολισμό αναζητήστε πληροφορίες για τα *imperia fora* (αυτοκρατορικά φόρα-αγορές) και την ανακατασκευή τους από τον Μουσολίνι. Συνδυάστε τα συμπεράσματά σας με την παράσταση στο παρακάτω γραμματόσημο:

Το Άγαλμα του Ιούλιου Καίσαρα με τις αγορές του Τραϊανού και του Καίσαρα στο φόντο.

Κείμενο: ANTICHE VESTIGIA -
NUOVI AUSPICI

Αρχαία σημεία- νέοι οιωνοί.

Ε) Σε ποιο ιστορικό γεγονός της φασιστικής περιόδου αναλογεί η κατάκτηση της Αιθιοπίας από τον Αύγουστο όπως αναφέρεται στο 7ο γραμματόσημο; Συνδυάστε το με τα δεδομένα του 8ου και 14ου γραμματόσημου. Λάβετε υπόψη και τα γραμματόσημα που ακολουθούν, τα οποία κυκλοφόρησαν μόνο στην Ιταλία.

Κείμενο: DOVUNQUE E' UN ITALIANO LA' E' IL TRICOLORE.
Όπου υπάρχουν Ιταλοί θα υπάρχει και η τρίχρωμη (σημαία).

Κείμενο: IL NOSTRO DESTINO E' STATO E SARA' SEMPRE SUL MARE.

Η μοίρα μας ήταν και πάντα θα είναι στους ωκεανούς.

ΣΤ) Στο 10ο γραμματόσημο εικονίζεται το Καπιτώλιο; Τι εκπροσωπούσε ο χώρος; Ποια άλλα διακοσμητικά σύμβολα διακρίνετε; Ποια χώρα κατέκτησε η Ιταλία το 1936, στην ανάμνηση της οποίας, αναφέρονται τα στεφάνια;

Ζ) Παρατηρήστε το 11ο γραμματόσημο που τιτλοφορείται «Γεωργία» και αναζητήστε πληροφορίες και εικόνες με φράσεις-κλειδιά: η μάχη του σίτου 1925/ pontine marshes/ αίμα και γη (blood and soil). Συσχετίστε το με τα δύο γραμματόσημα του 1932 που ακολουθούν (και κυκλοφόρησαν μόνο στην Ιταλία) και με τα δύο επόμενα γραμματόσημα από την επετειακή σειρά του Βιργιλίου (Δωδεκάνησα 1930). Επικουρικά μελετήστε το παρακάτω άρθρο σχετικά με τον οικοφασισμό και δη τον ιταλικό: https://dokupdf.com/download/_5a01e262d64ab2b9bd7d17cb_ pdf.

Κείμενο: PERCHE L'ITALIA ABBIA PANE PER TUTTI I SUOI FIGLI

Διότι η Ιταλία είχε ψωμί για όλα τα παιδιά της.

Ένας άντρας με το βόδι του οργώνει το έδαφος. Στο βάθος μπορούμε να δούμε ένα τρακτέρ.

Κείμενο: LE PALUDI REDENTE.

Απαλλαγή από τους βάλτους

Τρία φτυάρια σκάβουν. Στο βάθος ένας πύργος, ένα σπίτι και χωράφια.

Κείμενο: SALVE MAGNA PARENS FRVGVM SATVRNIA TELLVS

Χαίρε γη του Κρόνου, μεγάλη μητέρα των καρπών της γης. Γεωργικά (2.173)

Κείμενο: (GEORG. II) O FORTVNATOS NIMIVM SVA SI BONA NORINT AGRICOLAS

Χαρούμενοι καλλιεργητές: Θα είστε υπέρμετρα εντυχημένοι αν συνειδητοποιήσετε την ευλογία σας. Γεωργικά (2.458-459).

Έχοντας δει όλα τα επετειακά γραμματόσημα που κυκλοφόρησαν με αφορμή την επέτειο 2000 χρόνων από την εποχή του Αυγούστου, εξηγήστε πώς αντιλαμβάνεστε τη δημόσια λειτουργία τους; Πώς αξιοποιείται η παρελθούσα ιστορική περίοδος και

η προσωπικότητα του Αυγούστου από το φασιστικό καθεστώς; Το ενδιαφέρον είναι ιστορικό ή πολιτικό;

Σειρά GIOTTO

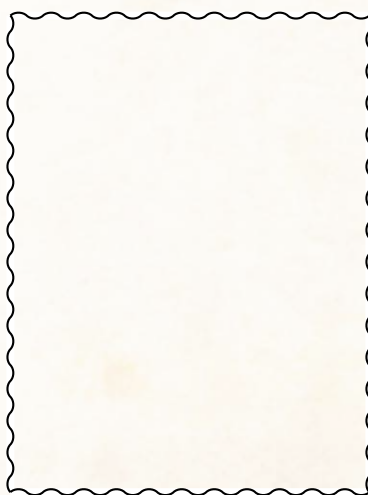
Στις 20 Αυγούστου 1938 κυκλοφόρησε για την 6η εκατονταετηρίδα από τον θάνατο του Ιταλού ζωγράφου GIOTTO, η αντίστοιχη ιταλική σειρά επιστημασμένη και με αλλαγμένα χρώματα. Ο Giotto di Bondone (1267-Ιανουάριος 8, 1337), γνωστός απλώς ως Giotto, ήταν Ιταλός ζωγράφος και αρχιτέκτονας της Φλωρεντίας. Θεωρείται ο πρώτος σε μια σειρά μεγάλων καλλιτεχνών που συνέβαλαν στην Ιταλική Αναγέννηση.

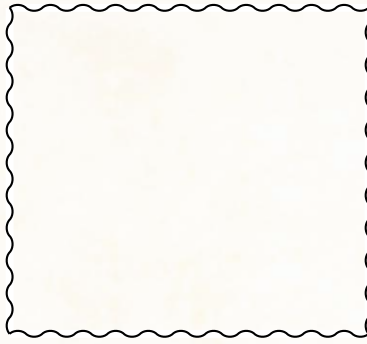

Άσκηση 16

Αν σας ανέθεταν τον σχεδιασμό μιας σειράς γραμματοσήμων που θα αναφερόταν σε σημαντικές στιγμές της τέχνης της ζωγραφικής στην Ελλάδα, ποιες παραστάσεις ή ποιες προσωπικότητες θα επιλέγατε να αποτυπώσετε;

Σειρά TRIENNALE D' OLTRE MARE

Στις 3 Ιουνίου 1940 με αφορμή τα εγκαίνια μιας σημαντικής έκθεσης για το φασιστικό καθεστώς, κυκλοφόρησε μία σειρά σε σχέδια του Ιταλού ζωγράφου G. Rondini, μέχρι τις 30 Οκτωβρίου του ίδιου έτους. Παράλληλα κυκλοφόρησε και αντίστοιχη αεροπορική.

Άσκηση 17

A) Αναζητήστε πληροφορίες και εικόνες με τη φράση- κλειδί: Triennale D' Oltremare, Napoli. Επικουρικά, μπορείτε να παρακολουθήσετε το παρακάτω βίντεο: <https://www.youtube.com/watch?v=OkDiEhLK10c>. Πώς σχετίζεται η έκθεση με την αποικιακή πολιτική της Ιταλίας;

B) Παρατηρήστε τις παραπάνω εικόνες καθώς και την πρώτη σειρά ανανμνηστικών γραμματοσήμων που κυκλοφόρησαν στα Δωδεκάνησα και αναφερθείτε στη σύνδεση

αρχαίας Ρώμης-σύγχρονης Ιταλίας, αλλά και στην προβολή της αποικιακής πολιτικής της φασιστικής Ιταλίας.

Η περίοδος της Γερμανικής κατοχής

Μετά την πτώση του Μουσολίνι τον Ιούλιο του 1943, ο βασιλιάς της Ιταλίας παρέδωσε την πρωθυπουργία της απελευθερωμένης από τους συμμάχους Νότιας Ιταλίας, στον στρατάρχη Badoglio. Ακολούθησε η συνθηκολόγηση της Ιταλίας στις 3 Σεπτεμβρίου του 1943. Μετά την παράδοση του ναύαρχου Campioni στους Γερμανούς, ο αρχηγός της Ε΄ γερμανικής στρατιάς που έδρευε στη Γιουγκοσλαβία, παρέδωσε τη διοίκηση των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου στο στρατηγό Kleeman, στις 13 Σεπτεμβρίου του 1943. Όσοι από τις ιταλικές αρχές συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς παρέμειναν στις θέσεις τους, όπως ο Διευθυντής του ταχυδρομείου Ρόδου, Dante Zarli. Τον Δεκέμβριο του 1943 τη στρατηγεία ανέλαβε ο Otto Wagener. Την περίοδο αυτή πρόεδρος της φιλοτελικής εταιρείας Αιγαίου ήταν ο φιλοτελιστής καθηγητής μαθηματικών, Carmelo Calabro, ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στις επισημάνσεις της περιόδου λόγω της επιρροής που ασκούσε στον Zarli. Ακόμα συνεργάστηκε με τον επίσης φιλοτελιστή και αρχηγό των μελανοχιτώνων, Giuseppe Messina, μέχρι τον Οκτώβριο του 1943, οπότε ήλθαν σε ρήξη. Εκείνη την περίοδο κυκλοφόρησε η πρώτη σειρά γραμματοσήμων με την παρακάτω επισήμανση, από 15 Νοεμβρίου 1943 μέχρι 30 Απριλίου του 1944.

Τον Απρίλιο του 1934 είχε κυκλοφορήσει η παρακάτω αεροπορική σειρά, με φτερό-θυρέο. Επανακυκλοφόρησε στις 16 Ιουλίου του 1944 και επισημάνθηκε με τη φράση: Pro sinistrati di Guerra.

Άσκηση 18

Μεταφράστε στο διαδίκτυο τις παραπάνω φράσεις και αναζητήστε πληροφορίες για ελληνικά γραμματόσημα αυτής της περιόδου (γερμανικής κατοχής) που έφεραν παρόμοια σφραγίδα. Ποιος ιδεολογικός-προπαγανδιστικός ρόλος αλλά και ποια συμφέροντα υποκρύπτονταν πίσω από τη φαινομενικά αθώα επισήμανση; Μπορείτε να κάνετε αναζήτηση με λέξεις κλειδιά: γραμματόσημα Πρόνοιας, Ελλάδα, και να μελετήσετε το άρθρο στον παρακάτω σύνδεσμο: <http://www.koutouzis.gr/bombardismos.pdf>.

ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

Άσκηση 19

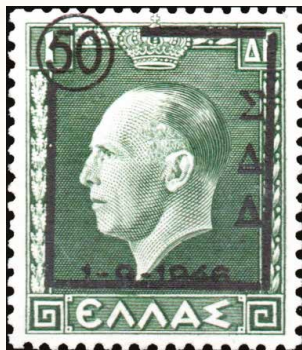

Παρατηρήστε τη χρονολογία στα παρακάτω επισημασμένα γραμματόσημα και διενεργήστε αναζήτηση στο διαδίκτυο με λέξεις-κλειδιά: Ρόδος, Ερυθρός σταυρός, 1945. Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρονται;

Η Δωδεκάνησος παραδίδεται στην Ελλάδα

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων (10/02/1947), στις 31/03 ο Βρετανός ταξίαρχος Πάρκερ παραδίδει τη βρετανική στρατιωτική διοίκηση στην Ελληνική Στρατιωτική Διοίκηση Δωδεκανήσου και τον Αντιναύαρχο Περικλή Ιωαννίδη. Από την 1η Απριλίου του 1947 κυκλοφορούν ελληνικά γραμματόσημα της περιόδου 1937-1946 με επισήμανση ΣΔΔ.

Στις 9 Ιανουαρίου 1948 ο νόμος της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, που όριζε την προσάρτηση των νησιών στην Ελλάδα, δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η 7η Μαρτίου ορίστηκε ως η ημέρα της πανηγυρικής τυπικής ενσωμάτωσης της Δωδεκανήσου.

Με αφορμή το γεγονός της ενσωμάτωσής της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα κυκλοφόρησε μεγάλη τακτική σειρά με θέματα από τη Δωδεκάνησο. Το πρώτο μέρος της σειράς κυκλοφόρησε στις 20.11.1947. Τα θέματα αντλούνται από τη μυθολογία, την ιστορία, τη θρησκεία και τη λαογραφία των Δωδεκανήσων.

Τα ελληνικά ταχυδρομεία γιόρτασαν το γεγονός με μια αναμνηστική σφραγίδα με την επιγραφή: Ένωσις Δωδεκανήσου 7-III-1948 και στο κέντρο παράσταση του θεού Απόλλωνα-Ήλιου. Η φωτογραφία που ακολουθεί προέρχεται από την προσωπική συλλογή του κου Ι. Κουρέλη και είναι πρόσκληση σε γεύμα από τον Στρατιωτικό Διοικητή Δωδεκανήσου επ' ευκαιρία των εορτών της ενσωμάτωσης στο Ξενοδοχείον το Ρόδον.

Στις 11/02/1948 καθιερώθηκε η Γενική Διοίκησης Δωδεκανήσου και στις 15/05/1948 ανέλαβε ο γιατρός από την Κάσο, Νικόλαος Μαυρής, την πολιτική διοίκηση της Δωδεκανήσου. Το ΣΣΔ αντικαταστάθηκε από το ΓΔΔ.

Τέλος με τον νόμο 3200/13/04/1955 η Δωδεκανήσος μετατράπηκε σε Νομαρχία Δωδεκανήσου και πλέον κυκλοφορούσαν μόνο ελληνικά γραμματόσημα.

Άσκηση 20

Παρατηρήστε τα θέματα που επιλέχθηκαν για την αναμνηστική σειρά της Ένωσης της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα. Σχολιάστε τα και εξηγήστε πού οφείλεται η ιδιαίτερη αναφορά της Κάσου και του Εμμανουήλ Ξάνθου; Σε ποια αξιομνημόνευτη ιστορική περίοδο της Ελλάδας ανήκουν;

Άσκηση 21

Αν σας ανέθεταν να σχεδιάσετε μια επετειακή σειρά, ποια θέματα από την τοπική ιστορία και ποιους τοπικούς ήρωες ή διακεκριμένα πρόσωπα θα επιλέγατε; (μεταβείτε στις τελευταίες σελίδες του εγχειριδίου και αξιοποιήστε τον διαμορφωμένο χώρο για να ζωγραφίσετε τις δικές σας βινιέτες).

Το Κοινό των Νησιωτών: μια ιδιαίτερη περίπτωση

Άσκηση 22

Παρατηρήστε τα παρακάτω γραμματόσημα, εντοπίστε τις διαφορές και αναζητήστε πληροφορίες με τον όρο: «Κοινό νησιωτών σε», για να εξηγήσετε την προέλευση και την ιστορία που τα πλαισιώνει.

Η περίπτωση του Καστελόριζου

Τον Μάιο του 1912 οι Ιταλοί κατέλαβαν τα Δωδεκάνησα κατά τον Λιβυκό πόλεμο, αλλά δεν κατέλαβαν το Καστελόριζο για στρατηγικούς λόγους, παρά τη σχετική πρόσκληση της δημογεροντίας του νησιού προς τον Ιταλό στρατηγό Amelio. Μετά την έναρξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου η Δημογεροντία του Καστελόριζου έστειλε υπόμνημα στον Βενιζέλο με το οποίο ζητούσε την ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Ο Βενιζέλος αρνήθηκε φοβούμενος διεθνείς επιπλοκές από μια μονομερή ενέργεια, όμως εν αγνοία του, ο τμηματάρχης του υπουργείου εξωτερικών, Ίων Δραγούμης, προπαρασκεύασε μυστικά μια απόβαση στο νησί 30 Κρητικών υπό τον οπλαρχηγό Δασκαλάκη. Η απόβαση έγινε την 1η Μαρτίου 1913 με επιτυχία, καθώς η μικρή Τουρκική φρουρά που βρισκόταν στο νησί παραδόθηκε χωρίς αντίσταση και η Ελληνική σημαία υψώθηκε στο διοικητήριο στη θέση της Τουρκικής. Η ενέργεια αυτή, που είχε τη σιωπηρή επιδοκιμασία του υπουργού εξωτερικών Λάμπρου Κορομηλά, εξόργισε τον Βενιζέλο, ο οποίος απέσυρε αμέσως το σώμα των Κρητών οπλοφόρων και έθεσε σε ολιγόμηνη διαθεσιμότητα τον Δραγούμη. Ακολούθησαν επιδρομές Τουρκοκρητικών από την απέναντι ακτή, σφαγές και λεηλασίες στο νησί που εξανάγκασαν τον Βενιζέλο να αποστείλει εκ νέου Έλληνα διοικητή (Βασίλης Τζαβέλας) για να επιβληθεί η τάξη, χωρίς όμως να κάνει δεκτό το αίτημα για την τυπική ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Αυτήν την περίοδο χρησιμοποιήθηκαν γραμματόσημα ελληνικά και κυρίως η σειρά της εκστρατείας 1912. Η κόντρα Βενιζέλου-Κωνσταντίνου στην Ελλάδα ως προς την έξοδο της χώρας στον πόλεμο, επέτρεψε την παραβίαση της ελληνικής ουδετερότητας από τους Συμμάχους, αποσκοπώντας στον εκβιασμό για έξοδο της Ελλάδας στο πλευρό τους. Έτσι χρησιμοποίησαν νησιά του Αιγαίου ως βάσεις. Σ' αυτήν τη λογική οι Γαλλικές Δυνάμεις κατέλαβαν το νησί τον Δεκέμβριο του 1915, με πρόσχημα τις υπηρεσιακές ανάγκες τους στην περιοχή της Κιλικίας.

Η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης που εκφράστηκε με διπλωματική ανακοίνωση και καταδίκη της πράξης και η συμπαράσταση της διεθνούς κοινής γνώμης προς το μικρό ουδέτερο κράτος του Καστελόριζου, οδήγησε τους Γάλλους σε δημόσιες δεσμεύσεις περί προσωρινής κατοχής του νησιού μέχρι τη λήξη του πολέμου. Γι' αυτό και οι υπόλοιπες κινήσεις τους ήταν προσεκτικές. Έτσι, δεν κυκλοφόρησαν δικά τους γραμματόσημα παρά μόλις το 1920.

Από το 1920 και εξής κυκλοφόρησαν πέντε σειρές του γαλλικού LEVANT με επιστημάνσεις. Οι επιστημάνσεις εξελίχθηκαν ως εξής: B.N.F. CASTELLORIZO (Base Navale Francaise), O.N.F. CASTELLORIZO (Occupation Navale Francaise), O.F. CASTELLORIZO (Occupation Francaise). Οι Γάλλοι μέσα σε ένα χρόνο πέρασαν από τη ναυτική βάση, στη ναυτική κατοχή και στην απερίφραστη κατοχή του νησιού.

Όταν όμως κατέστη εμφανές ότι το Καστελόριζο δεν μπορούσε να εξυπηρετήσει ως βάση των Γαλλικών συμφερόντων στη Συρία και την Κιλικία, λόγω έλλειψης υποδομών, οι Γάλλοι το πούλησαν στους Ιταλούς, έναντι αδράς αμοιβής την 1η Μαρτίου του 1921.

Οι Ιταλοί, ως νέοι κατακτητές, κυκλοφόρησαν τον Ιανουάριο του 1923 μια σειρά με την εικόνα του νησιού, την Ιταλική σημαία και τη φράση OCCUPAZIONE ITALIANA CASTELROSSO. Τον Μάρτιο του 1924 κυκλοφορούν πλέον τα ιταλικά επισήμασμένα με το όνομα του νησιού διαγώνια.

A

B

Γ

Δ

E

ΣΤ

Άσκηση 23

Τοποθετήστε σε χρονολογική σειρά κυκλοφορίας τα παραπάνω γραμματόσημα, σύμφωνα με τα ιστορικά γεγονότα με τα οποία συνδέονται.

Από τα γραμματόσημα που δεν κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα

Οκτώβριος 1923- Φεβρουάριος 1924

Δίνοντας όρκο πάνω από τη φωτιά των λεγεωνάριων στη Ρώμη.

Κείμενο: CASSA PREVID (denza)
CAMICIE NERE.

*Προς ενίσχυση των ανάπηρων
μελανοχιτώνων.*

Άσκηση 24

Μεταφέρετε την ημερομηνία που αποδίδεται στο λατινικό σύστημα XXVIII OTT MCMXXIII στον ισχύον και κατόπιν ελέγξτε πιο σημαντικό γεγονός για το φασιστικό καθεστώς συνέβη ακριβώς ένα χρόνο νωρίτερα, στην επέτειο του οποίου κυκλοφόρησε το παραπάνω γραμματόσημο. Αναζητήστε επίσης πληροφορίες για το PNF (Partito Nazionale Fascista-National Fascist Party) το οποίο ιδρύθηκε τότε. Τέλος παρατηρήστε το είδος της δέσμης που εντοπίζεται στο γραμματόσημο και ερμηνεύστε την επιλογή.

Θυμηθείτε τα διεθνή γεγονότα του 1923 (Συνθήκη Λωζάνης) και τη σημασία τους για τα Δωδεκάνησα και εξηγήστε γιατί το παραπάνω γραμματόσημο επιλέχθηκε να μην κυκλοφορήσει στα νησιά μας;

Άσκηση 25

Παρατηρήστε προσεκτικά τα παρακάτω ιταλικά γραμματόσημα (Οκτώβριος 1923-Ιούνιος 1924) και με βάση όσα μάθατε για τα σύμβολα που συναντιούνται σ' αυτά, αλλά και σε συνδυασμό με τις ιστορικές συνθήκες προσπαθήστε να τα ερμηνεύσετε.

Άσκηση 26

Παρατηρήστε τα στοιχεία που συνθέτουν την παράσταση στο γραμματόσημο. Κατόπιν, με λέξεις κλειδιά: κορπορατισμός, ή σωματειακό κράτος-Μουσολίνι, πραγματοποιήστε αναζήτηση στο διαδίκτυο και προσπαθήστε να εξηγήσετε το νόημα του γραμματόσημου.

Κείμενο: INQUADRATI E PROTESI
ALL' UNICA META

*Δημιουργήθηκε και κατευθύνεται
σε έναν μόνο στόχο.*

Συνδυάστε το με τη θέση του Ουμπέρτο Έκο: «...Και οι φασίστες και οι εθνικο-σοσιαλιστές κυριολεκτικά λάτρευαν την τεχνολογία.... ενώ ταυτόχρονα απέρριπταν τον σύγχρονο κόσμο... σαν αντίκρουση του καπιταλιστικού τρόπου ζωής, και του ορθολογικού πνεύματος της Γαλλικής επανάστασης».

Λάβετε επίσης υπόψη το παρακάτω απόσπασμα από το μανιφέστο του φασισμού του Μουσολίνι: «Εάν ο δέκατος ένατος αιώνας ήταν ο αιώνας του ατομικισμού (ο φιλελευθερισμός υποδηλώνει πάντα τον ατομικισμό), μπορεί να αναμένεται ότι αυτός θα είναι ένας αιώνας του κολεκτιβισμού, ο αιώνας του κράτους. Το κράτος δεν είναι μόνο η ζωντανή πραγματικότητα του παρόντος, συνδέεται με το παρελθόν και πάνω απ' όλα με το μέλλον και, επομένως, ξεπερνώντας τα όρια της ατομικής ζωής, αντιπροσωπεύει το έμφυτο πνεύμα του έθνους».

Πολεμική προπαγάνδα

Άσκηση 27

Τα παραπάνω γραμματόσημα κυκλοφόρησαν τον Απρίλιο του 1941. Μεταφράστε τη φράση στο πρώτο γραμματόσημο (due popoli una guerra) και εξηγήστε σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρονται. Επίσης παρατηρήστε τις μεταξύ τους διαφορές. Τι εξυπηρετούν;

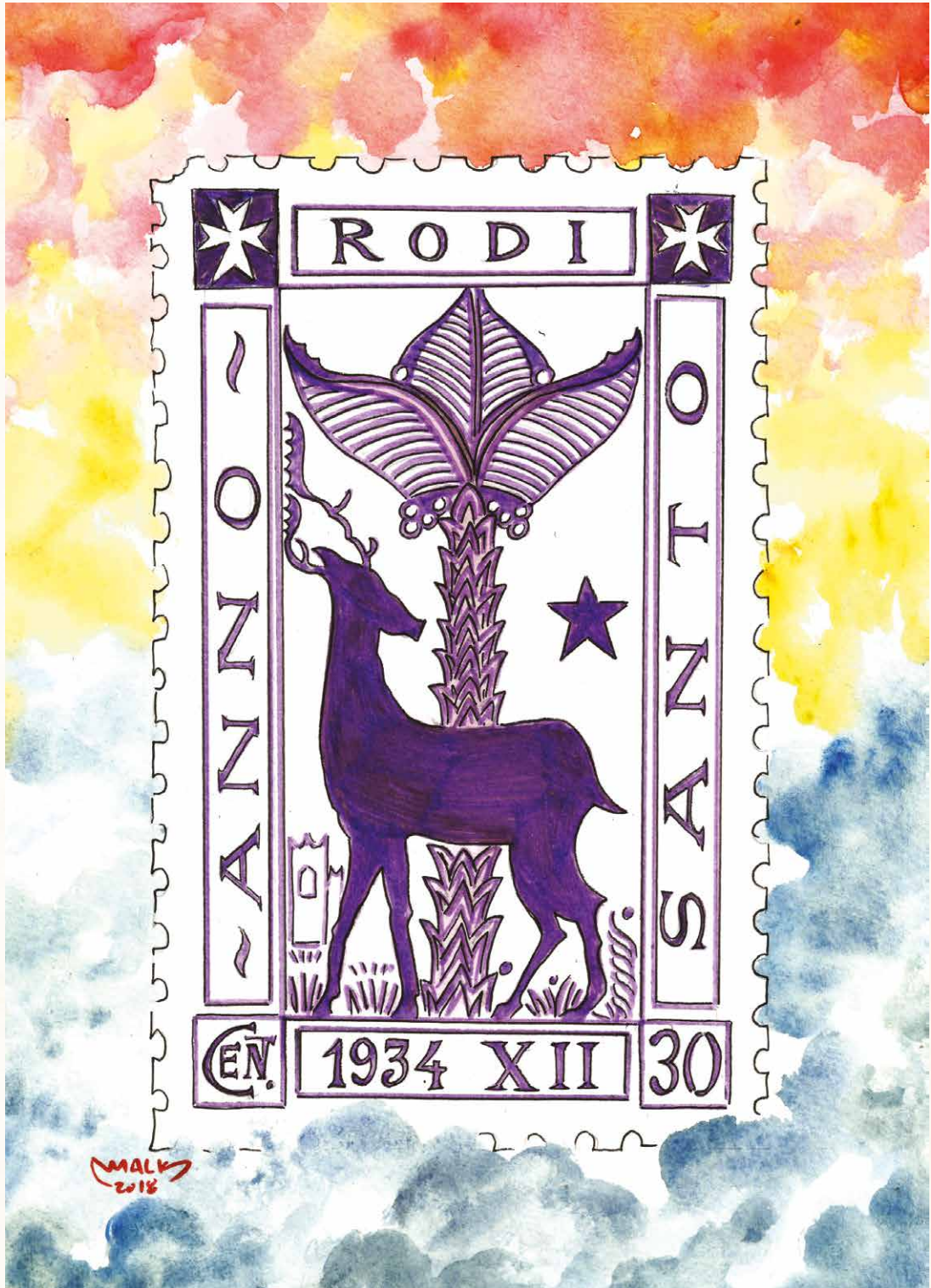
Άσκηση 28

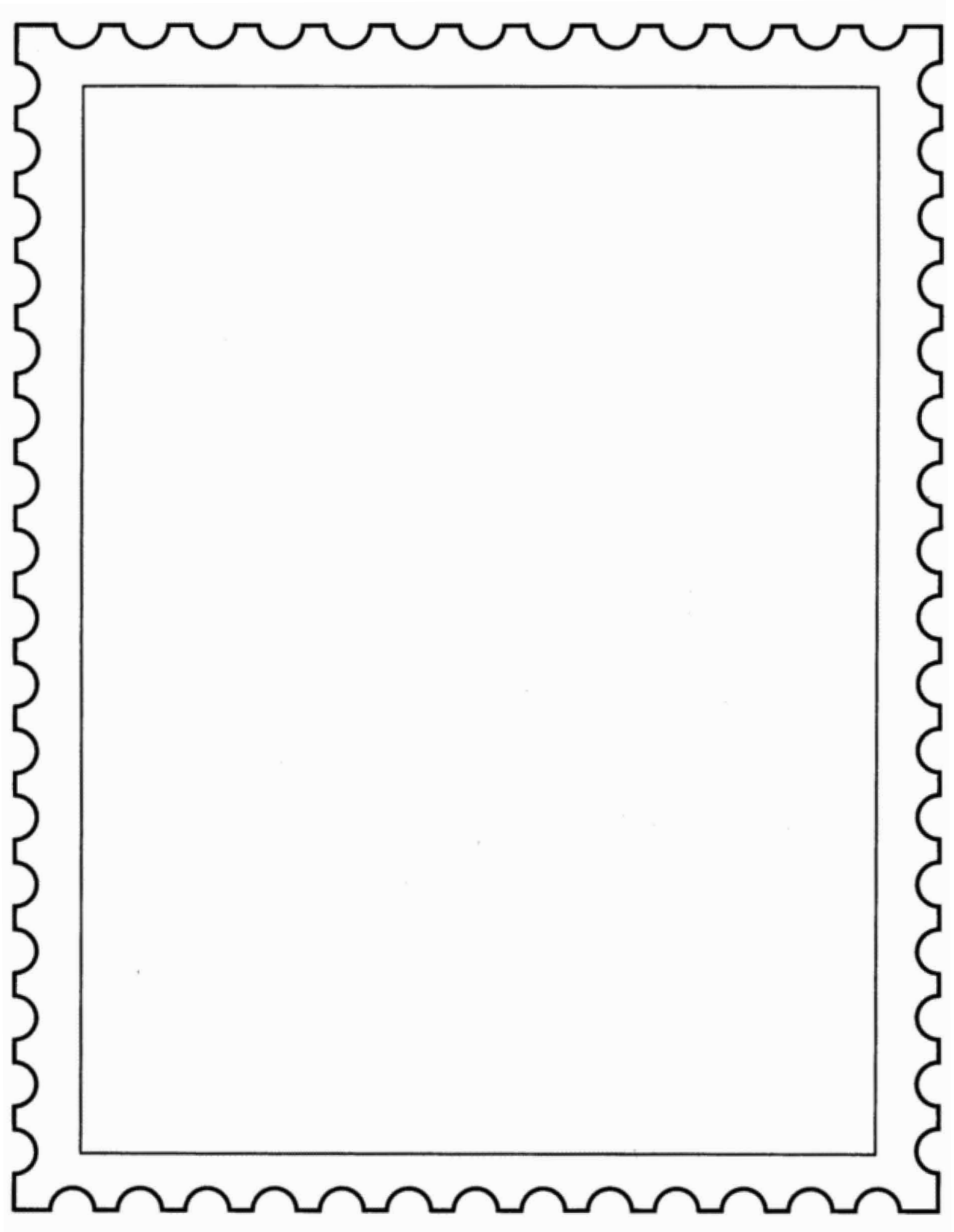
Παρατηρήστε τα παρακάτω γραμματόσημα που κυκλοφόρησαν στην Ιταλία το 1942. Αφού μεταφράσετε τις φράσεις, δώστε τη δική σας ερμηνεία για τον λόγο που δεν κυκλοφόρησαν στα Δωδεκάνησα.

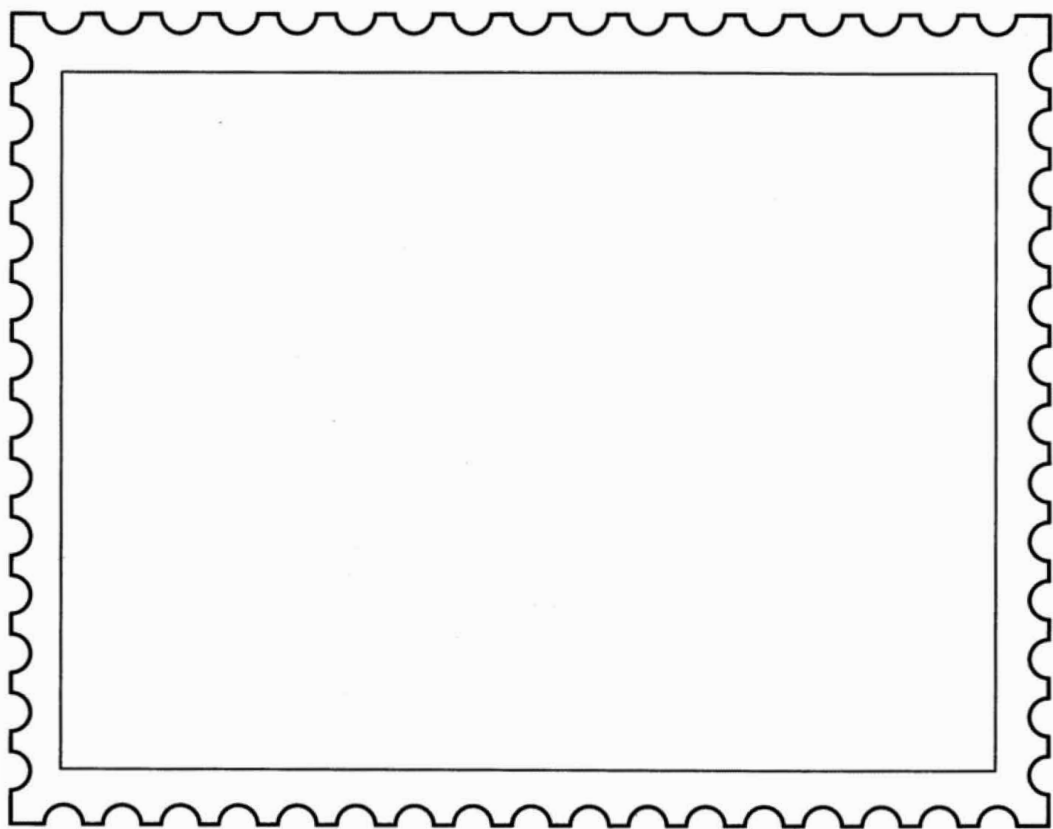
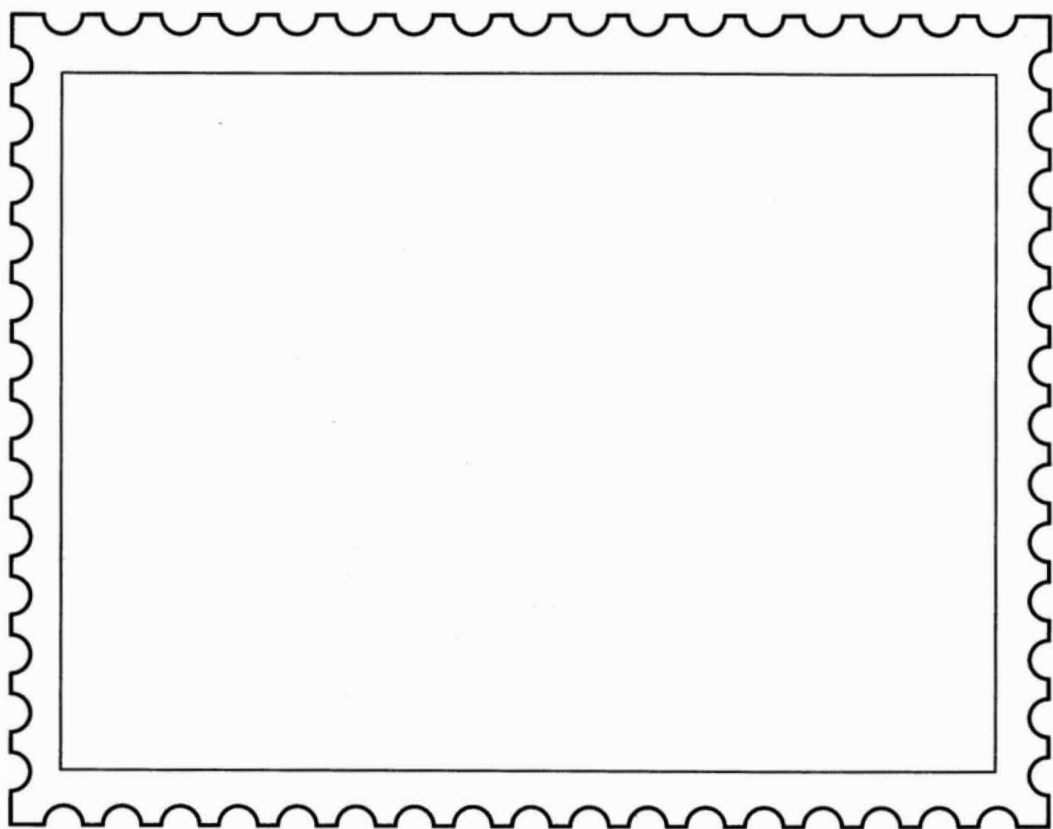

Χώρος Δημιουργίας Βινιέτας

Ενδεικτικές Απαντήσεις

Άσκηση 1 (πρώτη Δωδεκανησιακή σειρά)

Η πρώτη σειρά γραμματοσήμων συνέπεσε με την επίσκεψη του βασιλιά της Ιταλίας στη Ρόδο. Τα θέματα είναι ιπποτικά: μύλος, ιπποτική γαλέρα, ιππότης με πανοπλία, νεκρός ιππότης και ιππότης προσευχόμενος. Τα σχέδια έκανε ο γνωστός για τα περισσότερα ιταλικά κτίρια στο Μαντράκι της Ρόδου (foro italico), αρχιτέκτονας Florestano di Fausto.

Άσκηση 2 (χρονολογική κατάταξη γραμματοσήμων)

1- Σεπτέμβριος 1930/ 2- Μάρτιος 1912- Σεπτέμβριος 1912/3- Σεπτέμβριος 1912- Δεκέμβριος 1912/ 4- Δεκέμβριος 1912- Ιούλιος 1923 (Συνθήκη Λωζάνης)/ 5- Μάιος 1929 και εξής/6- 19 Μαΐου 1929.

Άσκηση 3 (Ferucci):

A) Ο Ferucci ήταν στρατιωτικός ηγέτης της Φλωρεντίας ο οποίος υπερασπίστηκε την πατρίδα του στις τελευταίες ημέρες της δημοκρατίας της Φλωρεντίας ενάντια στον Πάπα Κλήμη τον VII και τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Κάρολο Β. Ήταν λαϊκός ήρωας και το άγαλμά του βρίσκεται ακόμα στη Φλωρεντία. Κατέπνιξε μια εξέγερση στη Volterra τον Απρίλιο του 1530, αλλά μια ασθένεια τον ακινητοποίησε στην Πίζα. Όταν τελικά προσπάθησε να ελευθερώσει την πολιορκημένη Φλωρεντία, υπέστη ήττα στην Gavinana τον Αύγουστο του 1530. Τραυματίστηκε, συνελήφθη και δολοφονήθηκε από τον διοικητή του εχθρού, Fabrizio Maramaldo. Η Φλωρεντία έπεσε 10 ημέρες αργότερα.

B) Η πρόσθετη επισήμανση σε μορφή σφραγίδας εξακολουθούσε σε αναμνηστικές σειρές που πρωτοκυκλοφορούσαν στην Ιταλία και δεν αφορούσε σε γραμματόσημα που προορίζονταν αποκλειστικά για τα Δωδεκάνησα.

Άσκηση 4 (Βιργίλιος)

A) Οι προφητικές ρήσεις και τα αποσπάσματα από την Αινειάδα δίνουν τη διάσταση του αναπόφευκτου-πεπρωμένου για τις τύχες της Ιταλίας, αιτιολογούν την παρουσία των Ιταλών στη χώρα και ταυτόχρονα συνδέουν το παρόν με το ιεροποιημένο παρελθόν των σεβαστών προγόνων. Η σειρά κυκλοφόρησε σε όλες τις κτήσεις της Ιταλίας, –διακρίνονται οι επισημάνσεις: Σομαλία, Τριπολίτιδα, Ιταλικά νησιά του Αιγαίου–, για να προβάλει την πατρογονική πολιτιστική κληρονομιά και ταυτόχρονα να υποβάλει το μήνυμα ότι οι Ιταλοί –απόγονοι των Ρωμαίων– σήμερα, όπως και τότε, είναι έτοιμοι και αποφασισμένοι να δικαιώσουν τον ιστορικό προορισμό τους, που είναι η κατάκτηση του κόσμου.

Η ιδέα της ‘πατρίδας’ είναι συστατική στη διαδικασία συγκρότησης εθνικής ταυτότητας. Η πατρίδα είναι η χώρα των ‘φερόμενων (ως) προγόνων και των ιερών τόπων που περπάτησαν, πολέμησαν και διδάξαν οι ήρωες και οι σοφοί (Εκο). Η παραπάνω ρήση βρίσκει την απόλυτη έκφρασή της στις επιλογές των γραμματοσήμων, καθώς μέσα από τον καταξιωμένο και ανυπέβλητο ποιητικό λόγο του Βιργίλιου, χτίζεται η ιδεατή εικόνα μιας πατρίδας που ανακτήθηκε.

Β) Ο Turnus, ο βασιλιάς των Ρουτιλιανών, ήταν ο επικρατέστερος μνηστήρας της Λαβίνιας, της κόρης του Λατίνου, ο οποίος παρ' όλα αυτά την αρραβώνιασε με τον Αινεία, ενάντια στη θέληση της γυναίκας του, Αμάτα. Γι' αυτό, ο Αινείας και οι σύντροφοί του δέχθηκαν επίθεση από τον Τούρνο, τον οποίο νίκησαν και στις δύο μάχες που δόθηκαν, παρά τη γενναιότητα που επέδειξε ο Τούρνος. Τελικώς ο αγώνας κρίθηκε κατά τον Βιργίλιο από τη μονομαχία των δύο αρχηγών, κατά την οποία σκοτώθηκε ο Τούρνος. Το μήνυμα μεταφράζεται ως η τελική νίκη των φασιστών έναντι των όποιων επίδοξων μνηστήρων της εξουσίας.

Άσκηση 5 (Η θέση της γυναίκας)

Το καθεστώς θέλησε τις γυναίκες να είναι στο σπίτι, μεγαλώνοντας τη νέα γενιά Ιταλών. Οι φασίστες θεωρούσαν τις γυναίκες αποκλειστικά ως νοικοκυρές και «μητέρες της φυλής». Το καθεστώς ενθάρρυνε τις συντηρητικές κοινωνικές αξίες που ενίσχυαν τις παραδόσεις. Το Κόμμα εκπαίδευε τις νεαρές γυναίκες για να γίνουν σύζυγοι και μητέρες, ενώ οι κρατικές υπηρεσίες παρείχαν βοήθεια μητρότητας, οδηγίες υγιεινής και πληροφορίες παιδικής φροντίδας.

Άσκηση 6 (Γκαριμπάλντι)

Ο Giuseppe Garibaldi γεννήθηκε στη Νίκαια στις 4 Ιουλίου 1807. Το 1833 εντάχθηκε στο επαναστατικό κίνημα του Mazzini ενώ υπηρέτησε στο ναυτικό του Βασιλείου του Πιεμόντε της Σαρδηνίας. Το 1834, μετά από μια αποτυχημένη εξέγερση στη Γένοβα συνελήφθη και καταδικάστηκε σε θάνατο. Κατάφερε να δραπετεύσει στη Νότια Αμερική, όπου έζησε στην εξορία ως το 1848. Το 1839 παντρεύτηκε την Άννα Μαρία Ριμπέρο ντα Σίλβα (Anita), μια βραζιλιάνα κρεολή, που εντάχθηκε στο επαναστατικό κίνημα. Στη Νότια Αμερική ήταν ενεργός στο επαναστατικό κίνημα της Βραζιλίας και κατά τη διάρκεια του Ερουγουανικού πολέμου ανεξαρτησίας ηγήθηκε μιας ιταλικής λεγεώνας, που ονομαζόταν Ερυθροχιτώνες, από όπου απέκτησε ανεκτίμητη εκπαίδευση στις τεχνικές του ανταρτοπόλεμου.

Μετά το ξέσπασμα του πολέμου της ανεξαρτησίας, το il Risorgimento, το 1848, επέστρεψε στην Ιταλία με 60 άτομα από την ιταλική λεγεώνα του. Το 1848, μετά από μάχες εναντίον των Αυστριακών στη Λίμνη του Κόμο, πήγε στη Ρώμη, όπου εξελέγη βουλευτής στη ρωμαϊκή συνέλευση. Το 1849 διακήρυξε την «Ιταλική Δημοκρατία». Τον Απρίλιο έφτασε ένας γαλλικός στρατός για να αποκαταστήσει την παπική κυβέρνηση και ο Γκαριμπάλντι απώθησε τη γαλλική επίθεση στον λόφο Janiculum. Τον Μάιο νίκησε έναν ναπολιτάνικο στρατό στο Palestrina και στο Velletri, αλλά μετά την παράδοση της Ρώμης δραπετεύσε στη Βόρεια Ιταλία, όπου η Anita πέθανε στο Comachio. Το 1854, μετά από σύντομη εξορία στη Βόρεια Αμερική, αγόρασε ένα κτήμα στο νησί Caprera, έξω από την ακτή της Σαρδηνίας, όπου πέρασε το υπόλοιπο της ζωής του.

Το 1860 εντάχθηκε σε εξέγερση στη Σικελία με σώμα 1000 ανδρών. Μετά από μια μάχη στο Calatafimi εναντίον του τακτικού στρατού του βασιλιά της Νάπολης και την κατάληψη του Παλέρμο, ανακήρυξε τον εαυτό του δικτάτορα και με την υποστήριξη του Cavour, μετά τη μάχη του Milazzo, πήρε τον έλεγχο της Σικελίας. Ο επόμενος στόχος του ήταν η Νάπολη. Τον Σεπτέμβριο εισήλθε στη Νάπολη χωρίς καμία σοβαρή

αντίσταση και ανακήρυξε τον εαυτό του «Δικτάτορα των Δύο Σικελών». Μετά τη νίκη του, διεξήγαγε δημοψηφίσματα στη Σικελία και τη Νάπολη, γεγονός που του επέτρεψε να παραδώσει ολόκληρη τη νότια Ιταλία στον βασιλιά Βίκτορα Εμμανουήλ, με τον οποίο συναντήθηκε στο Teano στις 26 Οκτωβρίου 1860.

Κατόπιν, αποχώρησε στην Caprera, αλλά αργότερα ασχολήθηκε και με τον πόλεμο κατά της Αυστρίας το 1866 και τον Γαλλογερμανικό πόλεμο το 1870 από τη γαλλική πλευρά. Πέθανε το 1882.

Ο Γκαριμπάλντι συνέβαλε σημαντικά στην ενοποίηση της Ιταλίας κάτω από τον βασιλικό Οίκο της Σαβοΐας.

Η συνάντηση μεταξύ Giuseppe Garibaldi και Vittorio Emanuele II, που εικονίζεται στο γραμματόσημο της σειράς προέρχεται από τοιχογραφία του 1886 του Pietro Aldi, στην αίθουσα του Palazzo Pubblico στη Σιένα.

Άσκηση 7 (RODI 1932)

Οι χρονολογίες στα γραμματόσημα αναφέρονται στα 20 χρόνια από την κατάληψη της Δωδεκανήσου (1912-1932) και τα 10 χρόνια από την άνοδο του Μουσολίνι στην εξουσία (1922-1932). Τα αρχικά FERT «Fortitudo ejus Rhodum tenuit» (η δύναμή του/το σθένος του προστάτευε τη Ρόδο). Η φράση συνιστά φόρο τιμής στον Μέγα Αμάρντο (1249), ιδρυτή της δυναστείας των Savoy. Στα 1310 ενίσχυσε την άμυνα της πόλης της Ρόδου ενάντια στην επίθεση που δεχόταν από τους Σαρακηνούς. Επιπλέον, εμφανίζονται δέσμες, αετός, στέμμα και η λέξη Ρόδος.

Άσκηση 8 (GRAF ZEPPELIN)

Το Foro Mussolini ήταν ένα σύμπλεγμα αθλητικών εγκαταστάσεων που ανεγέρθη μεταξύ 1928 και 1938. Στο κέντρο αυτού υπήρχε ένας οβελίσκος με την επιγραφή «MVSSOLINI DVX» (DUX) δηλαδή Μουσολίνι, ο Αρχηγός. Μετονομάστηκε αργότερα σε foro italico.

Το Foro Romano είναι μια ορθογωνική πλατεία περιβαλλόμενη από τα ερείπια αρκετών σημαντικών αρχαίων κυβερνητικών κτιρίων στο κέντρο της πόλης της Ρώμης. Οι πολίτες της αρχαίας πόλης αναφέρονταν σ' αυτό το μέρος, αρχικά ως αγορά, ως *Φόρουμ Μάγκνουμ* ή απλά *Φόρουμ*. Ήταν για αιώνες το κέντρο της δημόσιας ζωής της Ρώμης.

Η via Imperiale, με αρχαία λείψανα και μεσαιωνικά κτίσματα, ανακατασκευάστηκε ριζικά από τον Μουσολίνι από το 1924 ως το 1932, με σκοπό να συνδεθεί συμβολικά το Κολοσσαίο με την Piazza Venezia, αναδεικνύοντας έτσι τη σχέση παλιού και νέου. Η Βασιλική του Κωνσταντίνου (αίθουσα του θρόνου του στους Τρεβήρους) συνδέει την ένδοξη περίοδο της βασιλείας του με τη σύγχρονη «αυτοκρατορία» της φασιστικής Ιταλίας.

Άσκηση 9 (GRAF ZEPPELIN)

A) και B) Αντλήστε πληροφορίες για τις πτήσεις και την προπαγανδιστική χρήση του αερόπλοιου από τις παρακάτω ιστοσελίδες: https://en.wikipedia.org/wiki/LZ_127_Graf_Zeppelin/

<http://www.airships.net/lz127-graf-zeppelin/history/>

Ενδεικτική απάντηση για την προπαγανδιστική χρήση του:

Το Graf Zeppelin χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο της ναζιστικής προπαγάνδας μετά την ανάληψη της εξουσίας από το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα στις αρχές του 1933. Μόνο τρεις μήνες μετά τον διορισμό του Αδόλφου Χίτλερ ως καγκελαρίου, το υπουργείο Προπαγάνδας διέταξε το Graf Zeppelin να πετάξει πάνω από το Βερολίνο, την 1η Μαΐου του 1933, ημέρα εορτασμού της «Tag der Nationalen Arbeit», της ναζιστικής εκδοχής της Πρωτομαγιάς.

Αργότερα, τον Μάιο του 1933, το Graf Zeppelin πέταξε στη Ρώμη για την πρώτη επίσημη συνάντηση του υπουργού Προπαγάνδας Γκόζεφ Γκαίμπελς με τη φασιστική κυβέρνηση της Ιταλίας.

Τον Σεπτέμβριο του 1933, το Graf Zeppelin πέταξε πάνω από το συνέδριο του κόμματος του Χίτλερ (Reichsparteitag) στη Νυρεμβέργη, για να προβάλει τον Χίτλερ στο πλήθος.

Σε όλη τη διάρκεια της καριέρας του, το Graf Zeppelin διατάχθηκε να πραγματοποιήσει πολλές προπαγανδιστικές πτήσεις, περιστασιακά σε συνεννόηση με το LZ-129 Hindenburg μετά το 1936.

Γ) Μέχρι τα τέλη του 1933, το Graf Zeppelin δεν είχε πάει στις Ηνωμένες Πολιτείες σε διάστημα τεσσάρων ετών από την πτήση του 1929. Όταν η εταιρεία Zeppelin κλήθηκε να πετάξει το αερόπλοιο στην παγκόσμια έκθεση του 1933 στο Σικάγο, ο Eckener συμφώνησε με την προϋπόθεση ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα εκδώσουν μια ειδική αναμνηστική σφραγίδα και θα μοιραστούν τα ταχυδρομικά έσοδα με την εταιρεία Zeppelin. Μετά την αρχική αντίδραση του ταχυδρομικού γραφείου των Ηνωμένων Πολιτειών (και την αρχική απόρριψη της πρότασης από τον Franklin Roosevelt), το ταχυδρομείο τελικά συμφώνησε να εκδώσει τη σφραγίδα, και έτσι με την ολοκλήρωση της τελευταίας πτήσης του Graf Zeppelin στη Νότια Αμερική τον Οκτώβριο του 1933, αντί να επιστρέψει απευθείας στη Γερμανία από τη Βραζιλία, πέταξε στις Ηνωμένες Πολιτείες με στάσεις στο Μαϊάμι, το Άκρον και το Σικάγο. Ενώ η εμφάνιση του Graf Zeppelin ήταν ένα από τα σημαντικότερα αξιοθέατα της Έκθεσης του Σικάγο, το αερόπλοιο με το σύμβολο της σβάστικα, που ήταν το σύμβολο της νέας κυβέρνησης στο Βερολίνο, προκάλεσε ισχυρές πολιτικές αντιδράσεις, τόσο από τους υποστηρικτές όσο και από τους αντιπάλους του καθεστώτος του Χίτλερ. Η πολιτική αντιπαράθεση μείωσε τον ενθουσιασμό που είχαν προηγουμένως οι Αμερικανοί προς το γερμανικό αερόπλοιο κατά τις προηγούμενες επισκέψεις του και όταν ο Eckener πήρε το Graf Zeppelin σε μια πτήση γύρω από το Σικάγο για να δείξει το πλοίο του στους κατοίκους της πόλης, πέταξε με τέτοιον τρόπο, ώστε οι κάτοικοι να δουν μόνο τη τρίχρωμη γερμανική σημαία στο πτερύγιο του δεξιού φτερού και όχι τη σβάστικα στο άλλο.

Άσκηση 10 (Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου)

Α) Το έτος 1934 ήταν ένας πραγματικός θρίαμβος προπαγάνδας για το φασιστικό καθεστώς. Η Ιταλία όχι μόνο διοργάνωσε το Παγκόσμιο Κύπελλο, αλλά και το κέρδισε. Ο ίδιος ο Μουσολίνι απένειμε τα μετάλλια στη νικήτρια ομάδα του. Τα επιτεύγματα στον τομέα του αθλητισμού συνέβαλαν σημαντικά στη γενική δημοτικότητα του καθεστώτος. Τα ολοκληρωτικά καθεστάτα δίνουν έμφαση στη σωματική ρώμη που θεωρείται προϋπόθεση για τον εν δυνάμει πολίτη-υπερασπιστή της πατρίδας. Επιπλέον

και καταχρηστικά, η καλή φυσική κατάσταση λειτουργεί ως μετωνυμία της ψυχοπνευματικής ισορροπίας και ως ένδειξη αυτοπειθαρχίας και υπακοής σε κανόνες.

Β) Από αριστερά: κιάλια, μπάλα ποδοσφαίρου, βιβλία, θήκη, παλέτα με πινέλα, άρπα, μάσκες θεάτρου, μαστούνια του σκι και τα γράμματα Ο.Ν.Δ. Opera Nazionale Dopolavoro.

Η οργάνωση ιδρύθηκε με νόμο τον Μάιο του 1925. Σκοπός της οργάνωσης ήταν η παροχή δραστηριοτήτων μετά την εργασία, με στόχο την παραγωγή μιας υγιούς και καθοδηγούμενης εργατικής τάξης. Από το 1927 το Ο.Ν.Δ ελεγχόταν άμεσα από το κόμμα. Οι οργανώσεις νεολαίας με υποχρεωτική στράτευση, οι οποίες συμπεριλάμβαναν πάντα και αθλητικές δράσεις και εκδηλώσεις, ήταν συνήθως πρακτική στα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Ο Ιωάννης Μεταξάς είχε ιδρύσει την Ε.Ο.Ν. το 1936, της οποίας σκοπός ήταν η «επωφελής διάθεση του ελευθέρου από της εργασίας χρόνου των νέων, προς προαγωγή της σωματικής και ψυχικής καταστάσεως αυτών, ανάπτυξης του εθνικού φρονήματος και της πίστεως προς τη θρησκείαν, δημιουργία πνεύματος συνεργασίας και κοινωνικής αλληλεγγύης».

Άσκηση 11 (Στρατιωτικά μετάλλια)

Α) Οι Carabinieri ήταν αρχικά μια ελίτ στρατιωτική οργάνωση στην περιοχή του Σανου. Το Σώμα έγινε μέλος των ιταλικών ενόπλων δυνάμεων κατά την περίοδο της εθνικής ενοποίησης (1861) και εξακολουθεί να θεωρείται μέρος του στρατού. Τα μέλη του σώματος φορούν στρατιωτικές στολές (με καπέλο ναπολεονικού τύπου) και έχουν πολλές αρμοδιότητες: φυλάσσουν τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις, επιβάλλουν τους νόμους στρατολόγησης και έχουν συγκεκριμένες στρατιωτικές ευθύνες σε περίπτωση πολέμου. Ανήκουν στο Υπουργείο άμυνας.

Οι Γρεναδιέροι ήταν στρατιώτες που επιλέχθηκαν και εκπαιδεύτηκαν ιδιαίτερα για να εκτοξεύουν χειροβομβίδες. Οι πρώτοι (τέλη του 16ου αιώνα) δεν οργανώθηκαν σε ειδικές μονάδες, αλλά από τα μέσα του 17ου αιώνα σχημάτισαν ειδικά τάγματα. Επειδή η αποστολή τους είχε υψηλή επικινδυνότητα, οι Γρεναδιέροι κέρδιζαν υψηλότερη αμοιβή, λάμβαναν ειδικά προνόμια και διακρίνονταν από το ύψος τους, την ορμητικότητά τους και το ψηλό κόκκινο καπέλο τους. Με βαρύ εξοπλισμό για να κόβουν συρματοπλέγματα και να υπερπηδούν εμπόδια, ήταν ιδιαίτερα πολύτιμοι σε περιόδους πολιορκίας.

Λόγω της διακεκριμένης θέσης και των δύο σωμάτων στη στρατιωτική οργάνωση, με την προβολή τους υποβάλλεται η σύνδεση μεταξύ των απλών στρατιωτών με τις επίλεκτες ομάδες, στο επίπεδο του κοινού τους σκοπού, της υπεράσπισης της πατρίδας.

Β) Τα γραμματόσημα αυτά αποσκοπούν στην πρόκληση συγκίνησης δίνοντας έμφαση στην ανθρώπινη πλευρά του πολέμου, καθώς χρησιμοποιούνται κείμενα που δεν παραπέμπουν στον πόλεμο καθαυτόν, αλλά στο ηρωικό-εξιδανικευμένο πρότυπο του μαχητή και στην αξία της αυτοθυσίας. Στο Ιταλικό γραμματόσημο, ο κίονας είναι το χρυσό ορόσημο (milliarium aureum) και γύρω του ανοίγονται μοντέρνοι δρόμοι με σήματα. Το χρυσό ορόσημο βρίσκεται στο Forum Romanum που είχε ανεγερθεί από τον Αύγουστο ως αφετηρία όλων των σημαντικών στρατιωτικών δρόμων, όπως διακρίνονται στον κίονα: Via Aurelia, Via Appia και Via Flaminia. Ο συσχετισμός είναι σαφής και

υποδηλώνει τη συνέχεια του παρελθοντικού κλέους στο σήμερα. Στο ίδιο συμπέρασμα συνηγορεί και η λεζάντα του δεύτερου γραμματόσημου.

Άσκηση 12 (ΑΓΙΟ ΕΤΟΣ)

Α) Η Καθολική Εκκλησία ξεκίνησε την παράδοση του Αγίου Έτους με τον Πάπα Βονιφάτιο τον Η΄ το 1300. Ο Βονιφάτιος είχε ορίσει ένα Ιωβηλαίο κάθε αιώνα. Από το 1475, για να επιτρέψει σε κάθε γενιά να ζήσει τουλάχιστον ένα Άγιο Έτος, το τακτικό Ιωβηλαίο εορταζόταν κάθε 25 χρόνια. Επίσης, ένα έκτακτο Ιωβηλαίο, προκηρύσσονταν με αφορμή ενός γεγονότος ιδιαίτερης σημασίας. Η Καθολική Εκκλησία δανείστηκε την ιδέα από το Εβραϊκό Ιωβηλαίο, αλλά της προσέδωσε ένα νόημα πιο πνευματικό. Αυτό συνίστατο σε μια ευρύτερη συγχώρεση, "τα λυσίποινα" ως δυνατότητα προς όλους, μέσα στην προοπτική μιας ανανεωμένης σχέσης με τον Θεό και τον πλησίον. Έτσι, το Άγιο Έτος είναι πάντοτε μια ευκαιρία για εμβάθυνση της πίστης.

Κατά τη διάρκειά του, ένας ιλιγγιώδης αριθμός προσκυνητών και επισκεπτών ξεχυνόταν στην αρχαία πρωτεύουσα της Ρώμης. Ο Βονιφάτιος προήδρευε του Ιωβηλαίου, όχι μόνο ως κεφαλή της Καθολικής Εκκλησίας, με την τεράστια κτηματική περιουσία της και τις λεγεώνες των κληρικών, αλλά και ως υπέρτατη ηθική και πολιτική εξουσία της Ευρώπης. Η πράξη του θεωρείται «ίσως το πρώτο παράδειγμα της χειραγώγησης των μαζών για πολιτικό σκοπό». Επρόκειτο για επίδειξη δύναμης της παπικής θεοκρατίας και ανακήρυξη της πλήρους δικαιοδοσίας της παπικής κυριαρχίας σε όλον τον χριστιανικό κόσμο, αφού ο πάπας ήταν ο εκπρόσωπος του Χριστού στη γη. Αυτό, φυσικά, δεν ήταν καινούρια ιδέα. Είχε ξεκινήσει με τους μεγάλους προκατόχους του Βονιφάτιου, τον Γρηγόριο Ζ΄ και τον Ιννοκέντιο Γ΄.

Β) Ο Φίλιππος ο Δ΄ ο Ωραίος (1268 - 1314) ήταν Βασιλιάς της Γαλλίας (1285 - 1314), μεγαλύτερος γιος και διάδοχος του βασιλιά της Γαλλίας, Φίλιππου Γ΄ του Τολμηρού και της Ισαβέλλας της Αραγωνίας. Με τον γάμο του με τη βασίλισσα της Ναβάρρας, Ιωάννας της 1ης, έγινε κόμης της Καμπανίας και βασιλιάς της Ναβάρρας (1284 - 1308). Τον τίτλο «Ωραίος» τον κέρδισε όχι τόσο λόγω της εξωτερικής του εμφάνισης, όσο λόγω του αλύγιστου χαρακτήρα του. Προκειμένου να καλύψει τα πολεμικά του έξοδα, στράφηκε πρώτα ενάντια στους Ιουδαίους, που τους εξόρισε (1306) και δήμευσε τις τεράστιες περιουσίες τους. Κατακρίθηκε από τους εχθρούς του στην Καθολική Εκκλησία για τον σπάταλο τρόπο ζωής του. Όταν αποφάσισε αυθαίρετα να υψώσει περισσότερο τις τιμές στον ετήσιο φόρο των εκκλησιαστικών κτημάτων, ξέσπασε μεγάλη δυσαρέσκεια στους κόλπους της Καθολικής εκκλησίας και του Πάπα. Ο Πάπας Βονιφάτιος ο Η΄ κλήθηκε να κάνει διπλωματικό πόλεμο εναντίον του, για να εγγυηθεί για τα εκκλησιαστικά κτήματα που βρίσκονταν υπό το Γαλλικό στέμμα. Ο Φίλιππος συγκάλεσε γραφειοκρατικό συμβούλιο ευγενών, επισκόπων και υπουργών του προκειμένου να καταδικάσει τη στάση του Πάπα. Ο ισχυρογνώμων Φίλιππος προσπάθησε με κάθε μέσο να εξουδετερώσει όλους τους πάπες μέχρι την τοποθέτηση Πάπα της αρεσκείας του, που δεν θα πήγαινε κόντρα στα σχέδια του. Έστειλε εναντίον του πάπα Βονιφάτιου Η΄ τον Γουλιέλμο Νογκαρέτ, ο οποίος τον κακοποίησε και πέθανε λίγο αργότερα. Στη συνέχεια νέος Πάπας εξελέγη ο Βενέδικτος ΙΑ΄, που επίσης

εναντιωνόταν στα συμφέροντα του Φιλίππου και εντέλει δηλητηριάστηκε, ύστερα από ραδιουργίες του. Τελικά κατάφερε να ανεβάσει στον παπικό θρόνο Πάπα της αρεσκείας του, τον αρχιεπίσκοπο του Μπορντώ που εξελέγη με το όνομα Κλήμης Ε΄. Μετέφερε την παπική έδρα στην Αβινιόν, δημιουργώντας ένα ρήγμα που κράτησε 68 χρόνια στην Καθολική Εκκλησία, με την ύπαρξη δύο Παπών, έναν στη Ρώμη και έναν στην Αβινιόν.

Γ) Στο ιταλικό γραμματόσημο εικονίζεται περιστέρι με κλαδί ελιάς ανάμεσα στον τρούλο του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη και στην εκκλησία του Αγίου Τάφου στην Ιερουσαλήμ. Το οικόσημο των Savoy πάνω αριστερά και του Βατικανό πάνω δεξιά. Με αυτόν τον τρόπο υπαινίσσεται η ισοτιμία κράτους και εκκλησίας και η μεταξύ τους ειρήνευση. Ο Μουσολίνι διαχειρίστηκε με επιτυχία τη σχέση του Κράτους με την Καθολική Εκκλησία. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, υπό την κυριαρχία του Πάπα Πίου XI, διοργάνωσε ένα καταχρηστικό Anno Santo, άγιο έτος ή ιωβηλαίο, το πρώτο από την υπογραφή των λατερανικών συμφώνων με το φασιστικό καθεστώς το 1929. Η συμφωνία αυτή είχε τερματίσει επισήμως τη φυλάκιση του Πάπα στο Βατικανό, επιτρέποντας στην Εκκλησία να αναπτύξει δημοσίως δράσεις που της είχαν απαγορευτεί από την εποχή της ένωσης της Ιταλίας (Risorgimento). Τη συνθήκη πλαισίωσαν γενναίες χορηγίες του Μουσολίνι προς το Βατικανό. Το Βατικανό αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητη πόλη, η οποία έγινε ξεχωριστή πολιτεία μέσα στην πόλη της Ρώμης. Η συνθήκη επιβεβαιώθηκε από το νέο ιταλικό κράτος το 1948.

Άσκηση 13 (Έκθεση Φασιστικής Επανάστασης)

Α) Παράλληλα με τον εορτασμό του Αγίου έτους, τον Οκτώβριο του 1932, η δικτατορία του Μουσολίνι εγκαινίασε την Έκθεση της φασιστικής επανάστασης, δηλώνοντας με δυναμισμό την πρόθεσή της να αναλάβει την τύχη της Ρώμης στα χέρια της. Πολλοί «προσκυνητές» μέχρι τον Οκτώβριο του 1934, παρακολούθησαν τόσο τα εκκλησιαστικά όσο και τα πολιτικά γεγονότα. Από τη μία, η φασιστική εκδοχή του ολοκληρωτισμού και από την άλλη, η εκκλησία που εξέφρασε την υπερβατικότητα και την αιωνιότητα.

Στο πρώτο γραμματόσημο η εικόνα είναι από το Sacratio dei Martiri, το εκκλησάκι των μαρτύρων στην Έκθεση της Φασιστικής Επανάστασης (Mostra della Rivoluzione Fascista). Ο Adelberto Libera και ο Antonio Valente σχεδίασαν ένα ιερό για τους μάρτυρες, μια κυκλική αίθουσα, ως φόρο τιμής στους φασιστές μάρτυρες, που αναγορεύονταν σε μάρτυρες του έθνους. Στο κέντρο του μινιμαλιστικού κυκλικού δωματίου υπήρχε ένας απλός μεγάλος σταυρός με τις λέξεις «Per la Patria immortale» (για την αθάνατη πατρίδα). Ως απάντηση στην επιγραφή στον σταυρό, τα τείχη επαναλάμβαναν τη λέξη Presente, που σημαίνει παρών και αναφερόταν στη ζωντανή μνήμη των πεσόντων. Στο δεύτερο γραμματόσημο εικονίζεται η είσοδος του κτιρίου της Έκθεσης της Φασιστικής Επανάστασης.

Β) Το γραμματόσημο συνδύαζε θρησκευτικό και πατριωτικό χαρακτήρα, περνώντας το μήνυμα ότι ο θάνατος για την πατρίδα καθαγιάζει τον πεσόντα. Η λατρεία του ηρωισμού και της αυτοθυσίας, όπως προπαγανδίζεται από τα φασιστικά καθεστώτα βρίσκει σε αυτό την απόλυτη έκφρασή της.

Άσκηση 14

Στο γραμματόσημο εικονίζεται το ελάφι της Ρόδου στο κέντρο σε φυγή, ο σταυρός των ιπποτών της Ρόδου αριστερά και το σύμβολο του φασισμού στα δεξιά. Κομμάτι του φυσικού πλούτου της Ρόδου, το μικρόσωμο ελάφι (*Dama dama*) είναι το μεγαλύτερο θηλαστικό που ζει ελεύθερο στο νησί. Λέγεται ότι το έφεραν στο νησί οι Ιωαννίτες ιππότες ή ότι το εισήγαγαν οι Ιταλοί σαν θηρεύσιμο είδος. Πρέπει όμως η παρουσία του στο νησί να είναι ακόμα παλαιότερη και αυτό το μαρτυρούν οστεολογικά ευρήματα σε νεολιθικό οικισμό όπως και αναπαραστάσεις σε αγγεία του 7ου π.Χ. αιώνα.

Άσκηση 15 (Σειρά Αυγούστου)

A) Το Μουσολείο του Αυγούστου είναι ο τάφος που έχτισε ο Ρωμαίος Αυτοκράτορας Αύγουστος το 28 π.Χ. στο Πεδίον του Άρεως της Ρώμης, στην Ιταλία. Το μασωλείο βρίσκεται σήμερα στην πλατεία Piazza Augusto Imperatore. Στην ουσία το μνημείο αποτυπώνει τον τρόπο που ο Αυτοκράτορας επέλεξε να μείνει στη μνήμη των ανθρώπων και αποτελούσε μια έμμεση μορφή προπαγάνδας. Ένα αντίγραφο της επιγραφής κοσμούσε το εξωτερικό τοίχωμα της πλατφόρμας, πάνω στην οποία ανεγέρθηκε ο ανακατασκευασμένος βωμός της ειρήνης *Ara Pacis*, μπροστά από το μασωλείο του Αυγούστου στο *Campo Marzio* (πεδίο του Άρεως) στη Ρώμη, που ανοίχτηκε για το κοινό στις 23 Σεπτεμβρίου 1937, στα γενέθλια του Αυγούστου, αλλά οι εργασίες κατασκευής συνεχίστηκαν μέχρι τα τέλη του 1942. Από το αρχικό μασωλείο αφαιρέθηκαν όλες οι προσθήκες, ως μέρος του σχεδίου του Μουσολίνι να κατεδαφίσει τον αστικό ιστό της Αναγεννησιακής Ρώμης και να αναδείξει τα λείψανα των ρωμαϊκών μνημείων. Η περιοχή του μασωλείου κατεδαφίστηκε και δημιουργήθηκε η σημερινή πλατεία (*piazza Augusto Imperatore*), ως ενοποιημένος –και ανακαινισμένος– αρχαιολογικός χώρος για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1930. Ο Μπενίτο Μουσολίνι οραματιζόταν το μασωλείο σε κεντρική θέση της νέας Ρώμης, ώστε να τονίσει τη σχέση της αρχαίας Ρώμης με το φασιστικό καθεστώς του και να αυτοπροβληθεί ως ο «αναγεννημένος Αύγουστος» που θα οδηγούσε την Ιταλία σε νέες δόξες.

B) Το φασιστικό καθεστώς αποσκοπούσε στη διάδοση του ιταλικού πολιτισμού σε ολόκληρη τη Μεσόγειο και τη Βόρεια Αφρική, όπως είχαν κάνει οι Ρωμαίοι προπάτορές τους. Η λατρεία της «*Romanità*», της κληρονομιάς της αρχαίας Ρώμης, ήταν ίσως το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό του φασιστικού καθεστώτος. Οι φασίστες οικειοποιήθηκαν την αυτοκρατορική Ρώμη και ο Μουσολίνι υποσχέθηκε να δημιουργήσει μια νέα αυτοκρατορία, στην οποία ο λαός του θα ανακτούσε τη ρωμαϊκή παράδοση της αυτοθυσίας και της πειθαρχίας. Το ίδιο πεπρωμένο που έκανε τον Αύγουστο αυτοκράτορα, έκανε και τον Μουσολίνι ηγέτη, «*Il Duce*», της νέας Ιταλίας. Ο τίτλος *dux* όμως, δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ από τον Αύγουστο, που φερόταν ως πατέρας της πατρίδας «*Pater patriae*», ως ο πρώτος μεταξύ των Συγκλητικών (*princeps senatus*), ή ο πρώτος μεταξύ των πολιτών (*princeps civitatis*). Παραλείποντας σημαντικά αποσπάσματα από το Μνημείο της Άγκυρας (*Monumentum Ancyranum*), το γραμματόσημο υποδηλώνει ότι ο Αύγουστος είχε εκλεγεί «*dux*», όπως και ο Μουσολίνι.

Γ) Οι αετοί στην κορυφή συμβολίζουν την εξουσία, το μισοφέγγαρο στη μέση είναι αναφορά στη Συρία και ο κομήτης αναπαριστά το Αραβικό αστέρι της Βηθλε-

έμ, στο κάτω μέρος. Το μοτίβο αποτελεί μίξη ρωμαϊκών και χριστιανικών συμβόλων και αναφέρεται στον Αύγουστο και στη γένεση του Ιησού. Η λέξη progenies μπορεί να αποδοθεί ποικιλοτρόπως: ράτσα, οικογένεια, απόγονοι, παιδιά, γενιά. Η τελευταία ερμηνεία είναι η επικρατέστερη, καθώς η φράση γίνεται αντιληπτή ως προφητεία για την έλευση μιας νέας εποχής με τη γένεση του Ιησού. Κατά άλλη άποψη θεωρείται προφητεία της ανόδου του Φασισμού. Οι Φασίστες εισήγαγαν εξάλλου, έναν καινούριο τρόπο μέτρησης του χρόνου, με έναρξη το 1922, την ημερομηνία της πορείας προς τη Ρώμη, που καθιέρωσε τον Μουσολίνι. Η μίξη των συμβόλων θα μπορούσε να παραπέμπει εξίσου στη γεφύρωση των διαφορών της κοσμικής με την παπική εξουσία και την υπογραφή των συνθηκών του Λατερανού το 1929, που έληξαν το καθεστώς εχθρότητας που ίσχυε από το 1861.

Δ) Το αστέρι, στα αριστερά είναι το αστέρι του Καίσαρα, το IVLIVM SIDVS, όπου ο μετέπειτα Αυτοκράτορας Αύγουστος ονόμασε προς τιμή του Ιούλιου Καίσαρα. Επρόκειτο για έναν κομήτη που παρατηρήθηκε το 44 π.Χ., επί επτά συνεχόμενες ημέρες, ο οποίος θεωρήθηκε ως προφητεία για τη θεοποίηση του Καίσαρα.

Σαφώς, αναφέρεται στη συστηματική επιχείρηση των Φασιστών να αναμορφώσουν τα αυτοκρατορικά Fora στη Ρώμη, κατασκευάζοντας την Via dell' Impero από το Κολοσσαίο μέχρι το μνημείο του Vittorio Emanuele και πιθανόν στην «ιδεολογική ενοποίηση της Ιταλίας» υπό την αιγίδα των Φασιστών. Τα αυτοκρατορικά fora της Ρώμης τονίζουν τη συνέχεια από το παρελθόν στο σήμερα.

Ε) Οι φασίστες εισέβαλαν στην Αιθιοπία το 1935 και ο Μουσολίνι ανακήρυξε την ίδρυση μιας νέας Ιταλικής Αυτοκρατορίας το Μάιο του 1936. Η αναφορά στη θάλασσα (mare) στο 8ο γραμματόσημο παραπέμπει στη φράση MARE NOSTRUM, που δηλώνει την πρόθεση της φασιστικής Ιταλίας να κατακτήσει όλη τη Μεσόγειο, την οποία θα καταστήσει «δική της θάλασσα». Αυτό επικυρώνεται και από την παράσταση στο 14ο γραμματόσημο. Στο πρώτο Ιταλικό γραμματόσημο που ακολουθεί, η Ιταλία, με τη Ρώμη πρωτεύουσα (που αποδίδεται με τη λάμψη στο κέντρο της) φέρεται ως το κέντρο του κόσμου, ο οποίος αποδίδεται συμβολικά με τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Γύρω της εμφανίζονται χέρια που κρατούν σημαίες και χαιρετούν πανηγυρικά. Στο δεύτερο γραμματόσημο τα μικρά πλοία του Κολόμβου (ο Κολόμβος γεννήθηκε στη Γένοβα) τοποθετούνται μεταξύ των γιγάντιων τακτικών γραμμών "Rex" και "Conte de Savoia". Το μήνυμα είναι ότι η Ιταλία ήταν και θα είναι πρωτοπόρα στην εξερεύνηση και κατάκτηση νέων εδαφών.

ΣΤ) Τα τρία στεφάνια δάφνης έχουν αφιερωθεί στον ναό του Καπιτωλίου του Jupiter Optimus Maximus. Στο ρωμαϊκό Καπιτώλιο ο Δίας είχε πολλές λατρείες. Η πιο φημισμένη, αυτή που τελικά επισκίασε τις άλλες, ήταν η λατρεία του Άριστου, Μέγιστου Δία (Jupiter Optimus Maximus), η οποία ωστόσο δεν ήταν και η αρχαιότερη. Μεταφέρθηκε από τον Κυρινάλιο λόφο στο Καπιτώλιο σε μια σχετικά νεότερη εποχή, ταυτόχρονα με τις δύο άλλες θεότητες της Τριάδας, την Ήρα και την Αθηνά. Οι δέσμες φέρουν κεφαλή λύκου. Το μοτίβο αναφέρεται στην κατάκτηση της Αιθιοπίας και ο Μουσολίνι υποτίθεται πως τήρησε τους όρκους του, όπως είχε κάνει και ο Αύγουστος.

Ζ) Το μοτίβο και το κείμενο αναφέρεται στην καμπάνια: «Μάχη του σίτου» που εξαπολύθηκε το 1925, στην προσπάθεια να αποκτήσει η Ιταλία επάρκεια σε σιτηρά, μετά από μια καταστροφική σοδειά που είχε προηγηθεί. Επίσης γνωστή είναι η μάχη για τη

γη (battle for land). Το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής νοτιοδυτικά της Ρώμης, όπως για παράδειγμα η περιοχή Pontine Marshes, κυριαρχόταν από ανθυγιεινούς βάλτους. Το καθεστώς άρχισε μεγάλης κλίμακας αποστράγγιση, μετατρέποντάς τα σε αγροτικά χωράφια με χωριά. Κεντρικό ρόλο στην ιταλική φασιστική ρητορεία είχε η «αποκατάσταση της γης», δηλαδή η συνολική αναδιαμόρφωση της φύσης σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση. Αρχικά, ο όρος σήμαινε τη μετατροπή βαλτώδων εκτάσεων σε καλλιεργήσιμη γη. Ωστόσο, αποτέλεσε μέρος της πιο ξεκάθαρης επιδίωξης των φασιστών για εθνική καθαρότητα από όλες τις κοινωνικές και πολιτιστικές παθογένειες. Τελικά, η φασιστική αγροτική ρητορεία μετατράπηκε σε φυλετική, δημιουργώντας σιγά-σιγά το δόγμα «Αίμα και Γη», στο οποίο η ιταλική φυλετική ανωτερότητα εμφυτεύτηκε στο φυσικό τοπίο και το ιταλικό τοπίο αποτύπωσε τη δύναμη και την ενέργεια του στην ιταλική φυλή.

Άσκηση 16

Ενδεικτικές ιδέες προς αξιοποίηση: Μινωϊκές τοιχογραφίες, Θεόφιλος, Φώτης Κόντογλου, Νικόλαος Γύζης, Νικηφόρος Λύτρας, Κωνσταντίνος Βολονάκης, Γεώργιος Ιακωβίδης, Κων/νος Παρθένης, Νίκος Χατζηκυριάκος- Γκίκας, Αλέκος Φασιανός, Γιάννης Τσαρούχης, Γιάννης Μόραλης, Σπύρος Βασιλείου, Νίκος Εγγονόπουλος, Δημήτρης Μυταράς.

Άσκηση 17

A) Η τριετής έκθεση των υπερπόντιων ιταλικών εδαφών σχεδιάστηκε για να γιορτάσει τις υπερπόντιες κατακτήσεις της Ιταλίας και να προπαγανδίσει τη μοίρα της Ιταλίας να κυριαρχήσει στη θάλασσα. Ο Μουσολίνι ανέθεσε την οργάνωση της έκθεσης στη Νάπολη, στρατηγικά τοποθετημένη στο κέντρο της Μεσογείου και αυτοκρατορικό λιμάνι της αρχαίας Ρώμης, εξ ου και θεωρήθηκε ιδανικό σημείο εκκίνησης για μια αποικιακή πολιτική. Η Triennale ήταν μέρος ενός συνολικού σχεδίου, που είχε ως στόχο τον τουρισμό και το εμπόριο, αξιοποιώντας σημαντικούς φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους. Η ιδέα της έκθεσης ήρθε το 1937, ένα χρόνο μετά την ίδρυση της αυτοκρατορίας, με την κατάκτηση της Αβησσυνίας (Αιθιοπίας).

B) Παρατηρούμε στο γραμματόσημο τη λύκαινα να ταΐζει τα δύο αδέρφια, τον Ρώμο και τον Ρωμύλο, που θεωρούνται σύμφωνα με τη ρωμαϊκή μυθολογία, ιδρυτές και πρώτοι βασιλιάδες της Ρώμης. Επίσης εικονίζονται σημαντικά κτίσματα της περιόδου της Ιταλοκρατίας στη Ρόδο, όπως το Κυβερνείο (Palazzo del Governo, σημερινή Περιφέρεια) και η Καστελλανία στη μεσαιωνική πόλη (σημερινή Δημόσια Βιβλιοθήκη), μέσα από τα οποία οι Ιταλοί αποσκοπούσαν στον εξιταλισμό του τόπου και τη μόνιμη υπενθύμιση της πρόθεσής τους να αφομοιώσουν πλήρως τα Δωδεκάνησα.

Άσκηση 18

Τέτοιες επισημάνσεις, ενώ διατείνονταν φιλανθρωπική πρόθεση, στην πραγματικότητα ήταν μέσα προπαγάνδας και κερδοσκοπίας των δυνάμεων κατοχής.

Η φράση Pro assistenza Egeo αποδίδεται υπέρ πρόνοιας του Αιγαίου και η Pro sinistrati di Guerra, υπέρ θυμάτων του πολέμου.

Στην Ελλάδα κυκλοφόρησε παρομοίως επισημασμένη σειρά Υπέρ Πρόνοιας, στο πλαίσιο της παντοδύναμης γερμανικής προπαγάνδας, αλλά και ενός ευρύτερου σχεδίου κερδοσκοπίας μιας κλίκας γερμανών φιλοτελιστών, η οποία δρούσε σε όλη τη κατεχόμενη Ευρώπη, άλλοτε οργανωμένα και άλλοτε ευκαιριακά. Εν προκειμένω αυτό συνέβη με αφορμή τον βομβαρδισμό του Πειραιά, την 1η Ιανουαρίου του 1944 από αγγλικά αεροσκάφη που επέφερε τρομερές καταστροφές και 5500 αθώα θύματα. Η σειρά έγινε ανάρπαστη και επανακυκλοφόρησε, αλλά ποτέ δεν ανακοινώθηκε εάν τα έσοδα από την πώληση αυτών των δύο σειρών αποδόθηκαν στους δικαιούχους,

Άσκηση 19

Όταν οι κάτοικοι της Ρόδου πέθαιναν από την πείνα, ο Συμιακός γιατρός (και μετέπειτα δήμαρχος Ρόδου) Μιχαήλ Πετρίδης ανέλαβε την πρωτοβουλία να φροντίσει ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός να φέρει τρόφιμα στο νησί. Έτσι μαζί με τον ιερέα Παπαναστάση Κυριατσούλη αναχώρησε με καΐκι από τη Ρόδο στις απέναντι τουρκικές ακτές και στη συνέχεια μπόρεσαν –ύστερα από ένα περιπετειώδες ταξίδι-να φτάσουν μέχρι την Αίγυπτο και να ζητήσουν τη βοήθεια από τον Ερυθρό Σταυρό. Παράλληλα, από τη Ρόδο οι εκπρόσωποι των τριών εκκλησιών, δηλαδή των Ορθόδοξων, των Καθολικών και των Μουσουλμάνων, αποφασίστηκε να μεταβούν στη Σύμη (που είχε ελευθερωθεί από τις συμμαχικές δυνάμεις και τους ιερολοχίτες) για να συναντήσουν τους εκπροσώπους του Ερυθρού Σταυρού για να φροντίσουν να τους στείλουν τρόφιμα. Τους Ορθόδοξους εκπροσωπούσε ο πρωτοσύγκελος Απόστολος Παπαϊωάννου και οι τρεις ιερωμένοι πήγαν στη Σύμη με μια μεγάλη βάρκα με πανιά και καπετάνιο τον Συμιακό Νίκο Χατζηνικήτα. Οι αποστολές αυτές πέτυχαν και ο Ερυθρός Σταυρός, συνοδεία του Ελβετού διπλωμάτη Κουρβουαζιέ έστειλε τον Φεβρουάριο του 1945, 4 καΐκια με τρόφιμα από τη Σμύρνη στους λιμοκτονούντες κατοίκους της Ρόδου, της Καλύμνου και της Λέρου και έτσι σώθηκαν πολλοί άνθρωποι.

Άσκηση 20

Τα θέματα της σειράς αντλούνται από την αρχαιότητα (Κολοσσός, Απόλλων-Ήλιος, αγγείο, Ιπποκράτης), από την παράδοση (τοπική ενδυμασία), τη θρησκεία (Μονή Αγ. Ιωάννου), την ιστορία (Εμμ. Ξάνθος, Κάσος, κάστρο Καστελλόριζου). Ο Εμμ. Ξάνθος γεννήθηκε το 1772 στην Πάτμο και ήταν ένας από τους πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας. Η Κάσος είχε σημαντικό στόλο και συνεισέφερε αποφασιστικά στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821.

Άσκηση 21

- Ενδεικτικά γεγονότα από την Ιταλοκρατία, όπως το αιματηρό Πάσχα του 1919, η υποστολή της ιταλικής σημαίας από μαθητές στο Βενετόκλειο το 1926,
- ήρωες του 40, όπως ο Αλέξανδρος Διάκος, ο Γιώργος Κωσταρίδης, ο Μιχαήλ Βρούχος, ο Λοχαγός Φανουράκης, ο Παναγιώτης Ορφανίδης, ο Χριστόδουλος Τσιγάντες, ο Στέφανος Καζούλης,
- επιστήμονες όπως ο Γεώργιος Μαυρής, ή ο Σκευός Ζερβός,
- εκπαιδευτικοί όπως ο Δημ. Αναστασιάδης, ή ο Μανώλης Παπαμανώλης.

- λογοτέχνες, όπως οι: Γιάννης Μαγκλής, Νίκος Κάσδαγλης, Βασίλης Μοσχόβης,
- ευεργέτες, όπως οι Βενετοκλήδες ή οι Καζούληδες,
- πολιτικοί, όπως ο Γ. Χαρίτος ή ο Γ. Μαύρος
- ιερωμένοι, όπως ο Πρωτοσύγκελος Απόστολος Παπαϊωάννου ή ο Ηγούμενος της μονής Πανορμίτη, Χρύσανθος Μαρουλλάκης.

Ακόμα:

- στοιχεία από την αρχαιότητα, όπως ο Κολοσσός, ο ναός του Απόλλωνα, η Ακρόπολη της Λίνδου, ο Διαγόρας και ο Λεωνίδαο Ρόδιος,
- από την ελληνιστική και μεσαιωνική ιστορία, όπως οι πολιορκίες του Δημητρίου του πολιορκητή και του Μωάμεθ του Β΄, η ηρωίδα Αναστασία,
- αλλά και τοπία, μνημεία ή εκκλησίες των νησιών, τοπικοί άγιοι (Αγ. Φανούριος, Κωνσταντίνος ο Υδραίος), τοπική πανίδα ή χλωρίδα (ελαφάκι, ρόδον) τοπικά προϊόντα (κεραμικά πιάτα), ή έθιμα.

Άσκηση 22

Τον Σεπτέμβριο του 1911 η Ιταλία κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία ξεκινώντας στρατιωτικές επιχειρήσεις για την κατάληψη της Λιβύης, η οποία ανήκε στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Τον Απρίλιο του 1912 ο ιταλικός στόλος φθάνει στο Αιγαίο και αρχίζει να καταλαμβάνει τα τουρκοκρατούμενα Δωδεκάνησα επεκτείνοντας τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Στις 28 Απριλίου ξεκινάει την κατάληψη των νησιών από την Αστυπάλαια και την ολοκληρώνει στις 20 Μαΐου με την Κω, θεωρώντας τη μια εύκολη υπόθεση. Οι δυνάμεις που έχει η Τουρκία στα νησιά είναι ελάχιστες και τουρκικός πληθυσμός υπάρχει μόνο στη Ρόδο και στην Κω, και αυτός περιορισμένος αριθμητικά. Η Ιταλία υπολογίζει πως στον διπλωματικό στίβο η κατοχή των νησιών θα είναι ένα καλό διαπραγματευτικό χαρτί για την παράδοση όλης της Λιβύης από την Τουρκία.

Οι Έλληνες κάτοικοι των νησιών τους υποδέχονται σαν ελευθερωτές και πανηγυρίζουν. Σκέφτονται πως η παρουσία των Ιταλών δεν μπορεί παρά να είναι προσωρινή και πως η συνέχεια θα είναι μόνομια, η ένωση με τη μητέρα πατρίδα.

Στρατιωτικός διοικητής των νησιών αναλαμβάνει ο αντιστράτηγος Τζιοβάννι Αμέλιο ο οποίος είναι πολύ εγκάρδιος με τον ελληνικό πληθυσμό και δηλώνει πως «Εάν η Ιταλία αποσυρθεί από τη Ρόδο, το οποίο είναι ζήτημα των μεγάλων δυνάμεων, θα αποσυρθεί μόνο υπό τον όρον ή να περιέλθει αυτή εις την Ελλάδα, ή να δοθούν τέτοια προνόμια και εγγυήσεις, ώστε οι Τούρκοι να είναι ανίσχυροι παντελώς». Οι Ιταλοί μιλούν για αυτοδιοίκηση των νησιών υπό ιταλική προστασία. Ο ναύαρχος Βιάλε, ο αντιναύαρχος Ερνέστο Πρεσβύτερο και ο πλωτάρχης πρίγκιπας Ορσίνι επισκέπτονται την Κάλυμνο, τη Λέρο και τη Σύμη και καλούν τους κατοίκους να αυτοδιοικηθούν και σε επίσημες τελετές τους παραδίδουν τη διοίκηση.

Στην Αθήνα, πρωθυπουργός της Ελλάδος είναι ο Ελευθέριος Βενιζέλος, υπουργός εξωτερικών είναι ο Λάμπρος Κορομηλάς, τμηματάρχης, διευθυντής του τμήματος ανατολικών υποθέσεων και αρμόδιος για το «Δωδεκανησιακό» είναι ο Ίων Δραγούμης. Ασχολείται επί σειρά ετών με τη συγκέντρωση πληροφοριών και τη δημιουργία σχεδίων για τη Δωδεκάνησο. Ο Δραγούμης έχει την εθνική ιδέα μέσα στην ψυχή του, ενώ στα νησιά υπάρχει ένας άριστος μυστικός οργανισμός. Το σχέδιο έχει τις εξής οδη-

γίες προς τους τουρκοκρατούμενους νησιώτες: «Εξοπλίσατε μερικούς άνδρες. Εις τα Δωδεκάνησα, εις κάθε νησί υπάρχει μία μικρά δύναμις από 5-6 Τούρκους αστυνόμους. Να τους εξαποστείλετε εις τη Μικρά Ασία και να κηρύξετε τα νησιά ανεξάρτητα...» Στα Δωδεκάνησα το σχέδιο δεν πρόλαβε να εφαρμοστεί, αλλά εφαρμόστηκε στη Σάμο και στην Ικαρία.

Στα Δωδεκάνησα αποφασίζεται να συγκληθεί συνέδριο των νησιωτών στην Ιερά Μονή της Πάτμου, με σκοπό την κήρυξη της Αυτόνομης Πολιτείας του Αιγαίου ή αλλιώς του Κοινού των Νησιωτών.

Παραγγέλλονται γραμματόσημα στον εκτυπωτικό οίκο «Ασπιώτη» στην Κέρκυρα. Το σχέδιο που επιλέγεται είναι η κεφαλή του Απόλλωνα - Ήλιου από αρχαίο νόμισμα της Ρόδου και επιγραφή ΚΟΙΝΟΝ ΝΗΣΙΩΤΩΝ. Τα γραμματόσημα τυπώνονται (10.000 από το κάθε ένα) σε σειρά 3 αξιών: 1 λεπτό πράσινο, 5 λεπτά μπλε, 10 λεπτά κόκκινο. Η ονομαστική αξία πολύ μικρή, συνολικά 16 λεπτά, κάτι που αποκλείει τον κερδοσκοπικό χαρακτήρα της έκδοσης. Τα γραμματόσημα φθάνουν στα νησιά και μπαίνουν σε χρήση κυρίως στην Κάλυμνο, αλλά σε μικρή κλίμακα και αλλού. Στα νησιά έχουν συσταθεί «Λαϊκές Επιτροπές» και εθνικό κέντρο ορίζεται η μητρόπολη της Ρόδου.

Εν τω μεταξύ φθάνουν όπλα σε ποσότητες. Οι νησιώτες διαβεβαιώνουν τους Ιταλούς που το μαθαίνουν πως προορίζονται για άμυνα σε περίπτωση τουρκικής επίθεσης. Το ατμόπλοιο «Πατρίς», ναυλωμένο μεταφέρει από τα άλλα νησιά συνέδρους στην Πάτμο, χωρίς να σημειωθεί αντίδραση από τους Ιταλούς σε όλα αυτά. Την Κυριακή 3 Ιουνίου 1912 αρχίζουν στην Ιερά Μονή της Πάτμου οι εργασίες του συνεδρίου, όπου υπάρχει και επίσημος απεσταλμένος του υπουργείου εξωτερικών της Ελλάδος. Το συνέδριο αποφασίζει, επειδή οι συνθήκες δεν επιτρέπουν την ένωση των νησιών με τη μητέρα Ελλάδα, να κηρύξει την αυτονομία των νησιών με ονομασία «Αυτόνομος Πολιτεία του Αιγαίου», με σημαία κυανή και λευκό σταυρό στη μέση και έμβλημα τον Απόλλωνα Ήλιο. Αποφασίζει ακόμα τη χρησιμοποίηση των γραμματοσήμων που ήδη βρίσκονται σε όλες τις «Λαϊκές Επιτροπές» και τα χρήματα από τις εισπράξεις να κατατίθενται στο κοινό ταμείο των νησιών. Αποστέλλεται στον στρατηγό Αμέλιο το ψήφισμα. Ο Αμέλιο το επιστρέφει ως μη αποδεκτό σχολιάζοντας όμως, πως είναι διατυπωμένο με πολύ ωραία λόγια. Ζητεί δε από τον Ιταλό διοικητή Πάτμου περισσότερες πληροφορίες. Ο διοικητής αποστέλλει στη Μονή στρατιώτες οι οποίοι φθάνουν όταν πλέον το συνέδριο έχει τελειώσει και οι σύνεδροι αποχωρούν. Δύο σύνεδροι, οι Θεμιστοκλής Σοφούλης και Σταύρος Λιάτης ακολουθούν τη φρουρά στην αστυνομία όπου δηλώνουν πως το συνέδριο δεν είχε επαναστατικό χαρακτήρα, πως το ψήφισμα δεν στρέφεται κατά της Ιταλίας και μετά από λίγο τους επιτρέπεται να αποχωρήσουν.

Στη Ρώμη κάποιες μέρες πριν, διαδηλωτές έξω από τα ανάκτορα διαδήλωναν φωνάζοντας «Ζήτω η Ιταλική Ρόδος», ενώ κάποιοι συνδέουν με δηλώσεις και δημοσιεύματα τον βασιλικό οίκο της Σαβοΐας με τους Ιωαννίτες ιππότες της Ρόδου και τα ιταλικά δικαιώματα στο νησί. Είχαν ξυπνήσει πλέον οι ιμπεριαλιστικές ορέξεις και πιέσεις και φυσικά οι οδηγίες της Ρώμης προς τη στρατιωτική διοίκηση των νησιών ήσαν πλέον άλλες. Η κυκλοφορία των γραμματοσήμων δεν συνεχίστηκε. Οι Δωδεκανήσιοι θα έπρεπε να περιμένουν 36 ακόμα χρόνια για να δούνε το όνειρο της ένωσης με τη μητέρα Ελλάδα να γίνεται πραγματικότητα.

Το 1948, σε ανάμνηση της ενσωμάτωσης της Δωδεκανήσου, κυκλοφόρησε μια σειρά 23 γραμματοσήμων. Τρία από αυτά έχουν ως παράσταση το γραμματόσημο του 1912 με τον Απόλλωνα Ήλιο.

Άσκηση 23

1-γ/ 2-ε /3-β/4-δ /5- α/ 6-στ

Άσκηση 24

Η ημερομηνία είναι η 28η Οκτωβρίου του 1923. Ένα χρόνο πριν είχε κορυφωθεί η Πορεία προς τη Ρώμη (Marcia su Roma), όπως ονομάστηκε η πορεία που έκαναν οι μελανοχίτωνες του Μπενίτο Μουσολίνι προς την πρωτεύουσα της Ιταλίας, Ρώμη, προκειμένου να καταλάβουν την εξουσία. Η πορεία διήρκεσε από τις 22 ως τις 28 Οκτωβρίου 1922 και κατέληξε στην άνοδο του Μουσολίνι στην εξουσία.

Οι τελετές ορκωμοσίας για νέα μέλη του PNF (Partito Nazionale Fascista) εφαρμόστηκαν από το 1921. Στο τελετουργικό, οι φασίστες ορκίζονταν να αφιερώσουν τη ζωή τους στο έθνος και στην επανάσταση, να τηρούν τις εντολές της φασιστικής ηθικής και να υπακούουν στα κελεύσματα του κόμματος άνευ όρων. Το μοτίβο των δεσμών που χρησιμοποιείται είναι του τύπου της Γαλλικής επανάστασης, με τον πέλεκυ στην κορυφή και επιχειρεί να συνδέσει –καταχρηστικά και αυθαίρετα– τον φασισμό με τις αξίες της δημοκρατίας και της ισότητας.

Το 1923, με τη Συνθήκη της Λωζάνης, επήλθε η οριστική προσάρτηση των νησιών στην Ιταλία. Οι ελπίδες για ένωση με την Ελλάδα κλονίστηκαν σοβαρά. Παρόλα αυτά οι νησιώτες δεν είχαν πάψει να αγωνίζονται και να ελπίζουν. Το γραμματόσημο που αναφέρεται στην άνοδο του Μουσολίνι στην εξουσία, θα έπληττε περαιτέρω το ήδη πτοημένο ηθικό τους και θα υπογράμιζε στον Δωδεκανησιακό λαό την καθιέρωση ενός ακόμη πιο στυγνού καθεστώτος, που θα επιδείνωνε την υπάρχουσα συνθήκη δουλείας.

Άσκηση 25

Στο πρώτο γραμματόσημο έχουμε έναν αετό καθήμενο σε δέσμες, περιβαλλόμενο με στεφάνι από φύλλα βελανιδιάς και δάφνης και στο βάθος υπάρχουν φτερά. Η βελανιδιά είναι σύμβολο αθανασίας και τιμής, ενώ η δάφνη ειρήνης και νίκης. Τα φτερά συμβολίζουν το «πέταγμα»-επέκταση της Ιταλίας στην οικουμένη.

Στο δεύτερο γραμματόσημο, έχουμε δέσμες και μια παράσταση που αποτελεί αλληγορία της προόδου (αεροπλάνα και βιομηχανικές εγκαταστάσεις). Στη μέση το αστέρι συμβολίζει την πίστη. Η λέξη Ιταλία και το πλαίσιο της αξίας του γραμματοσήμου είναι αρχαιοπρεπώς αποδοσμένα, για να υποδηλώσουν τη σύνδεση-σχέση της σύγχρονης προόδου με το ένδοξο παρελθόν.

Άσκηση 26

Στο γραμματόσημο βλέπουμε: ένα βιβλίο, ένα φτυάρι, τροχούς, ένα σφυρί, ένα στυλό, χέρια που κρατούν και όλα μαζί να συνδέονται μεταξύ τους στη μορφή των δεσμών. Η παράσταση συμβολίζει την αλληλεξάρτηση όλων των τομέων και τη μεταξύ τους συνεργασία υπό την εποπτεία του κράτους.

Ο Mussolini δημιούργησε το «εταιρικό κράτος» συνδυάζοντας συνδικάτα και ενώσεις εργοδοτών σε «εταιρείες», για κάθε σημαντικό οικονομικό τομέα και βιομηχανία. Το εταιρικό σύστημα χαρακτηρίστηκε ως μια πρωτότυπη μορφή οικονομικής οργάνωσης, στην οποία η κρατική εποπτεία της συνεργασίας μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας θα αντικαθιστούσε τις ταξικές συγκρούσεις.

Οι εταιρικές οργανώσεις αναπτύχθηκαν ως αντίδοτο του φιλελεύθερου ατομικισμού, του συνδικαλισμού και άλλων μορφών εργατικού ακτιβισμού. Οι εταιρίες εκπροσωπούσαν συχνά στην οπτική γλώσσα ως οικογενειακό δέντρο.

Άσκηση 27

Στα γραμματόσημα έχουμε τα πορτραίτα των Χίτλερ και Μουσολίνι σε προφίλ. Στο πρώτο είναι ντυμένοι πολιτικά και στο δεύτερο με στρατιωτική στολή. Πίσω τους στέκονται στρατιώτες - φρουροί σε υπηρεσία. Οι ηγέτες μ' αυτόν τον τρόπο, παρουσιάζονται ως «μάχιμοι στρατιώτες» και όχι απλά ως πολιτικοί ηγέτες.

Τα γραμματόσημα αναφέρονται στο λεγόμενο Χαλύβδινο Σύμφωνο (γερμανικά: Stahlpakt, Ιταλικά: Patto d' Acciaio) και κατά το επισημότερο «Γερμανο-Ιταλικό Σύμφωνο Φιλίας και Συμμαχίας», το οποίο ήταν ένα διμερές σύμφωνο που συνομολογήθηκε στο Βερολίνο, μεταξύ της Εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας και της Φασιστικής Ιταλίας στις 22 Μαΐου του 1939.

Άσκηση 28

Οι φράσεις που εμφανίζονται στα γραμματόσημα είναι οι εξής: Τα πάντα και όλοι για τη νίκη. Όπλα και ψυχές πρέπει να παλέψουν για τον στόχο. Η πειθαρχία είναι το όπλο της νίκης. Η νίκη θα είναι τριμελής (αναφέρεται στη συμμαχία Γερμανίας, Ιταλίας, Ιαπωνίας). Όταν ξέσπασε ο ελληνο-ιταλικός πόλεμος, τα Δωδεκάνησα ανήκαν στην Ιταλία. Οι Δωδεκανήσιοι που δεν είχαν ποτέ αποδεχθεί την κατάσταση και αντιστέκονταν με όποιον πρόσφορο τρόπο, έσπευσαν να καταταγούν εθελοντικά στον ελληνικό στρατό, δημιουργώντας το Σύνταγμα Εθελοντών Δωδεκανησίων υπό την αρχηγία του Συμμαχικού Μάρκου Κλαδάκη. Δεν ήταν δυνατόν συνεπώς να κυκλοφορήσουν γραμματόσημα που θα προσπαθούσαν να εμφυσήσουν πατριωτικό φρόνημα σε έναν λαό που ήταν δεδηλωμένα εχθρικά διακείμενος προς τους Ιταλούς κατακτητές και επιθυμούσε διακαώς την Ένωση με την πατρίδα Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

- Balin, S., Case, R., Coombs, J.R. & Daniels, L.B. (1999). Conceptualizing critical thinking. *J. Curriculum Studies*, 31(3), 285-302.
- Baynham, M. (1995). *Literacy Practices: Investigating Literacy in Social Contexts*. London & New York: Longman.
- Bourdieu Pierre (5η έκδοση, 2004 (1979)). *Η Διάκριση*. (μετάφραση Κική Καψαμπέλη-πρόλογος Νίκος Παναγιωτόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.
- Calotychos Vangelis (1990). The Art of Making Claques: Politics of Tradition in the Critical Essays of T.S. Eliot and George Seferis, σε Mary N. Layoun (ed). *Modernism In Greece? Essays on the Critical and Literary Margins of a Movement*. N.Y. Pella.
- Davies, N. (1996). *Europe: a history*. Oxford: Oxford University Press.
- Giroux H. A. & Simon R. I. (1989). *Popular Culture, Schooling, and Everyday Life*. New York: Bergin & Garvey.
- Graham, B., Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E. (2000). *A Geography of Heritage: Power, Culture & Economy*. London: Arnold.
- Kress Gunther-Van Leeuwen T. (2006). *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. Routledge.
- Le Goff, J. & Nora, P. (επιμ.). (1975) *Το Έργο της Ιστορίας*. II. (μετ. Μιτσοτάκη Κ.) Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα.
- Moniot, H. (2002). *Η διδακτική της ιστορίας* (μτφρ. Ε. Κάννερ). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Moula, E. (2013). Momentous historical events as incentives to explore history making. In Goodman Greg (ed.), *Educational Psychology Reader. The art and science of how people learn*, N.Y.: Peter Lang Publishing, pp. 249-272.
- Osborne, K. Archives in the Classroom. *Archivaria*, 23, Winter 1986 – 87, pp. 16-40.
- Percoco James. (2001). *Divided we stand. Teaching about conflict in U. S. History*, Portsmouth: N. H. Heinemann.
- Ricoeur, P. (1990). *Η αφηγηματική λειτουργία*. (μτφρ. Αθανασόπουλος, Β.) Αθήνα: Καρδαμίτσας.
- Smith, A. (1998). *Nationalism and Modernism*. Harmondsworth: Penguin.
- Ασημακόπουλος Ν. (2005). *Το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο*. Θεσσαλονίκη: Καραμήτσος.
- Βαρδοπούλου Μυρσίνη. *Ιδεολογική και αισθητική διαχείριση των ελληνικών γραμματοσήμων 1861-1961*. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα 2014. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Σχολή Κοινωνικών επιστημών και Ψυχολογίας. Τμήμα Κοινωνιολογίας.
- Βιρβίλης Α. (1974). *Κατάλογος - Μελέτη ειδικών αναμνηστικών σφραγίδων της Ελλάδος*. Βιβλιοθήκη Ε.Φ.Ε. αρ. 29, Αθήναι.

Έκο Ουμπέρτο. Τα τυπικά χαρακτηριστικά του πρωτοφασισμού. *New York Review of Books* το 1995. <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/ta-typika-xarakteristika-toy-protο-fasismoy-toy-oumperto-eko>

Ζησιμάτος Γεράσιμος (1984). *Η Ταχυδρομική Ιστορία της Ρόδου (1309-1984)* Ρόδος.

Καραμήτσος Α. (2006) Κατάλογος *ΕΛΛΑΣ* τ. 1, Θεσσαλονίκη.

Καρανάσος, Κ. (2009). *Η πολιτική για τον σχεδιασμό του χώρου και τη διαχείριση των μνημείων στην πόλη της Ρόδου κατά την ιταλική κατοχή 1912-1947*. ΕΜΠ, Αθήνα.

Καρατζάς Γεώργιος. (2015). *Ιστορία και Χώρος. Ο ρόλος της ανάδειξης και της διαχείρισης ιστορικών μνημείων και τοποθεσιών στη συγκρότηση και αναπαράσταση του εθνικού παρελθόντος. Διάδοση αφηγημάτων, ανασκαφική έρευνα, συντήρηση και αποκατάσταση μνημείων τον 20ο αιώνα*. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα. Μάιος 2015. ΕΜΠ (Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών).

Κιτρομηλίδης Π. (1983). 2001 (4η έκδοση). Το Ελληνικό Κράτος ως Εθνικό κέντρο, σε Τσαούσης Δημήτρης, *Ελληνισμός-Ελληνικότητα: ιδεολογικοί και βιοματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας*, Αθήνα: Εστία, σσ.143-164.

Κόκκινος Γ.- Νάκου Ε., (επ.). (2006). *Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αι*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κόκκινος, Γ. (1998). *Από την ιστορία στις ιστορίες. Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μουλά Ευαγγελία (2010). *Αρχαία Τραγωδία και παιδί. Όροι πρόσληψης και διαμόρφωσης εθνικής ταυτότητας στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Κριτική.

Μουζέλης Ν. (1989). Ο Λαϊκισμός-νέος τρόπος ένταξης των μαζών σε Μουζέλης Νίκος, Σπουρδαλάκης Μιχάλης, Λίποβατς Θάνας. *Λαϊκισμός και Πολιτική*. Αθήνα: Γνώση.

Νικολάου Νίκος- Αγγελής Αντώνης. (2009). *Η Ρόδος του εικοστού αιώνα*. Ρόδος: Εκδόσεις Δέντρο.

«Ο φιλοτελισμός ως εκπαιδευτικόν μάθημα», *Φιλοτελικός Τύπος*, αρ.10, 1935, σ.73.

Παναγιωτάκος Δημήτρης (2013). Φιλοτελική ορολογία, Ιανουάριος 2013 (Ελληνική εταιρεία ορολογίας, Γενικό Επιστημονικό Συμβούλιο) http://www.eleto.gr/download/Bodies/FilotelikiOrologia_Ed1.pdf

Πετραδάκης Μιχ. Σ. (1991). Τα Ιταλικά Στρατιωτικά Ταχυδρομεία στο Αιγαίο.

Πρακτικά Παγκόσμιου Ταχυδρομικού Συνεδρίου, Απρίλιος 2010, Βέρνη.

Ραφαηλίδης Βασίλης. (2010). *Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού κράτους*. Εκδόσεις Εικοστού πρώτου.

Σαββίδης Π. (1936). *Το γραμματόσημον ως εθνικός πλούτος*. Αθήναι.

Σδρόλιας Απόστολος. (2008). Χρησιμοποίηση ελληνικού γραμματοσήμου ως μέσου διεξαγωγής ψυχολογικών επιχειρήσεων. *Στρατιωτική Επιθεώρηση*. Μάιος-Ιούνιος 2008: σσ. 54-73.

Τσαλαχούρης Φ. Κώστας (2002). *Σελίδες Ιστορίας. Ροδιακά και άλλα*. Ρόδος: Δήμος Ροδίων.

Τσιρπανλής, Ζ. (1998). *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα 1912-1943*. Ρόδος: Γραφείο Μεσαιωνικής Πόλης.

Φιορεβάντες Β. (1993). *Μοντερνισμός και Κουλτούρα*. Αθήνα: Παπαζήση.

<http://chnm.gmu.edu/tah-loudoun/wp-content/guidelines/historical-thinking.pdf>

http://diolkos.blogspot.gr/2014/03/blog-post_7105.html

<http://www.hist.uib.no/antikk/stamps/indeks.htm?Indeks=Italian+Stamps%3A+Index>

<http://81.186.40.120/main.html> (ψηφιακό αρχείο Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ρόδου).

Βραβευμένα έργα μαθητών από τα Δωδεκάνησα, κατά τον διαγωνισμό δημιουργίας βινιέτας που προκηρύχθηκε το 2014, από τη Φιλοτελική Ένωση Δωδεκανήσου (με πρωτοβουλία του κ. Ι. Κουρέλη, τότε Προέδρου της Φιλοτελικής Ένωσης) και τα Τμήματα Σχολικών Δραστηριοτήτων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπ/σης Δωδεκανήσου και Κυκλάδων, με αφορμή το Έτος Πολιτισμού της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	7
Περιεχόμενο και θεωρητικό υπόβαθρο του εγχειριδίου	8
Μεθοδολογία, στόχοι και δομή του εγχειριδίου	9
Λίγα λόγια για τα γραμματόσημα: ιστορική ανασκόπηση	10
Τεχνικά χαρακτηριστικά	11
Η ιδεολογική διάσταση των γραμματοσήμων: παραδείγματα από την ελληνική πραγματικότητα	12
Η ταχυδρομική ιστορία των Δωδεκανήσων	14
Η πολιτική των Ιταλών στα Δωδεκάνησα	15
Τα χαρακτηριστικά του φασισμού και δη του Ιταλικού	16
Εισαγωγικά στοιχεία	17
Τα γραμματόσημα κατά την Ιταλοκρατία	23
Η πρώτη σειρά για τα Δωδεκάνησα	24
Από τον Μάιο του 1929 ως την Ενσωμάτωση	24
Σειρά FERUCCI	26
Σειρά ΒΙΡΓΙΛΙΟΥ	27
Σειρά ΓΚΑΡΙΜΠΙΑΝΤΙ	30
Σειρά RODI 1932	32
Σειρά GRAF ZEPPELIN	33
Διεθνή γραμματόσημα με το Graf Zeppelin	34
Σειρά ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΡΩΤΑΘΛΗΜΑΤΟΣ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ	36
Σειρά ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΛΛΙΩΝ	37
Σειρά ANNO SANTO (Άγιο Έτος καθολικών)	41
ΕΚΘΕΣΗ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ	42
Σειρά ΤΟ ΕΛΑΦΙ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ	43
Σειρά ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ	43
Σειρά GIOTTO	52
Σειρά TRIENNALE D' OLTRE MARE	53
Η περίοδος της Γερμανικής κατοχής	54
ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ	56
Η Δωδεκάνησος παραδίδεται στην Ελλάδα	56
Το Κοινό των Νησιωτών: μια ιδιαίτερη περίπτωση	58
Η περίπτωση του Καστελόριζου	59
Από τα γραμματόσημα που δεν κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα	62
Πολεμική προπαγάνδα	63
Χώρος Δημιουργίας Βινιέτας	66
Ενδεικτικές Απαντήσεις	68
Βιβλιογραφία	83

